

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**Diplomsko delo
visokošolskega programa**

PРАВNA UREDITEV PRAVIC ZAPORNIKOV

Dalibor Prodanović

Ljubljana, januar 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo
visokošolskega programa

PРАВNA UREDITEV PRAVIC ZAPORNIKOV

Kandidat: Dalibor Prodanović
04032194

Mentor: izr.prof. dr. Rudi KOCJANČIČ

Ljubljana, januar 2009

POVZETEK

V Republiki Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katero koli drugo osebno okoliščino, je zapisno v 14. členu Ustave Republike Slovenije.

Vsebina mojega diplomskega dela se med drugim navezuje tudi na omenjeni člen. V delu, katerega tema so človekove pravice zaprtih oseb, sem človekove pravice najprej prikazal skozi zgodovino in zatem še kot pojem. Pisanje sem nadaljeval s pravno ureditvijo odvzema prostosti v Republiki Sloveniji, torej s pojmom in obliko odvzema prostosti. Poudarek je na odvzemu prostosti s strani policije, saj se moja tema navezuje na pravice tistih zaprtih oseb, katerih obsodba še ni postala pravnomočna, ki torej še niso pravnomočno obsojeni. Za čas do izreka pravnomočnosti jim je odvzeta prostost in so zaprti v zavodu za prestajanje kazni zapora. Kakšne so pravice zapornikov, katerih kazni zapora oziroma krivda za kaznivo dejanje še ni postala pravnomočna, sem uvrstil v četrto poglavje, ki govori o pravicah in obveznostih zaprtih oseb ter o njihovem varstvu. V omenjenem poglavju sem najprej pisal na splošno o priporu, kako zakonodaja v Sloveniji ureja pripor, kako se le-ta izvršuje in na primeru s poudarkom na Pravilniku o izvrševanju pripora prikazal sprejem pripornika v zavod za prestajanje kazni zapora. Poleg omenjenega sem v tem poglavju pisal tudi o varstvu zapornikovih pravic, in sicer kakšno pravno varstvo poznamo pri nas in kako je varstvo pravic zapornikov urejeno po mednarodnopravnih pravilih. Poudarek je predvsem na samospoštovanju predpisov s tega področja.

Organe, ki so zadolženi za izvajanje nadzora nad spoštovanjem pravic zaprtih oseb, sem uvrstil v predzadnje poglavje. Vsebina tega poglavja so predvsem institucije oziroma organi, zadolženi za izvajanje nadzora nad spoštovanjem.

V diplomskem delu sem tik pred zaključkom opisal zavode za prestajanje kazni zapora, ki jih imamo pri nas, in kakšno je bilo gibanje priprtih oseb od leta 2000 pa vse do leta 2007. V tem poglavju sem pisal tudi o samih pritožbah zaprtih oseb, ki so bile dane na varuha človekovih pravic v Republiki Sloveniji.

KLJUČNE BESEDE: človekove pravice, zaporniki in pravice zapornikov, odvzem prostosti in pridržanje, pripor in priporniki, pravno varstvo, zavod za prestajanje kazni zapora/pripora.

SUMMARY

Article 14 of the Constitution of the Republic of Slovenia declares that in Slovenia everyone shall be guaranteed equal human rights and fundamental freedoms irrespective of national origin, race, sex, language, religion, political or other conviction, material standing, birth, education, social status, disability or any other personal circumstance.

The study refers to the above mentioned article, focusing on human rights of prisoners.

Initially I describe human rights in different historic periods and give the definition of the concept of human rights. What follows is the legal regulation of arrest in the Republic of Slovenia, the discussion of the concept and ways of arrest centered on arrest by the police.

Moreover, the study examines the rights of detainees whose sentence has not yet become final and have not yet been sentenced, but have been awaiting the final sentence in an institution for serving prison sentence.

The fourth chapter discusses rights and duties of detainees waiting for the final sentence as well as their protection. The description of detention in general is followed by the Slovene legislation on detention and its execution. To give an insight into practice there is a depiction of a real life admission of a detainee to an institution for serving prison sentence based on Regulations on detention. Furthermore I discuss the protection of prisoners' rights as legally regulated in Slovenia and internationally. I focus on how the regulations are followed.

Agencies responsible for control over prisoners' human rights are reviewed in the last but one chapter.

The study provides a list of Slovene institutions for serving prison sentence and an analysis of number of detainees between the years 2000 and 2007.

Finally I write about prisoners' complaints to the Slovene human rights Ombudsman.

Key words: human rights, prisoners and prisoners' rights, arrest and detention, detainee, legal protection, institution for serving prison sentence.

KAZALO

POVZETEK	ii
SUMMARY	iii
1 UVOD	1
2 SPLOŠNA OPREDELITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN	4
2.1 ZGODOVINSKI PRIKAZ ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN	4
2.1.1 Faze razvoja Evropske konvencije o človekovih pravicah	6
2.2 POJEM ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN	7
2.3 KAZNOVANJE SKOZI ZGODOVINO	9
2.4 POJEM KAZNI ODVZEMA PROSTOSTI IN NASTANEK KAZENSKIH ZAVODOV ..	10
3 ODVZEM PROSTOSTI PO PRAVNI UREDITVI REPUBLIKE SLOVENIJE	12
3.1 POJEM IN OBLIKE OMEJITVE OSEBNE SVOBODE	13
3.2 ODVZEM PROSTOSTI S STRANI POLICIJE	15
4 PRAVICE IN OBVEZNOSTI PRIPRTIH OSEB IN NJIHOVO VARSTVO	20
4.1 PRIPOR	21
4.1.1 NA SPLOŠNO O PRIPORU	22
4.1.2 Izvrševanje pripora	23
4.1.3 Sprejem pripornika v zavod	25
4.1.4 Položaj, pravice in obveznosti priprtih oseb	26
4.1.4.1 Pravice in značilnosti zaprtih/priprtih oseb po mednarodnih pravilih in naši zakonodaji	27
4.1.4.2 Položaj pripornikov po Pravilniku o izvrševanju pripora	29
4.2 VARSTVO PRAVIC ZAPRTIH OSEB PO PRAVNI UREDITVI REPUBLIKE SLOVENIJE	34
4.2.1 Spoštovanje mednarodnih predpisov	35
4.2.2 Ustava kot temelj pravnega varstva pravic zaprtih oseb	35
5 NADZOR NAD SPOŠTOVANJEM PRAVIC PRIPRTIH OSEB	43
6 ZAVODI ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA V REPUBLIKI SLOVENIJI	48
6.1 ZAVODI ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA	49
6.2 GIBANJE SKUPNEGA ŠTEVILA PRIPRTIH OSEB PO ZPKZ V OBDOBJU OD LETA 2000 DO 2007	54
6.3 PRITOŽBE PRIPORNIKOV VARUHU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN	68
7 ZAKLJUČEK	77
LITERATURA	79
VIRI	81
DRUGI VIRI	82
SEZNAM TABEL	84
SEZNAM SLIK	85
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	86
PRILOGE	87
PRILOGA 1: Organizacijska shema UIKS	87
PRILOGA 2: Slike zavodov za prestajanje kazni zapora v Sloveniji	88
IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA	89

1 UVOD

Pisalo se je leto 1991¹, ko je Slovenija prvič v zgodovini postala neodvisna država. Le 13 let pozneje, v letu 2004², smo postali tudi enakopravni člani Evropske unije (v nadaljevanju: EU). Slovenija je postala del Evrope, katere človeški cilji so medsebojno spoštovanje, sodelovanje in razumevanje. V svojem diplomskem delu bom v ospredje postavil predvsem človekove pravice in temeljne svoboščine, ki ščitijo človeka na določenem kraju in ob določenem času. Pravice in svoboščine so temeljni del vsake ustavne ureditve, saj oblikujejo razmerja med posamezniki in državo, ki morajo biti pri poseganju v človekove pravice omejena. Slovenija je v letu 1991³ s sprejemom nove slovenske ustave zagotovila spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Slednje velja omeniti zlasti v primeru odvzema prostosti storilcem kaznivih dejanjih in hudih prekrškov ter v primeru izvrševanja kazni zapora obsojencev. Torej so osebi, kateri je bila odvzeta prostost s strani zakona določenega organa in katera je odgovorna za svoja dejanja, zagotovljene pravice in prav tako obveznosti, po katerih se mora ravnati.

Skozi zgodovino lahko preučujemo razvoj kaznovanja in sredstva, s katerimi so kaznovali osebe, ki so kršile norme in vrednote družbe. Pojav zaporov sega v začetke civilizacije. Nadaljnji razvoj je pripeljal do nastanka različnih oblik zavodov za prestajanje kazni zapora.

Za stari in srednji vek je značilno, da je bil namen kaznovanja maščevanje storilcu kaznivega dejanja, za kar so bile izrečene tudi smrtne kazni in druge hujše telesne kazni. Smrtna kazen se je z razvojem družbe začela počasi opuščati, odvzem prostosti za določen čas in kazen zapora pa sta pridobivala vse večji pomen v sistemu izvrševanja kazni.

»Zapor je produkt družbe in posledica občutka ogroženosti, strahu pred kriminaliteto. Je prisilno bivanje v kakem zaprtem prostoru navadno za kazen, pri kateri mora obsojenec prebivati v kazensko poboljševalnem zavodu.« (SSKJ, 1995, str. 674).

Kazen zapora pomeni odvzem prostosti, kar velja za vse zavode za prestajanje kazni zapora. Izraz »odvzem prostosti« se uporablja tudi v primeru pridržanja oseb s strani policije v prostorih za pridržanje.

Republika Slovenija je demokratična država in eden izmed kriterijev, po katerem se ocenjuje demokratičnost države, je tudi ravnanje s pridržanimi osebami (priporniki) in osebami, ki prestajajo kazen zapora (zaporniki). Demokratična država se ne more zavzemati le za upoštevanje pravnega varstva storilcev kaznivih dejanj ali prekrškov, za kar se je sicer treba neprenehoma zavzemati, pač pa je treba tudi objektivno presoditi, v kolikšni meri je država sposobna zagotoviti varnost in urejeno ter svobodno življenje svojih državljanov na splošno.

¹ [December 1990](#): plebiscit za suvereno in samostojno državo (88,5 % prijavljenih volivcev glasovalo za, [25. junij 1991](#): [Slovenija razglasi neodvisnost](#))

² 1. 5. 2004

³ 23. 12. 1991

V svojem diplomskem delu bom v ospredje postavil predvsem pravice pridržanih oseb oziroma pripornikov, katerim kazen zavora še ni bila pravnomočno odredjena s strani sodišča.

Ustava Republike Slovenije (v nadaljevanju: Ustava RS) osebno svobodo posameznika varuje v svojem 19. in 32. členu, v katerima je zapisano, da osebne svobode nikomur ni mogoče odvzeti, lahko je le začasno omejena z odvzemom prostosti ali omejitvijo gibanja, vendar samo v primerih in postopkih, določenih v zakonu. Poleg splošnih in ustavnih načel in določb Ustava RS predvideva tudi načine omejevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, hkrati pa določa razloge, ki jih organ, ki posega v take pravice, mora imeti. Ob vsakem odvzemu prostosti je treba upoštevati načelo zakonitosti, posamezniku, kateremu je prostost odvzeta, je treba zagotoviti vsa procesna jamstva, ki jih Ustava RS predvideva. Ustava RS prav tako zagotavlja pravno varstvo osebne svobode, in sicer sodno varstvo, ustavno-sodno varstvo, varstvo prek varuha človekovih pravic (ombudsmana) in ustrezno mednarodno pravno varstvo. Ustava RS z že omenjenim 19. členom, s katerim so urejena temeljna jamstva osebne svobode, določa, da se nikomur ne sme odvzeti prostosti, z izjemo v primeru in po postopku, ki ga določa zakon. Ustava RS zakonodajni veji oblasti s tako imenovanim zakonskim pridržkom prepušča, da lahko z zakonom vnaprej predvidi, kdaj je po načelu sorazmernosti⁴ nekomu dopustno in treba omejiti svobodo z razlogom, da se zavarujejo človekove pravice drugih ljudi in demokratična družbena skupnost. Ta merila so skoraj v enaki obliki določena v mednarodnem pravu človekovih pravic.

Poleg ustavnih določb so nekatere pravice in svoboščine glede varstva človekovih pravic podrobneje razčlenjene v posameznih zakonih in podzakonskih aktih. Že v zgodovini so se izoblikovali zakoni oziroma zakonska podlaga, na podlagi katere se osebi lahko svoboda omeji oziroma se ji odvzame prostost. Tako je eden izmed razlogov za nastanek zakonov tudi poseg v človekovo svobodo. Država z načelom zakonitosti zagotavlja temelj pravne varnosti, ki pa je vrednota, s katero označujemo varnost ljudi pred samovoljnim in nezakonitim posegom državnih organov v njihov pravni položaj in njihove pravice. Razmejitev glede tega, kaj je kaznivo in kaj ni, mora biti vnaprej jasno in natančno določena ter objavljena. Zakoni predpisujejo pogoje, po katerih se lahko osebam izreče kazen zavora. Storilcu kaznivega dejanja kazen odmeri sodišče, in sicer v mejah, ki so z zakonom predpisane za to dejanje, glede na težo storjenega kaznivega dejanja in storilčevo krivdo (41. člen Kazenskega zakonika, Ur. list RS, št. 94/04). Če je glavna kazen zavora predpisana za kazniva dejanja, se potem za prekrške lahko odredi pridržanje, lahko pa tudi uklonilni zavor. Za pridržanje oziroma uklonilni zavor so z Zakonom o prekrških predpisani zakonski pogoji.

V sodobnih državah obstajajo predpisi, po katerih naj bi bili zgrajeni prostori za pridržanje in zavori. Le-ti prostori morajo biti urejeni tako, da izpolnjujejo splošne varnostne, bivalne, zdravstvene in higienske pogoje bivanja. Prenapolnjenost zavor

⁴ Načelo sorazmernosti – določeno v 15. členu Ustave RS

je problematika, ki se pojavlja v sodobnih državah. Tudi v Sloveniji so se predvsem po letu 2000 problemi s prenapolnjenostjo povečali, na kar v svojem poročilu opozarja tudi varuh človekovih pravic (v nadaljevanju: varuh). Da bi se problem prenapolnjenosti zaporov rešil, so potrebne spremembe na več področjih.

2 SPLOŠNA OPREDELITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

2.1 ZGODOVINSKI PRIKAZ ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

Če se ozremo v zgodovino človekovih pravic, bide v oči dvoje: prvič, ko so bile določene človekove pravice prepoznane kot take, se niso vedno takoj uveljavile. Včasih so bila potrebna stoletja, da so postale stvarnost ali dočakale širše sprejetje; drugič, ko so bile zahteve za varstvo človekovih pravic naslovljene na nacionalne države, je bila formulacija teh zahtev pogosto univerzalna oziroma očitno prepoznavna in je presegala nacionalne države.

Teoriji, navedeni v prejšnjem odstavku, se mogoče zdita kontradiktorni – če je trajalo tako dolgo, da so se človekove pravice popolnoma uveljavile, potem očitno niso bile tako samoumevne. Človekove pravice, prepoznane kot take, lahko sčasoma postanejo simboli ali programi. Od številnih pravnih, političnih, socioloških in ekonomskih dejavnikov je odvisno, ali bodo te pravice postale tudi zavezujoče norme oziroma ali se bodo začele uresničevati.

Prva teorija, ki je idejo demokracije, vtakano v ustavo, povezovala s primarnimi oziroma supranacionalnimi svoboščinami, je bila politična teorija razsvetljenstva. Pogodbena jamstva srednjeveške korporativistične države, kot na primer kraljev dogovor s Cortesom v Leonu iz leta 1188, Magna Charta⁵ iz leta 1215 in *Joyeuse Entrée* iz Brabanta iz leta 1356, so bili ne toliko paketi univerzalno veljavnih človekovih pravic kot pa sezname korporacijskih pravic, ki so jih posamezne skupine podanikov izsilile od svojih kraljev. Sir Edward Coke je štiri stoletja pozneje trdil, da Magna Charta varuje vsakega svobodnega Angleža, ne samo baronov 13. stoletja, in da jo mora spoštovati celo parlament. Povedal je: »*Magna Charta is such a fellow that he will have no Sovereign*«. Nazadnje je njegovo mnenje prevladalo.

Pomemben mejnik, ki je sledil, je *Zakon Habeas Corpus*⁶, s katerim so bile urejena osebne svoboščine posameznika v kazenskem postopku. Načelo zakonitosti v kazenskem postopku je eno izmed najpomembnejših določil. To načelo zagotavlja, da nihče ne more odgovarjati za kaznivo dejanje, če ni bilo že prej tako določeno z zakonom.

V 18. stoletju, ko dozori prepričanje, da se človek rodi svoboden in da država kot organizacija prisile k določenemu obnašanju in vedenju to svobodo krati, se je zgodila prava prelomnica.

⁵ Velika listina o svoboščinah, ki je priznavala določene pravice samo »svobodnjakom«. Nastala je kot rezultat boja dela angleškega plemstva proti kraljevi samovolji. Razglasil jo je angleški kralj Ivan Brez dežele, z njo pa je med drugim plemstvu priznal osebno svobodo in zagotovil, da bo oblast delovala v mejah prava.

⁶ Sprejel ga je angleški parlament leta 1679.

Revolucionarji z Lockom in Rousseaujem na čelo so trdili: *»Človekove pravice so naravne, prirojene, neodtujljive in nezastarljive in dolžnost države je, da jih svečano razglasi in ustrezno zavaruje.«*

Veličastni deklaraciji o človekovih pravicah, ki sta tudi najpomembnejša rezultata njihovih prizadevanj, sprejeti v ZDA⁷ in Franciji⁸ ob koncu omenjenega stoletja, sta nedvomno imeli trajen vpliv. Deklaracija o pravicah človeka in državljana, sprejeta v Franciji, je pomembna predvsem zato, ker loči med dvema vrstama pravic, in sicer med pravicami človeka in pravicami državljana. Postala je temelj vseh francoskih ustav, vključno z zadnjo iz leta 1946.

Postopoma pa se je seznam človekovih pravic dopolnjeval. Predvsem v 20. stoletju so se dotedanjim političnim in osebnim pravicam pridružile tudi socialno-ekonomske pravice, prosvetno-kulturne pravice, pravice družine in otrok ter pravice narodov in manjšin. Sprejetih je bilo kar nekaj deklaracij, katerih vsebina je urejala to problematiko. Vendar pa sta se v sredini prejšnjega stoletja pojavila dva problema, in sicer, da so omenjene listine veljale le na območju države, ki je sprejela listino, in da so bile le-te pravice grobo kršene, saj so v 20. stoletju totalitarni politični sistemi ignorirali ideje o človekovi enakopravnosti in osebni svobodi ter spoštovanje pravic skrčili le na ozek politični vrh. Potrebne so bile spremembe, do katerih pa je prišlo šele, ko so bili v drugi svetovni vojni milijoni ljudi mrtvi, pohabljeni in pregnani. Mednarodna javnost je prišla do spoznanja, da je treba oblikovati dokumente, ki bi s soglasjem svetovne skupnosti zavezovali k njihovem spoštovanju sleherno državo. Tako je Organizacija združenih narodov leta 1978 sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, ki pa je tudi najpomembnejša politična in pravna listina o človekovih pravicah. Omenjena deklaracija je prav tako imela velik vpliv na pravno ureditev človekovih pravic v poznejših meščanskih ustavah. Splošna deklaracija o človekovih pravicah je zasnovana na klasičnih naravnopravnih načelih, ki imajo naslednje poglobitve značilnosti:

- idejna in vsebinska naravnopravna opredelitev človekovih pravic,
- priznanje državljanskih pravic,
- obča veljava in narava pravic človeka in državljana,
- razglasitev temeljnih načel o državni ureditvi.

V zdajšnjih časih se večini nam zdijo nekatere pravice in svoboščine povsem samoumevne, zato je presenetljivo, da so bili njihovi pravni temelji postavljeni šele pred nekaj desetletji⁹.

⁷ Virginjska deklaracija, sprejeta leta 1776.

⁸ Deklaracija o pravicah človeka in državljana, sprejeta neposredno po veliki meščanski revoluciji leta 1789.

⁹ Tako so na primer šele po letu 1952 v številnih državah, tudi evropskih, ženske dobile volilno pravico, in sicer po sprejetju Konvencije o političnih pravicah žensk. Leta 1969 je bila sprejeta Konvencija o odpravi vseh vrst diskriminacije, leta 1984 pa Konvencija proti mučenju in drugemu krutemu, nečloveškemu in ponižujočem ravnanju in kaznovanju. In šele leta 1989 je bila sprejeta Konvencija o otrokovih pravicah.

2.1.1 Faze razvoja Evropske konvencije o človekovih pravicah

Internacionalizacija varstva človekovih pravic se je začela šele po drugi svetovni vojni. Splošna deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948 je naredila odločilen korak bližje resničnosti z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah, ki je bila inovativna, morda celo revolucionarna reakcija na množične poboje, grozodejstva in nehumanost druge svetovne vojne ter obdobja pred tem. Prav tako je po padcu železne zaveze zaradi varnosti obstajala potreba po »preventivnem boju« zoper grožnjo, ki so jo predstavljali novi tirani. Tako so zasnovane Konvencije o sedmih, osmih ali desetih temeljnih svoboščinah, ki jih zahteva demokratičen način življenja – nekakšne mednarodnopravne zavarovalne police ali zgodnji sistem opozarjanja, ki naj prepreči, da bi demokracije znova podlegle diktaturam. Po mnenju avtorjev Konvencije sta pojma demokracija in človekove pravice neizogibno prepletene. Pierre-Henri Teitgen je ganljivo govoril o tem, kako ga je gestapo zaprl, medtem ko je bil eden od njegovih bratov v Dachauu, drugi pa je čakal na smrt v Mauthausnu: *»Mislim, da lahko zdaj zložno soočimo maksimo »v interesu države« z edino suverenostjo, za katero je vredno umreti, ki je v vseh okoliščinah vredna, da se jo brani, spoštuje in varuje – suverenost pravice in prava.«* Preambula h Konvenciji poudarja »globoko vero« v temeljne svoboščine in podpira »skupno dediščino idealov in političnega izročila o spoštovanju svobode in pravne države«.

Povojne vlade zahodnoevropskih držav pa vendarle niso šle predaleč prehitro. Predloge, da bi Evropsko sodišče razveljavilo sodbe nacionalnih sodišč, ki bi kršile Konvencijo, ali da bi lahko presoјalo nacionalno zakonodajo glede njene skladnosti s Konvencijo, so zavrnile. Ne samo da so države članice obdržale nadzor nad ratifikacijo in spremembo Konvencije, temveč sta bili tudi pravica vložiti individualno pritožbo na Komisijo in pristojnost Sodišča urejeni z zgolj neobveznimi postopki, nadzor nad izvrševanjem sodb pa je bil v rokah Odbora ministrstev. Na željo vlad, da obdržijo pomemben del nadzornih mehanizmov v svojih rokah, niso vplivala idealistična prepričanja snovalcev Konvencije. Povzeto, namen očetov Konvencije je bil vzpostaviti varstvo, ki bo postavljalo merila, in zgodnji sistem opozarjanja, ki bosta skupaj v pomoč tako demokracijam kot posameznikom pri odvrčanju nevarnosti tiranije; Konvencija bi temeljila le na nekaj primerih, v veliki meri bi jo nadzorovale nacionalne vlade in večinoma bi delovala na prostovoljni bazi ali na pobudo javnega mnenja oziroma držav.

Konvencijski mehanizmi so se v zgodnjih letih previdno in zanesljivo krepili, čemur je sledilo obdobje počasne, a nenehne ekspanzije. Sprejeta je bila ideja o stalnem nadzoru sodne prakse Sodišča. Koncepte Konvencije sta Komisija in Sodišče razlagala avtonomno in vztrajala, da so konvencijska jamstva nekaj več kot le navidezna in prazna retorika ter da morajo postati učinkovita in otipljiva.

Leta 1989 po padcu železne zaveze se je Konvencija razširila na »nove demokracije« Srednje in Vzhodne Evrope. Te države so se lahko relativno hitro pridružile Svetu Evrope (v nadaljevanju: SE) in število držav članic je v primerjavi s poprejšnjimi 22 zraslo na 47 (leta 2007). Ratifikacija Konvencije se je zdela kot potrditev novo

pridobljenega demokratičnega značaja novih držav članic. Od novih članic se je zahtevalo, da Konvencijo ratificirajo v dveh letih. Politiki so govorili, da so nove države članice z ratifikacijo Konvencije nekako avtomatično postale demokracije. Po mnenju Luzius Wildhaberja: *je to »voodoo« (čarovniška) politika, ki je skrajno naivna. Demokracija in človekove pravice niso nekaj, kar se enkrat pridobi, in potem brez napora za zmeraj obdrži. Nasprotno, ves čas jih je potrebno graditi, zato da ostanejo žive in resnične.*«

Zaradi pristopa novih držav članic in splošne krepitve vloge Sodišča v konvencijskem sistemu se je število pritožb od leta 1998 vsako leto povečalo za povprečno 15 %. Zaradi nenehne racionalizacije dela in izboljšav je Sodišču uspelo znatno povečati storilnost, a število pritožb kljub temu nezadržno raste.

2.2 POJEM ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

»Človekove pravice so "označevalec nečesa globljega, prvinskega, realnega" in nas kot takšne usmerja k človekovemu (individualnemu in družbenemu) bistvu. V tej kakovosti so človekove pravice nenehni spremljevalec človeka in njegovega iskanja samega sebe.« (Pavčnik v: Cerar, 1993, str. 7)

V ustavnopravni teoriji temeljne človekove pravice in svoboščine imenujemo tiste pravice, ki so urejene z ustavo in so temelj pravne ureditve družbe in države. Dandanes so človekove pravice temeljni sestavni del sleherne ustavne ureditve, ki uveljavlja sodobni koncept demokracije. Kar pa ne velja za vse države. Človekove pravice, ki jih določa ustava, niso vse temeljne, nekatere pa tudi niso urejene z ustavo. V nekaterih drugih državah so namreč le-te urejene z drugimi ustavnimi akti.

Nekatere tako imenovane klasične človekove pravice kljub raznolikosti demokratičnih institucij, postopkov in drugih značilnosti sodobnih demokratičnih držav, tvorijo tisto skupno demokratično jedro, ki je prisotno v vseh demokracijah, ki jih kot takšne moderni zahodni svet danes priznava.

Tako imenovane klasične pravice so osnova in bistveni del ustavne demokracije ter prek njih in skozi njih uveljavljene ideologije političnega in ekonomskega liberalizma. Če pogledamo na splošno, lahko rečemo, da so človekove pravice v sodobni demokraciji predvsem v funkciji (liberalistične) ideologije, ki prek teh pravic izrazito poudarja:

- individualizem – avtonomnost oziroma osebno svobodo posameznika,
- materializem – ključne družbene vrednote se pretežno (neposredno ali posredno) povezujejo z materialnimi dobrinami,
- pravni vidik preprečevanja in razreševanja družbenih konfliktov (temeljno poslanstvo pravne države).

Prav ti dejavniki so tista enostranskost, tisti »preveliki korak v drugo smer«, ki ga je v teoriji in praksi človekovih pravic treba postopoma zmanjšati.

Temeljne pravice človeka kot posameznika so individualne pravice. Le-te so kot osebne pravice neodtujljive in neprenosljive. Z vidika pravne (ustavne) ureditve in pravnega varstva pa so to javnopravne pravice. Varstvo temeljnih družbenih vrednot, kot so nedotakljivost življenja, osebna svoboda, dostojanstvo, zasebnost in druge, je predmet osebnosti pravic, ki jih označujemo za najstarejše in najpomembnejše človekove pravice. Nekateri poudarjajo delitev na človekove in državljske pravice. Pri tem so človekove pravice tiste, ki jih ima človek kot človek, torej gre za pravice človeka kot osebe. Pravice, ki pripadajo človeku kot državljanu, so državljske pravice, ki pa jih lahko z morebitno izgubo državljanstva tudi izgubi. Delitev pravic na tiste, ki jih imajo vsi ljudje, in tiste, ki pripadajo le slovenskim državljanom, je utemeljena.

»Ustavne pravice uporabljamo neposredno. Kljub njihovi relativni nedorečenosti so merilo za državno ravnanje, zlasti jih neposredno uporabljajo ustavna sodišča. Neposredna uporaba bi bila ogrožena, če bi bila pravica tako nedorečena, da iz nje ni mogoče izvesti nobene smernice, sodnik bi moral kljub načelu delitve oblasti odločati v političnozakonodajnem smislu.« (Šinkovec, 1997, str. 25).

Pri nekaterih določbah se pojavlja tudi vprašanje, kdo je nosilec pravic, in sicer je vprašljiv 39. člen ustave, ali svoboda tiska velja tudi za založnika, urednika ali posameznega novinarja, v 54. členu – ali pripada pravica staršev naravnemu ali domnevnemu očetu, posvojitelju ali skrbniku, ter v 59. členu – ali je svoboda znanosti namenjena le univerzitetnim učiteljem, ali tudi asistentom in študentom ter profesorjem srednjih šol. Razrešitev takih vprašanj ni možna na splošno, temveč le v posameznih konkretnih primerih.

V širšem pomenu med temeljne pravice uvršamo temeljne svoboščine. Oba izraza se uporabljata v ustavah, ustreznih listinah in strokovni literaturi. Politične in pravne listine so v 18. stoletju uporabljale izraz pravice, čeprav so bile po svoji vsebini in naravi le-te pretežno svoboščine. Pravice izhajajo iz pojmovanja človeka kot subjekta upravljanja javnih zadev, medtem ko so se svoboščine razvile in izoblikovale v procesu omejevanja državne oblasti.

Svoboščine pojmujejo kot pravni status, ki ga človeku-državljanu pravni red-ustava priznava zoper državne posege v njegove temeljne vrednote.

V demokratičnih državah so človekove pravice in temeljne svoboščine prebivalcem zagotovljene s pravnim aktom, najpomembnejšim za državo, in sicer z ustavo. Tako je tudi v Sloveniji.

Ustava Republike Slovenije človekovim pravicam in temeljnim svoboščinam odmerja posebej pomembno vlogo in jih uvršča v drugo in tretje poglavje ter jim posveča slabo tretjino svojih členov. Ustavne pravice se izvršujejo oziroma jih uporabljamo neposredno, kar daje njihovem varovanju še posebno težo, saj je zakonodajalcu prepovedano, da bi pravice in svoboščine omejil z zakonom.

Prebivalci imamo s sklicevanjem neposredno na ustavo v rokah najmočnejše pravno jamstvo za samo izvrševanje ustavnih pravic. V primeru, da kljub zagotovitvi ustave menimo, da so naše pravice kršene, se lahko še vedno obrnemo na:

- ustavno sodišče kot na najvišji organ v državi na področju varstva ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin,
- varuha človekovih pravic (ombudsmana) kot na neodvisni in samostojni organ, ki ni vezan niti na zakonodajno niti na izvršilno oblast.

2.3 KAZNOVANJE SKOZI ZGODOVINO

Človeštvo je v svoji zgodovini uporabljalo nešteto ukrepov zoper deviante, ki se niso podrejali pisanim ali nenapisanim pravilom vedenja. Z maščevanja, povračil, plačil, zastraševanj in podobnih metod je človeštvo skozi tisočletje prešlo na kazen zapora kot možno sredstvo za poboljšanje in spreminjanje vedenja.

Platon se je nagibal h kaznovanju z namenom preprečevanja novih kršitev, ne pa h kaznovanju zaradi kršitev. Meni, da je zakone treba graditi tako, da sami delujejo preventivno, da odvrčajo od kaznivih dejanj. Kaznovanje je potrebno prilagoditi prihodnosti (Milutinović, 1984, str. 19). Seneka poudarja pomen kazni kot popravljanje napak, usmerjanje državljanov, da kršitev ne bodo več ponavljali (Milutinović, 1984, str. 20).

V času viteštva so lahko morilci ali tatovi svoji kazni plačevali tudi z globo. V tem obdobju se je povečala brutalnost, surovost in okrutnost kaznovanja. Telesne kazni, še posebej surovo pretepanje, so bile močno zakoreninjene. Pri kaznovanju krivovercev je bila prav tako neizprosna tudi cerkev, in sicer je odobrvala bičanje krivovercev in vžiganje sramotnih znamenj (Hibbert, 1965, str. 13–43).

Med najpogostejše fizične kazni sodijo prav gotovo smrtne kazni, telesne kazni, sekanje delov telesa, žigosanje, poniževanje, denarna kazen in zapiranje. Slednja je imela lastnost »pripora«, v katerem je kaznjeneček čakal na kazen. Smrtne kazni so bile v srednjem veku zelo številne, posebno proti krivovercem, in so se sčasoma še množile. Izvrševanje smrtne kazni se je izvajalo na različne načine. Najpogosteje je šlo za sežiganje, davljenje, natikanje na kol, raztrganje telesa s pomočjo konja in podobno (Milutinović, 1984, str. 25).

Za zgodovino kaznovanja je bilo pomembno tudi čarovništvo. V 16. stoletju so boj proti čarovnicam bili tako katoličani kot protestantje, in le-ta se je razplamtel po vsej Evropi.

Cilj kaznovalne politike so bile torej fizične kazni, ki so se morale izvajati pred ljudstvom in katerih glavni namen je bila manifestacija vladarjeve moči ter zastraševanje tistih, ki bi si dovolili omajati njegovo oblast.

V 18. stoletju je reforma kaznovalne politike in filozofije predvidevala, da postaneta kaznovanje in zatiranje ilegalizmov regularni funkciji, ki bi zajemali vso družbo. Kaznovali naj ne bi nič manj, vendar bi bilo kaznovanje boljše. Nemara bi celo kaznovali manj strogo, zato pa naj bi kaznovali bolj univerzalno in bolj neogibno. Kaznovalna politika naj bi se s tem zarinila v družbeno telo (Foucault, 1984, str. 83).

Kazen odvzema prostosti kot nova oblika kaznovanja se v kaznovalno politiko uvršča od 19. stoletja naprej. Ta oblika kaznovanja je takrat predstavljala glavno obliko kazenske reakcije in se je v vsej svoji »veličini« obdržala vse do danes.

2.4 POJEM KAZNI ODVZEMA PROSTOSTI IN NASTANEK KAZENSKIH ZAVODOV

Zapiranje posameznikov, kršiteljev kaznivih dejanj in drugih oblik deviantnega obnašanja se je začelo pojavljati precej zgodaj, veliko prej, kot se pojavi kazen odvzema prostosti. Vendar je bila njihova vloga v primerjavi s sodobnimi zapori predvsem v tem, da so služili kot prostor, kamor se je zapiralo ljudi, ki so čakali na usmrtitev ali kakšno drugo obliko kaznovanja. Cilj teh prostorov je bil preprečiti pobeg kršitelja. V tem času je imel zapor omejen in obrobni pomen, saj je zaprtje pomenilo samo to, da so nekoga zajeli, ne pa tudi kaznovali (Bogdanović, 1992, str. 9).

V srednjem veku naj bi se prvič pojavil zakonik *Constitutio Criminalis Carolina*, ki naj bi poleg telesnih kazni in raznih drugih vrst kazni poznal tudi dosmrtni zapor. Vendar je bilo stanje v zaporih zaradi tistega časa tako hudo, da so sodniki menili, da je smrtna kazen milejša oblika kot dosmrtni zapor, zato so le redki spremenili smrtno kazen v dosmrtno ječo (Hibbert, 1995, str. 145).

Kazen zapora se je pojavila tudi med 16. in 17. stoletjem za lažja kazniva dejanja. V Angliji se je v začetku 18. stoletja kazen zapora uporabljala za kazniva dejanja posilstva, na Danskem pa je bilo mogoče izreči dosmrtno kazen zapora za umor. Tako se v 16. in 17. stoletju zapiranje pojavlja kot prehodna oblika kazni zapora 18. stoletja (Atanacković, 1988, str. 73).

Konec 18. stoletja je eden najznamenitejših reformatorjev zaporov in tudi upravnik ene izmed angleških jetnišnic, John Howard, predlagal, da bi jetnike razvrščali glede na njihove prestopke, jetnike bi uporabljali za koristno delo, namestijo naj pravične in humane ječarje, vestne jetniške kaplane in zdravnike, poskrbe naj tudi za bolnišnice in kapele, kopalnice, ventilatorje, primerno obleko in hrano. Ženske naj bi bile ločene od moških, mladi zločinci od starih, zakrknjenih hudodelcev, jetniki naj bi imeli bivalni prostor ločen od spalnega, bolniški oddelek, svoje sobice (Hibbert, 1965, str. 153).

Jeremija Bentham je v 19. stoletju razvil idejo panoptikona. Panoptikon naj bi bil krožno poslopje, s steklom pokrita železna kletka. Jetniki naj bi bili v celicah od obodu, uslužbenci in guverner v sredini. Uslužbenci, ki naj bi jih skrivale rolete in drugi pripomočki, bi v jetnikih vzbujali občutek, da jih vedno nekdo opazuje oziroma

nadzoruje, in bi s svojega ugodnega položaja lahko nadzirali ves krog celic (Hibbert, 1965, str. 164–165).

Zaporna kaznovanost kot nekaj novega v sistemu kaznovanja se pojavi na prelomu med 18. in 19. stoletjem. Po Foucaultu je zapor najpomembnejša kazen v zbirki kaznovanih pripomočkov, ki zaznamuje pomemben trenutek v zgodovini kazenskega pravosodja. Pravi, da zaznamuje njegov prehod k človečnosti (Foucault, 1984, str. 227).

Kot splošno represivno sredstvo postane kazen odvzema prostosti šele po francoski revoluciji. Istočasno, leta 1970, je bil v državi Pensilvaniji zgrajen že prvi kazenski zavod na ameriškem kontinentu. Posledično začno nastajati kazenski zavodi, kjer se izvršujejo kazni zapora; najprej na Nizozemskem, nato se širijo v ostale evropske dežele in iz Evrope tudi v Severno Ameriko (Brinc, 1982, str. 81).

Samoumevnost zapora temelji na zahtevni vlogi, ki naj bi jo imel kot aparat za spreminjanje posameznikov. Zapor naj bi bil najprej odvzem prostosti, ki naj bi mu šele pozneje dodali funkcijo korekcije. Zapor je postal sinonim za zapiranje, popravljanje, krotenje. Kazensko zapiranje je od začetka 19. stoletja obsegalo hkrati odvzem prostosti in spreminjanje posameznikov. Največji in glavni cilj kazni, ki jo nalaga zakon, je plačilo za zločin in doseči, da se krivec poboljša (Foucault, 1984, str. 229).

Razvoj zapora je privedel do nove oblike izvrševanja kazni odvzema prostosti, tj. do pensilvanskega sistema. Pensilvanski sistem je zagovarjal sistem celic, kar je pomenilo, da so bili zaporniki zaprti v posamezne celice, kjer so v popolni tišini, brez dela, prestajali kazen (Hibbert, 1965, str. 171–172).

Prve jetnišnice za mlade, t. i. poboljševalnice, so se pojavile v Angliji, in sicer na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Tukaj naj bi fante in dekleta, v starosti od 16 do 21 let, za dobo treh let izurjeno osebje vzgajalo umsko, moralno in telesno.

Razvoj svobodnejših sistemov izvrševanja kazni odvzema prostosti so pospešile kritike, da zaprti kazenski zavodi preveč izločajo obsojence iz skupnosti in omogočajo režim, ki vzpodbuja upornost in subkulturo obsojencev. Razvoj svobodnejši sistemov se je pričel v ZDA. Tako so leta 1820 ustanovili zavod za obsojence, ki je imel značaj današnjega polodprtega zavoda (»halfway house«) (Brinc, 1982, str. 108).

Resnični razvoj odprtih kazenskih zavodov se je pričel v ZDA šele po letu 1940, med evropskimi državami je na tem področju veliko storila Velika Britanija. Zavzemali so se za usposabljanje obsojencev za življenje na prostosti in usposabljanje osebja za opravljanje teh nalog (Brinc, 1982, str. 108).

3 ODVZEM PROSTOSTI PO PRAVNI UREDITVI REPUBLIKE SLOVENIJE

Ena izmed najpomembnejših človekovih pravic in temeljnih svoboščin je vsekakor osebna svoboda¹⁰, ki je zavarovana z Ustavo RS kot najvišjim in temeljnim aktom države. Načelo, po katerem so pravice človeka omejene samo z enakimi pravicami ter javno koristjo, je bilo razglašeno z Deklaracijo o pravicah človeka in državljana z razlogom, da človek kot posameznik uresničuje svoje pravice in svoboščine v razmerju do drugih posameznikov in zlasti v razmerju do države. To načelo upošteva tudi naša ustava. Ustava RS pa izjemoma določa omejitve teh pravic v nekaterih primerih, še posebej:

- kadar gre za odvzem prostosti v zvezi z varstvom osebne svobode,
- ko se svoboda gibanja omejuje,
- kadar gre za izjeme od pravice nedotakljivosti stanovanja,
- v primeru tajnosti pisem,
- ko se omejuje pravica do zbiranja in združevanja.

Omejitve človekovih pravic, navedene v prejšnjem odstavku, so možne samo s kriteriji¹¹, ki jih določa ustava. Kot pravno zavarovana upravičenja pa morajo človekove pravice uživati tudi ustrezno pravno varstvo. Pri tem ima pomembno vlogo ustavna odločba, po kateri sta zagotovljena sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do odprave posledic njihove kršitve. Za obe pravici velja ustavna odločba o enakem varstvu pravic, neodvisnosti in nepristranosti sodnega odločanja, pravici do pravnega sredstva in ustavnega sodišča.

S podpisom Konvencije o varstvu pravic in temeljnih svoboščin je tudi Slovenija sprejela mednarodnopravno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Kocjančič, 1998, str. 108–109).

H Konvenciji OZN je Slovenija 29. septembra 2006 ratificirala opsijski protokol proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. Varuh človekovih pravic je z Zakonom o ratifikaciji opsijskega protokola določen za (edini) državni preventivni mehanizem. Svoje naloge in pristojnosti varuh izvaja v sodelovanju z domačimi nevladnimi in človekoljubnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z varstvom človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, zlasti pri preprečevanju mučenja in drugih krutih, nečloveških ali poniževalnih kazni ali ravnanj.

Priporočilo Rec.¹² (2006) 2 o Evropskih zaporskih pravilih je Odbor ministrov SE sprejel 11. januarja 2006. Gre za spremenjena in posodobljena pravila, ki odsevajo novejši razvoj dobre zaporske prakse in uveljavljajo standarde, da se ob spoštovanju varnosti, reda in discipline v priporu in zaporu vzpostavijo razmere, v katerih se

¹⁰ Osebna svoboda je samostojna subjektivna pravica.

¹¹ Interesi obrambe države, varnost države, javna varnost, javni red itd.

¹² Recommendation

zagotavlja varstvo človekove osebnosti in dostojanstva ter se zaprtim osebam ponudijo koristne organizirane dejavnosti in programi individualne obravnave s pripravo za njihovo vnovično vključitev v družbo.

Spremenjena evropska zaporska pravila zakonodajalcu predstavljajo vodilo pri normativnem urejanju tega področja in predvsem pomoč pri uveljavljanju ustreznih standardov in zagotavljanju pravic osebam, ki jim je bila odvzeta prostost. Spremenjena evropska pravila bi bilo treba čim prej prevesti tudi v slovenski jezik in s tem omogočiti dostop strokovni in široki javnosti, predvsem pa osebu v zavodih za prestajanje kazni zapora in tamkajšnjim zapornikom.

Zakoni s področja odvzema prostosti, ki so pomembni za pisanje mojega diplomskega dela in so del kazenskega prava, so še:

- Kazenski zakonik (Ur. list RS, št. 94/04),
- Zakon o kazenskem postopku (Ur. list RS, št. 32/07),
- Zakon o prekrških (Ur. list RS, št. 70/06),
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Ur. list RS, št. 110/06).

3.1 POJEM IN OBLIKE OMEJITVE OSEBNE SVOBODE

»Vsakdo ima pravico do osebne svobode. Nikomur se ne sme vzeti prostosti, razen v primerih in po postopku, ki ga določa zakon. (1. in 2. odstavek 19. člena Ustave RS)

V ustavnem pravu je pojem "osebne svobode" uveljavljen izraz¹³ in se nanaša na fizično svobodo osebe. Torej se osebna svoboda nanaša na ožjo fizično svobodo gibanja in ne na širše razsežnosti tega, kaj je dovoljeno oziroma prepovedano. Iz vrednostnega načela, da je naloga ustave in zakonodaje, da varuje osebno svobodo državljanov, izhaja duh Ustave, o čemer govori marginalna rubrika o "varstvu" osebne svobode. Ustavno varstvo osebne svobode, glede na to, da se celoten 19. člen Ustave nanaša na možne omejitve svobode gibanja s strani same države, je predvsem omejitev pooblastil tistih državnih organov, ki to svobodo navadno vzamejo, omejijo itd. Seveda pa gre tu predvsem za pooblastila policije. Ustava se s primerom omejitve svobode, ki prihaja od zasebnikov ("protipraven odvzem prostosti" kot kaznivo dejanje) ali od poldržavnih zavodov in drugih institucij (psihiatrične bolnišnice itd.), ne ukvarja.

Osebno svobodo posameznika Ustava RS varuje v 19. in 32. členu. Iz navedenih določb izhaja, da ima vsakdo pravico do osebne svobode, da je nikomur ni mogoče odvzeti, lahko se le začasno omeji z odvzemom prostosti ali z omejitvijo gibanja, vendar samo v primerih in postopku, ki mora biti z zakonom določen. Poleg splošnih ustavnih načel in določb predvideva Ustava RS tudi načine omejevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, poleg tega hkrati določa tudi razloge, ki jih mora imeti

¹³ personal liberty

organ, ki posega v take pravice. Z vsakim odvzemom prostosti je treba spoštovati oziroma upoštevati načelo zakonitosti, posamezniku, kateremu se prostost odvzema, pa zagotoviti vsa procesna jamstva, ki jih ustava predvideva. Z ustavo je zagotovljeno pravno varstvo osebne svobode, in sicer:

- sodno varstvo,
- ustavno-sodno varstvo,
- varstvo prek varuha človekovih pravic in
- ustrezno mednarodno pravno varstvo.

Z 19. členom, s katerim so določena tudi temeljna jamstva osebne svobode, ustava določa, da se nikomur ne sme vzeti prostosti, razen v primerih in po postopku, določenimi z zakonom. Zakonodajni veji oblasti ustava s tako imenovanim zakonskim pridržkom dopušča, da lahko le-ta z zakonom vnaprej predvidi, kdaj je po načelu sorazmernosti, določenim v njenem 15. členu, dopustno komu omejiti svobodo, da se pri tem zavarujejo človekove pravice drugih in demokratična družbena skupnost. Skoraj v enaki obliki pa so omenjena merila določena tudi v mednarodnem pravu človekovih pravic. Za razlago ustavnega varstva človekovih pravic sta pomembna še:

- 8. člen Ustave, po katerem morajo biti zakoni in drugi pravni predpisi v skladu s splošnimi načeli in z veljavnimi pogodbami mednarodnega prava,
- 5. odstavek 15. člena, ki prepoveduje omejevanje človekovih pravic ali temeljnih svoboščin z izgovorom, da jih ustava ne priznava ali da jih priznava v manjši meri.

Z uporabo določb, navedenih v prejšnjem odstavku, je varstvo razširjeno tudi na splošno veljavna načela mednarodnega prava in na mednarodne pogodbe, ki jih je Slovenija sprejela in ratificirala v ustreznem zakonodajnem postopku. Posebej pomembna listina za Slovenijo je Evropska konvencija o človekovih pravicah, saj se je naša država z njeno ratifikacijo zavesala, do bo poleg določb konvencije priznala tudi pristojnosti Evropskega sodišča za človekove pravice in Evropske komisije za človekove pravice za nedoločen čas.

Nekatere pravice in svoboščine so poleg v ustavnih odločbah o varstvu človekovih pravic še podrobneje razčlenjene v posameznih zakonih, v podzakonskih aktih in splošnih aktih. Temelj pravne varnosti, ki je vrednota, s katero označujemo varnost ljudi pred samovoljnimi in nezakonitimi posegi državnih organov v njihov pravni položaj in njihove pravice, država zagotavlja z načelom zakonitosti. Prav tako mora biti jasno in natančno določena in tudi objavljena razmejitev o tem, kaj je kaznivo in kaj ni.

Posamezniku je po ustavi dovoljeno vse, kar mu z njo ni prepovedano, zapovedano ali vnaprej predvideno kot omejitev. Kot sem že omenil, je posameznikove pravice mogoče omejiti z enakimi pravicami drugih ljudi. Pri tem se postavlja vprašanje, kako najti ravnotežje med zagotavljanjem varnosti ljudi in spoštovanjem človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ali drugače povedano, kje postaviti oziroma določiti mejo med

tem, kar je še sprejemljivo in kaj ne. Tisti, ki se odreče delu svobode zato, da bi dobil del varnosti, na koncu ostaja brez obojega, je povedal generalni sekretar Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju: OZN) Kofi Anan (Šelih, 2003, str. 3).

3.2 ODVZEM PROSTOSTI S STRANI POLICIJE

Z vidika omejitve osebne svobode je pridržanje s strani policije hujši poseg v človekovo svobodo kot prijetje in privedba.

Naša veljavna zakonodaja se mora prilagajati zahtevam univerzalnega varstva človekovih pravic, in sicer zaradi vse večjih zahtev Evropske unije (v nadaljevanju: EU) po prilagajanju oziroma harmonizaciji naših predpisov evropskim in vse večjega poudarka varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Eden od razlogov za spremembi Zakona o notranjih zadevah še pred osamosvojitvijo Slovenije so zahteve, izražene s strani predstavnikov demokratičnih gibanj in varstva človekovih pravic. Omenjeni zakon je namreč vseboval odločbo o "političnem pridržanju", ki pa bi bila zaradi varstva predstavnikov oblasti v današnjem času povsem nedopustna.

Eni izmed najpomembnejših človekovih pravic in temeljnih svoboščin sta vsekakor prostost in svoboda. Zagotovljeni sta bili že z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah¹⁴, katere podpisnica je tudi Slovenija. Slovenija se je s podpisom konvencije zavesala k spoštovanju človekovih pravic.

Republika Slovenija je demokratična država. Njena dolžnost je, da na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine, ki so opredeljene z Ustavo RS kot najvišjim pravnim aktom države. Slovenija kot demokratična država zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez kakršne koli diskriminacije, v skladu z Ustavo RS (Ur. list RS, št. 33/91) in z vsemi veljavnimi mednarodnimi pogodbami.

V Republiki Sloveniji je pravna ureditev poseganja v osebno svobodo s strani policije opredeljena v:

1. **Zakonu o kazenskem postopku** (Ur. list RS, št. 32/07)

Pooblastila in ukrepi, ki jih lahko uporabi policija kot organ za notranje zadeve, so med drugim določeni tudi z Zakonom o kazenskem postopku (v nadaljevanju: ZKP). Tako ZKP v 1. odstavku 148. člena določa, da mora policija po uradni dolžnosti ukreniti vse potrebno, da se odkrije storilec kaznivega dejanja. Seveda pa mora obstajati sum, da je bilo kaznivo dejanje dejansko storjeno. Torej je naloga policije, da storilca odkrije, če se le-ta ne skriva ali ne pobezne, da se odkrijejo in zavarujejo

¹⁴ Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah – podpisana 4. novembra 1950, v Rimu.

sledi kaznivega dejanja in predmeti, ki utegnejo biti dokaz, in da se zberejo vsi podatki, ki bi utegnili koristiti pri uspešni izvedbi kazenskega postopka.

Ukrep za pridržanje osebe je urejen v 2 odstavku 157. člena. Sledi na kratko povzeta vsebina navedenega odstavka.

Policistom je po omenjenem členu dovoljeno odvzeti prostost nekomu in ga pridržati, če so podani razlogi za sum:

- da je le-ta storil kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti,
- če je pridržanje potrebno zaradi ugotovitve istovetnosti, preverjanja alibija, zbiranja obvestil in dokaznih predmetov o tem kaznivem dejanju,
- da so za pripor podani razlogi iz 1¹⁵. in 3¹⁶. točke 1. odstavka 201. člena ZKP in 1.¹⁷ in 2.¹⁸ točke 1. odstavka 432. člena ZKP ter v primeru iz 2.¹⁹ točke 1. odstavka 201. člena ZKP pa le, če je opravičena bojazen, da bi ta oseba lahko uničila sledove kaznivega dejanja.

(2. odstavek 157. člen ZKP, Ur. list RS, št. 63/94)

V prejšnjem ZKP je bilo pri pridržanju s strani policije kar precej nejasnosti glede razlogov, iz katerih je policija lahko osebo pridržala. Te nejasnosti je sedanji ZKP odpravil, saj je določil, da je za pridržanje dovolj že sam sum, najmanjša stopnja suma, ki je lahko tako podlaga za policijsko dejavnost ob ugotovitvi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ki je uradno pregonljivo. V primeru, da pridržanje osebe traja več kot šest ur, mora policist osebi, zoper katero je odrejeno pridržanje, izdati pisno odločbo. V odločbi je treba navesti razloge za odreditev pridržanja in odvzem prostosti²⁰. Pridržana oseba ima pravico, da se na odločbo o pridržanju pritoži v času, dokler traja pridržanje, in sicer na senat pristojnega sodišča. Pritožba pa ne zadrži izvedbe pridržanja (2. odst. 157. člen ZKP). Pripor sme trajati največ 48 ur (5. odst. 157. člen ZKP). Po izteku 48 ur mora policist pridržano osebo izpustiti ali le-to privedi pred pristojnega sodnika.

¹⁵ »1) če se skriva, če ni mogoče ugotoviti njene istovetnosti ali če so druge okoliščine, ki kažejo na nevarnost, da bi pobegnila.«

¹⁶ »3) če teža, način storitve ali okoliščine, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno, in njene osebne lastnosti, prejšnje življenje, okolje in razmere, v katerih živi, ali kakšne druge posebne okoliščine kažejo na nevarnost, da bo ponovila kaznivo dejanje, dokončala poskušeno kaznivo dejanje ali storila kaznivo dejanje, s katerim grozi.«

¹⁷ »1) če se skriva, če se ne da ugotoviti njegova istovetnost ali če so podane druge okoliščine, ki očitno kažejo na nevarnost, da bo sicer pobegnil.«

¹⁸ »2) če gre za kaznivo dejanje zoper javni red in mir, zoper spolno nedotakljivost ali za kaznivo dejanje s prvinami nasilja, za katera se sme izreči kazen zavora dveh let ali za druga kazniva dejanja, za katera se lahko izreče kazen zavora treh let, kadar je podan razlog za pripor iz 2. ali 3. točke 1. odstavka 201. člena tega zakona.«

¹⁹ »2) če je opravičena bojazen, da bo uničila sledove kaznivega dejanja, ali če posebne okoliščine kažejo, da bo ovirala potek kazenskega postopka s tem, da bo vplivala na priče, udeležence ali prikrivalce.«

²⁰ Določeno v 6. odstavku 157. člena ZKP.

2. Zakon o prekrških (Ur. list RS, št. 7/03)

Kdaj storilca prekrška pridržati pred samo izdajo odločbe o prekršku, je vsebina določil Zakona o prekrških (v nadaljevanju besedila ZP). Za pridržanje osebe so predpisani pogoji, ki so zapisani v drugem delu, in sicer v 10. poglavju v 7. podpoglavju ZP, ti pa so:

a) Pogoji za pridržanje obdolženca zaradi suma, da je storil prekršek

Sodnik sme po 1. odstavku 108. člena ZP odrediti pridržanje obdolženca še pred samo izdajo odločbe o prekršku v primeru, da je utemeljen sum, da je le-ta prekršek storil. Policija pa je tista, ki pridržanje izvede. To pridržanje sme trajati največ 24 ur. Sodnik za prekrške je dolžan v tem času:

- pridržano osebo zaslišati in izdati odločbo o prekršku ali
- ga izpustiti.

b) Pogoji za pridržanje osebe pod vplivom alkohola (pijane osebe)

Osebe pod vplivom alkohola so nevarne za javni red in mir, pogosto so nevarne tudi same sebi. Pridržanje osebe, ki je pod vplivom alkohola, je zato preprečevalnega pomena. Da se osebo, ki je pod vplivom alkohola, lahko pridrži, so v 109. členu ZP navedeni pogoji, ki morajo biti izpolnjeni z zakonskimi pogoji, ti pa so:

- da je oseba pod vplivom alkohola,
- da je oseba pod vplivom alkohola zalotena pri prekršku,
- da bo oseba, ki je pod vplivom alkohola, še vedno delala prekrške.

Navedeni pogoji morajo biti kumulativni. Osebe pod vplivom alkohola se ne sme pridržati, če ti pogoji niso podani, ker sam vpliv pod vplivom alkohola (če je oseba "pijana" oziroma vinjena) ni dovolj velik razlog za njeno pridržanje. Sodnik odredi pridržanje osebe, ki je pod vplivom alkohola po 1. odstavku 109. člena ZP, pridržanje pa lahko odredi tudi policija, in sicer po 2. odstavku istega člena.

c) Pogoji za pridržanje osebe, zalotene pri storitvi prekrška

Policist lahko izvede pridržanje osebe, ki je bila zalotena pri storitvi prekrška, brez odredbe sodnika. ZP prav tako določa pogoje za pridržanje osebe, ki je bila pri storitvi prekrška zalotena, in sicer s 110. členom. Ti pogoji pa so naslednji:

- v primeru, ko ni mogoče ugotoviti storilčeve identitete,
- v primeru, ko storilec nima stalnega prebivališča,
- v primeru, ko bi se storilec z odhodom v tujino lahko izognil odgovornosti za prekršek,
- v primeru, ko je privedba potrebna, da bi se z njo preprečilo ponavljanje ali nadaljevanje prekrška.

Policist mora storilca brez odlašanja privedi k pristojnemu sodišču v zadnjem primeru, ko je privedba potrebna, da bi se z njo preprečilo ponavljanje ali nadaljevanje prekrška. Pridržanje storilca pa je mogoče pod pogojem:

- da je storilec zaloten pri prekršku v času, ko sodišče ne dela, torej izven uradnih ur sodnika za prekrške – ponoči ali izven delovnega časa ali ob dela prostih dnevih,
- v primeru, ko okoliščine kažejo na nevarnost, da bi storilec pobegnil, nadaljeval prekršek ali ga ponovil.

3. **Zakon o policiji** (Ur. list RS, št. 107/06).

Pravice do pridržanja v vseh primerih, ki so zaradi samih varnostnih razlogov nujni, ZKP in ZP s svojimi določbami policistom nista zagotovila. Zato pa so te pomembne določbe o pridržanju vsebina Zakona o policiji (v nadaljevanju: ZPol) in so zapisane v tretjem poglavju v naslednjih členih:

- 41. člen ZPol

Policisti določeni osebi s prijeto začasno omejijo svobodo gibanja z namenom, da jo privedejo, jo pridržijo ali opravijo kakšno drugo dejanje, določeno z zakonom. Poleg navedenega pa je v tem členu vsebovano tudi določilo, da je treba v primeru pridržanja vojaške osebe o samem prijemu te osebe obvestiti vojaško policijo. Ta člen določa še, da prijete obsega tudi varnostni pregled.

- 42. člen ZPol

Policisti privedejo pridržano osebo v svoje uradne prostore, v uradne prostore drugega organa ali na določen kraj. Privedba se lahko opravi na podlagi odredbe pristojnega organa. Privedba brez odredbe o privedbi se lahko opravi v primerih, ki so določeni s 37. členom²¹ ZPol, če gre za že prijeto osebo, ali v drugih primerih, ki jih določa zakon. Po tem členu mora biti privedena oseba s strani policistov seznanjena z razlogi za njeno privedbo ter opozorjena, kakšne so posledice v primeru, če bi se upirala privedbi ali celo skušala pobegniti. Če se oseba, zoper katero se mora izvršiti privedba, privedbi upira, jo lahko policist, ki privedbo izvršuje, po 42. členu ZPol prisilno privede.

- 43. člen ZPol

Kdaj lahko policisti pridržijo osebo, je določeno med drugim s tem členom, in sicer v primeru, da oseba moti in ogroža javni red in mir, policisti pa drugače javnega reda in miru ne morejo vzpostaviti oziroma če ogrožanja ne morejo drugače odvrniti. S tem členom je določeno tudi, da pripor sme trajati največ 24 ur. Pridržanje sme trajati največ 48 ur v primeru, da so osebo izročili varnostni organi drugih držav in je osebo treba izročiti pristojnemu organu.

Pridržanje se po tem členu lahko odredi z odločbo, ki pa naj bi bila izdana in vročena osebi, zoper katero se bo pridržanje izvedlo, v določenem roku, in sicer v roku 6 ur od odvzema prostosti. Zoper odločbo o pridržanju se oseba, ki je pridržana, lahko v času trajanja pridržanja pritoži. O pritožbi pridržane osebe mora v roku 48 ur odločati pristojno sodišče. Pritožba pa po tem členu ne zadrži pridržanja. Prav tako se po tem členu pridržanje odpravi takoj, ko prenehajo razlogi za pridržanje. V primeru pridržanja vojaške osebe je treba o tem nemudoma obvestiti tudi vojaško policijo.

²¹ »Policisti lahko vabijo v uradne prostore osebe, ki bi lahko dale koristne podatke za izvrševanje nalog, določenih z zakonom, v primerih, ko vabljenje ni mogoče na podlagi drugih zakonov. Pisno vabilo mora vsebovati ime in priimek vabljenega osebe, čas, kraj in razlog, zaradi katerega je vabljen, in v kakšni vlogi ter opozorilo, da bo prisilno privedena, če se vabilu ne bo odzvala. Policisti lahko vabijo osebo tudi neposredno ustno, pri čemer ji morajo sporočiti razlog, zaradi katerega je vabljen, in jo opozoriti na možnost prisilne privedbe. Zaradi vabljenja oseba ne sme imeti nepotrebnih težav pri opravljanju svojega rednega dela. Vabljeni osebi se povrnejo dejanski izdatki za potovanje z najcenejšim javnim prevoznim sredstvom od dejanskega prebivališča do kraja, kamor je oseba vabljen, in nazaj. Minister predpiše postopek vračanja potnih stroškov vabljenim osebam.« (37. člen ZPol, Ur. list RS, št. 107/06)

- 44. člen ZPol

Oseba, zoper katero se bo izvedla privedba, mora biti po tem členu ZPol obveščena o samem prijetju v svojem materinem jeziku ali jeziku, ki ga le-ta razume. Obveščena mora biti o tem, da ji je prostost odvzeta in kaki so razlogi za odvzem prostosti. Prav tako je treba to osebo poučiti o tem, da ni ničesar dolžna izjaviti, da ima pravico do takojšnje pravne pomoči zagovornika, ki si ga lahko izbere sama, ter o tem, da je na njeno zahtevo policist dolžan obvestiti njene najbližje o njenem odvzemu prostosti. Policist mora vsa nadaljnja dejanja zoper pridržano osebo odložiti do prihoda zagovornika le-te. Vendar pa ta odložitev ne sme trajati več kot dve uri od tistega trenutka, ko je osebi bila dana možnost, da obvesti zagovornika. Po tem členu lahko policist privede ali pridrži osebo oziroma opravi kakšno drugo dejanje v primeru, da bi odlaganje onemogočilo ali otežilo izvršitev naloge.

4 PRAVICE IN OBVEZNOSTI PRIPRTIH OSEB IN NJIHOVO VARSTVO

Zapor je ustanova, ki jo sestavljajo osebe, obsojene, da so storile hujše kaznivo dejanje, in uslužbenci, zaposleni v tej ustanovi, ki obsojenim omogočajo osnovne pogoje za življenje znotraj zapora. V družbi ima ta vrsta totalne organizacije negativni predznak ravno zaradi dejstva, da gre prostor, kjer so zaprte osebe, ki so za družbo najnevarnejše. Ljudje velikokrat istovetimo zapor s sivo in mračno ustanovo, kjer kraljujeta železo in fizična sila. Prvi kot simbol zaporniških rešetk, druga kot simbol ravnanja z obsojenci v obliki fizičnega nasilja. Vendar penologija, znanost, ki se ukvarja z zaporništvom, sega veliko globlje v raziskovanje najprimernejših sredstev in procesov za zagotavljanje varnosti družbe pred storilci najhujših kaznivih dejanj in rehabilitacijo le-teh.

Zapor je prostor, kamor se zapre ljudi, ki jim je odvzeta prostost, navaja enciklopedija Littre. Iz te definicije lahko razberemo pomen zapora, in sicer da je leta lahko kateri koli prostor, v katerih je ljudem odvzeta prostost in so zato zaprti v teh prostorih. Po tej definiciji sodijo med zapore – poleg tradicionalnih ustanov, v katerih so zaprti in v katerih živijo ljudje, katerim je prostost odvzeta (priprti in obsojeni) – tudi vse druge ustanove za osebe, ki so pod strogim nadzorom, npr. zaprte psihiatrične ustanove, ustanove za brezdomce, posebne izobraževalne organizacije in vojašnice (Človekove pravice v zaporih, Strasbourg, 1996, str. 12).

Z nastankom zaporov se je začel tudi boj za pravice zapornikov. Države so ob reformi zaporov iz leta 1945 sprejele načela, da se pri odvzemu prostosti ohranijo vse pravice zapornika, ki jih je užival na prostosti in ki mu z zakonom niso bile odvzete. Pravica mora biti priznana z zakonom, poleg tega morajo biti dane tudi možnosti za njeno izpolnjevanje. Pravice zaporniku prizna pristojni organ, ki je zadolžen za varstvo pravic. Zaporniku mora biti prav tako dana možnost, da se odločitev organa o pravici tudi izvrši. Izpolnjevanje priznanih pravic je odvisno od zaposlenih v zaporih. S poznavanjem namenov kaznovanja in izvrševanja kazni zapora bi lahko razpravljali o varstvu pravic zapornikov. Za današnji čas je značilno, da se namesto resocializacije kot ciljne kazni v svetu uveljavlja "pravičnost"²², uvaja se pravična in stroga kazen, zapornikom pa so pravice priznane, čeprav niso združljive z nameni kazni zapora. Zaradi prestajanja zapora se človeku lahko omejijo temeljne pravice v meri, potrebni za kazensko izvršitev, ne sme pa se mu jih odvzeti.

Da organi, ki izvršujejo oblastne funkcije, ne bi kršili zapornikovih pravic, je država dolžna sprejeti potrebne ukrepe in s tem zmanjšati možnosti in tveganja za kršitve. Država mora ugotovljene kršitve pravic zapornikov kaznovati.

²² justice model

V primeru, da so zaporniku kršene pravice, se le-ti lahko pritožijo na določene institucije, in sicer na:

- redna in izredna posebna sodišča, ki so zadolžena za pravno varstvo pravic zapornikov,
- različne vladne organe,
- Evropsko sodišče za človekove pravice v Haagu,
- predlog "čuvaja" pravic zapornikov – ombudsmana.

Pravice zaprtih oseb so prav tako kot naše pravice, po katerih se v življenju ravnamo, zapisane v raznih pravilih, zakonih, listinah in podobno. Zaporniki se lahko pritožijo v primeru, da jim je v času prestajanja kazni zapora kršena pravica.

Načelo zakonitosti je nastalo zato, da bi z zakonom določili in omejili pravice državnih organov v razmerju do državljanov oziroma občanov in da bi vzpostavili v vsakokratni družbi ustrezno ravnotežje med pravicami države in njenih organov ter pravicami in svoboščinami ljudi, za katere se razteza oblast države. Do kršitev načela zakonitosti pride v primeru, kadar državni organ ali njegova uradna oseba posega v pravni položaj občanov samovoljno, mimo in brez pooblastil, ki jim jih zakon daje. Vsaka kršitev zakonitosti takšne vrste je napad na človekove pravice in temeljne svoboščine (Bavcon, Šelih, 1996, str. 106).

Vsaka država, ki se šteje za demokratično, bi morala posvetiti veliko pozornosti temu, kakšne zapore ima in kako se v njih spoštujejo temeljne pravice zapornikov. To področje urejajo mednarodna pravila, konvencije in deklaracije. Slovenija je s področja pravic zapornikov konec leta 1990 sprejela posebno Deklaracijo o spoštovanju temeljnih konvencij SE. Pri tem gre za splošno priznana načela evropske civilizacije, ki dopolnjujejo globalno ureditev na tem področju. Vsebovana so v splošni deklaraciji o človekovih pravicah in obeh mednarodnih paktih z dodatnimi protokoli, sprejetimi v okviru OZN. V evropskih dokumentih so obravnavana vsa konkretna vprašanja, ki posegajo na področje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, predvsem tistih, katerim je prostost odvzeta.

Naša zakonodaja ravno tako upošteva mednarodna pravila o spoštovanju pravic zapornikov.

4.1 PRIPOR

Pripor pomeni poseg države v človekove pravice in temeljne svoboščine. Vprašanja, povezana s priporom, urejajo:

1. Zakon o kazenskem postopku,
2. Pravilnik o izvrševanju pripora,
3. Dnevni red, ki ga izda Uprava zavoda v soglasju s predsednikom okrožnega sodišča.

Kot sem napisal v začetku tega poglavja, se pripor izvršuje v zavodih (zaporih).

4.1.1 NA SPLOŠNO O PRIPORU

V 20. členu Ustave RS je določeno:

1) *Oseba, za katero obstaja sum, da je storila kaznivo dejanje, se sme pripreti samo na podlagi odločbe sodišča, kadar je to neogibno potrebno za potek kazenskega postopka ali za varnost ljudi.*

2) *Ob priporu, najkasneje pa v 24 urah po njem, mora biti priprtemu vročena pisna, obrazložena odločba. Proti tej odločbi ima priprti pravico do pritožbe, o kateri mora sodišče odločati v 24 urah. Pripor sme trajati samo toliko časa, dokler so za to dani zakonski razlogi, vendar največ tri mesece od dneva odvzema prostosti. Vrhovno sodišče sme pripor podaljšati še za nadaljnje tri mesece.*

3) *Če do izteka teh rokov obtožnica ni vložena, se obdolženca izpusti.*

Bistvo pripora je, da pripor ni kazen. Odreditev pripora je hujši poseg v človekove z ustavo zagotovljene pravice in temeljne svoboščine. Namen mojega diplomskega dela je prav prikaz pravic tistih zapornikov, ki so v priporu – pripornikov oziroma zapornikov, katerih kazen še ni bila določena oziroma kateri še niso pravnomočno obsojeni za kaznivo dejanje. Pripor se odredi iz pripornih razlogov. Zakonske določbe o pripornih razlogih morajo biti zelo natančno opredeljene, skladne z ustavo in mednarodnimi konvencijami, ki se nanašajo na odvzem prostosti. Po ustavi se sme pripor odrediti zoper osebo, za katero obstaja sum, da je storila kaznivo dejanje in kot določa 20. člen Ustave RS, »kadar je to neizogibno potrebno za potek kazenskega postopka ali za varnost ljudi«.

ZKP o priporu piše v svojem 200. členu, in sicer naslednje:

(1) Pripor se sme odrediti samo ob pogojih, ki so določeni v tem zakonu.

(2) Pripor sme trajati najkrajši potrebni čas. Dolžnost vseh organov, ki sodelujejo v kazenskem postopku, in organov, ki jim dajejo pravno pomoč, je, da postopajo posebno hitro, če je obsojenec v priporu.

(3) Pripor se v katerem koli času med postopkom odpravi, brž ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bil odrejen.« (200. člen ZKP, Ur. list RS, št. 32/07).

In naprej v 1. odstavku 201. člena piše:

(1) Če je podan utemeljen sum, da je določena oseba storila kaznivo dejanje, se sme pripor zoper njo odrediti:

1) če se skriva, če ni mogoče ugotoviti njene istovetnosti ali če posebne okoliščine kažejo na nevarnost, da bi pobegnila,

2) če je opravičena bojazen, da bi uničila sledove kaznivega dejanja, ali če posebne okoliščine kažejo, da bo ovirala preiskavo s tem, da bo vplivala na priče, udeležence ali preiskovalce,

3) če teža, način storitve ali okoliščine, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno, in njene osebne lastnosti, prejšnje življenje, okolje in razmere, v katerih živi, ali kakšne druge posebne okoliščine kažejo na nevarnost, da bi ponovila kaznivo dejanje, dokončala poskušeno dejanje ali storila kaznivo dejanje, s katerim grozi. (1. odstavek 201. člen ZKP, Ur. list RS, št. 32/07)

Pri odvzemu prostosti mora preiskovalni sodnik upoštevati vse okoliščine posameznega primera, še posebej pozoren pa mora biti na:

- naravo in težo kaznivega dejanja,
- utemeljenost suma, da je oseba storila kaznivo dejanje,
- osebnost osumljenca, prejšnja kaznovanja, osebne in socialne okoliščine,
- vedenje osumljenca po kaznivem dejanju in njegovo pripravljenost, da spoštuje obveznosti v kazenskem postopku.

Razloge za odreditev pripora mora sodnik natančno navesti v odločbi za pripor. Vsak pripornik ima pravico do svojega zagovornika. Če gre za hujše kaznivo dejanje, zagovornika priporniku po uradni dolžnosti odredi sodišče. Pripor sme trajati toliko časa, dokler zanj obstajajo tudi zakonski razlogi. V primeru, da je oseba med potekom kazenskega postopka priprta, se mora preiskava pospešiti, da bi se postopek čim hitreje končal in pripor skrajšal. Pri izreku kazni obsojencu, kateremu je kaznivo dejanje tudi dokazano, se upošteva čas, ki ga je oseba že preživela v priporu med potekom kazenskega postopka. Če se v kazenskem postopku ugotovi, da je oseba, ki je v priporu nedolžna, ima le-ta pravico do povračila škode, ki jo je utrpela zaradi pripora.

Ustava RS ureja odvzem prostosti in osnovne pogoje za izrek pripora v 20. členu. V 21. členu Ustave RS je zagotovljeno spoštovanje človekove osebnosti in človekovega dostojanstva v kazenskem postopku. Poleg tega omenjeni člen garantira oziroma jamči spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva med odvzemom in omejitvijo svobode. V času, ko pripornik prestaja pripor, se ne smeta žaliti njegova osebnost in dostojanstvo, kar določa tudi sam Pravilnik o izvrševanju pripora (Ur. list RS, št. 36/99). S priporniki je treba ravnati humano in hkrati varovati njihovo telesno in duševno stanje. O tem, kako je treba ravnati s priporniki, kakšne so še njihove pravice in obveznosti, bo podrobneje opisano v podpoglavju tega poglavja.

4.1.2 Izvrševanje pripora

Pripor mora biti vedno odrejen s sodno odločbo, kar velja tako za prvo odreditev pripora, kot tudi za vsa njegova podaljšanja.

Ker pripor posega v ustavno pravico do osebne svobode, je zakonsko določbo, ki ureja pripor, treba razlagati restriktivno in jo uporabljati tako, da ne bo dvoma o tem, kako se lahko posega v osebno svobodo.

Izvrševanje pripora urejajo ZKP, Pravilnik o izvrševanju pripora in hišni red zavoda, v katerem se le-ta izvršuje. Oseba, zoper katero je pristojno sodišče odredilo pridržanje oziroma pripor, je nameščena v zavodu za prestajanje kazni zapora. V Republiki Sloveniji se pridržanje osebe oziroma pripor izvršuje v naslednjih zavodih:

1. Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje
2. Zavod za prestajanje kazni zapora Ig (pripornice)
3. Zavod za prestajanje kazni zapora Koper

4. Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana

- Oddelek Radovljica
- Oddelek Novo mesto

5. Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor

- Oddelek Murska sobota
- Oddelek Nova Gorica

Upravnik zavoda za prestajanje kazni zapora (v nadaljevanju: zavod) v katerem je organizirano izvrševanje pripora, je odgovoren, da le-to poteka zakonito. Naloga upravnika zavoda je, da:

- organizira prestajanje pripora v zavodu,
- skrbi za zakonito in pravilno ravnanje s priporniki,
- skrbi za varstvo in zavarovanje pripornikov ter
- opravlja druge naloge, za katere je pristojen.

Vse naloge, naštet v prejšnjem odstavku, upravnik zavod opravlja v skladu z ZKP, Pravilnikom o izvrševanju pripora ter hišnim redom zavoda po navodilih direktorja Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij.

Zavod mora zaradi zakonitega in pravilnega izvrševanja pripora zbirati, obdelovati, shranjevati in voditi zbirko podatkov o pripornikih. Ta zbirka obsega po 211. členu ZKP podatke o:

- identiteti pripornika in o njegovem osebnem stanju,
- sklepu o priporu,
- delu, ki ga pripornik opravlja med priporom,
- sprejemu v pripor, trajanju, podaljšanju pripora oziroma o njegovi odpravi,
- pripornikovem obnašanju in o disciplinskih ukrepih.

Podatki, navedeni v prejšnjem odstavku, se shranjujejo in uporabljajo toliko časa, kolikor traja sam pripor. Po končanem priporu oziroma po njegovi odreditvi se ti podatki arhivirajo in hranijo trajno. Med drugim je dolžnost zavoda tudi ta, da podatke posreduje centralni evidenci pripornikov. Posredovanje teh podatkov drugim uporabnikom pride v poštev samo v primeru, če so za njihovo uporabo pooblaščen z zakonom, oziroma na podlagi pisne privolitve ali zahteve posameznika, na katerega se podatki nanašajo.

Ob sprejemu na prestajanje pripora je treba pripornika seznaniti z določbami ZKP o izvrševanju pripora, z na njegovi podlagi izdanimi predpisi, z ratificiranimi mednarodnimi pravili o izvrševanju pripora in s hišnim redom zavoda, v katerem prestaja pripor. Dolžnost pripornika je, da spoštuje določbe ZKP, Pravilnik o izvrševanju kazni zapora in ukaze pooblaščenih uradnih oseb in se po njih ravna.

Od zaposlenih se zahteva, da s priporniki ravnajo zakonito in humano. Strokovni delavci so po 6. členu Pravilnika o izvrševanju pripora dolžni pomagati priporniku pri

reševanju družinskih zadev in ostalih vprašanj, ki nastanejo zaradi odreditve in izvršitve pripora. Vendar se ta člen velikokrat ne upošteva, niti ne izvaja dosledno. Na reševanje teh vprašanj še vedno vplivajo sodišča. Praksa kaže, da je trajanje pripora daljše kot traja samo prestajanje kazni zapora, čeprav ZKP določa drugače.

4.1.3 Sprejem pripornika v zavod

Pripornika se v zavod sprejme na podlagi pisnega sklepa²³ o priporu. Pripornika se na prestajanje pripora lahko sprejme tudi brez pisnega sklepa, vendar mora pristojno sodišče, ki je pripor odredilo, poslati zavodu pisni sklep o odreditvi pripora najpozneje v 24 urah, odkar je pripornik v zavodu. Odgovorni delavec v zavodu mora v primeru, da se pripornika sprejme brez sklepa, sestaviti uradni zaznamek, v katerem mora navesti pristojno sodišče, ki je sprejem zahtevalo, ter datum in uro sprejema pripornika. V primeru, da zavod od pristojnega sodišča, ki je pripor zahtevalo, pisnega sklepa o odreditvi pripora ne prejme v roku, izpusti pripornika in o tem obvesti pristojno sodišče.

S prihodom pripornika in ob njegovem sprejemu pooblaščen oseba v zavodu opravi osebni pregled in pregled stvari, ki jih ima pripornik pri sebi. Kadar gre za pripornico lahko opravi osebni pregled samo ženska.

Pripornik ima lahko po 12. členu Pravilnika o izvrševanju pripora pri sebi: obleko, obutev, perilo, nogavice, robce, brisače, toaletne potrebščine, posteljnino, osebne predmete (uro, prstane, verižice, fotografije), pribor za pisanje, cigarete, pribor za kajenje, knjige, časopise in drugo literaturo ter denar v znesku do 20.000 SIT. Pripornikom je dovoljeno imeti radijske in televizijske sprejemnike²⁴, ki si jih lahko nabavijo sami, če jim jih zavod ne zagotovi.

Stvari, ki jih priporniki po ZKP in Pravilniku o izvrševanju pripora ne smejo imeti pri sebi, se pri osebni pregledu odvzamejo.

Pri osebni pregledu lahko odgovorni delavec priporniku zaseže oziroma odvzame denar in predmete, ki so pomembni za kazenski postopek in za katere je podan utemeljen sum, da jih je pripornik pridobil s kaznivim dejanjem, da je bilo z njimi storjeno kaznivo dejanje ali da so predmet kaznivega dejanja. Ob odvzemu predmetov odgovorni delavec izda potrdilo, v katerem opiše odvzeto. O odvzemu odloči upravnik zavoda in o tem obvesti pristojno sodišče, zavod pa vodi ustrezno

²³ Pisni sklep po 202. členu ZKP obsega: ime in priimek tistega, ki mu je odvzeta prostost; kaznivo dejanje, ki ga je obdolžen; zakonski razlogi za pripor; pouk o pravici do pritožbe; obrazložitev vseh odločilnih dejstev, ki so narekovala odreditev pripora, pri čemer mora preiskovalni sodnik določno navesti razloge, iz katerih izhaja utemeljen sum, da je oseba storila kaznivo dejanje, obrazložiti odločilna dejstva iz 1. odst. (če se skriva, če ni mogoče ugotoviti njene istovetnosti ali če so druge okoliščine, ki kažejo na nevarnost, da bi pobegnila) in 3. odst. (če teža, način storitve ali okoliščine, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno, in njene osebne lastnosti, prejšnje življenje, razmere in okolje, v katerih živi, ali kakšne druge posebne okoliščine kažejo na nevarnost, da bo ponovila kaznivo dejanje, dokončala poskušeno kaznivo dejanje ali storila kaznivo dejanje, s katerim grozi) 201. člena ZKP in povedati, zakaj je odreditev pripora v konkretnem primeru neogibno potrebna za varnost ljudi oziroma potek postopka.

²⁴ Radijske in TV-sprejemnike mora pregledati pooblaščen delavec ustreznega servisa na stroške pripornika, preden se mu le-ti vročijo.

evidenco o odvzetih predmetih. Denar in dragocenejše stvari vpisuje v posebno knjigo ter jih hrani v ustrezno zavarovani blagajni. Ostale zavod hrani v primerno zavarovanem prostoru.

Kadar gre za predmete, ki so pokvarljivi, jih zavod na stroške pripornika vroči ali pošlje njegovi družini ali kakšni drugi osebi, ki jo določi pripornik. Prav tako mora zavod na zahtevo in stroške pripornika tem osebam poslati tudi ostale zasežene predmete. Zavod lahko te predmete uniči v primeru, če jih ni mogoče vročiti.

4.1.4 Položaj, pravice in obveznosti priprtih oseb

V kazenskem sistemu vseh držav imajo pomembno vlogo zavodi za prestajanje kazni zapora oziroma zapori. Eden izmed kriterijev, po katerih se ceni demokratičnost držav, je med drugim tudi ravnanje tako z zaporniki, ki so v priporu, torej priporniki, kot tudi zaporniki, ki jim je bilo kaznivo dejanje dokazano in so obsojeni s pravnomočno sodbo ter prestajajo kazen zapora. Delavci v zavodih imajo moč nad priporniki in obsojenci, kar lahko pripelje tudi do različnih zlorab. Le redki so, ki poleg pripornikov in obsojencev vedo, kaj se dogaja za zaprtimi vrati v prostorih, v katerih le-ti prestajajo svojo kazen, kakšne so težave, s katerimi se srečujejo, kakšne so njihove obveznosti in obveznosti zaposlenih.

Pripornikove pravice je pri prestajanju pripora potrebno dosledno upoštevati. Omejitve naj se upoštevajo le v tistih primerih, ko je izkazana konkretna nevarnost za uspešno izvedbo kazenske sankcije (Zakrajšek, 1986, str. 40).

Pripor je po svoji vsebini hud poseg v človekovo svobodo. V še posebej slabem položaju so tisti priporniki, ki prestajajo pripor prvič. Omejitve, ki veljajo v času prestajanja pripora, so velikokrat hujše od tistih v času prestajanja kazni zapora. S prestajanjem pripora se za pripornika pokažejo takšne in drugačne težave, saj je pripor zanj morda nekaj nepričakovanega, prekine se tok življenja, omeji se gibanje, za družino se pojavijo težave, tudi razmere v priporu same po sebi niso zelo ugodne. Vse to je razlog, zakaj je treba pripornikove pravice upoštevati dosledno. Zagotoviti mu je treba, da bo opravljal kako delo, da bo imel na razpolago več strokovnih delavcev, ki bi se mu posvečali in se ukvarjali z njegovimi problemi.

Dolžnost oziroma obveznost pripornika je, da se ravna po ZKP, Pravilniku o izvrševanju pripora in po ukazih pooblaščenih uradnih oseb.

Pripornik ne more veljati za krivega, dokler mu krivda s pravnomočno sodbo ni dokazana. Po ZKP v priporu (zaporu) ne smejo skupaj bivati:

- osebe različnega spola,
- osebe, ki so sodelovale pri istem kaznivem dejanju,
- priporniki in obsojenci,
- priporniki, ki so prvič v zaporu, in povratniki,
- mladoletniki in polnoletni storilci.

4.1.4.1 Pravice in značilnosti zaprtih/priprtih oseb po mednarodnih pravilih in naši zakonodaji

Mednarodna pravila o spoštovanju človekovih pravic zaprtih oseb upošteva tudi naša zakonodaja. Glavne pravice in značilnosti zaprtih oseb po mednarodnih pravilih in po naši zakonodaji, ki se nanašajo na zaprte osebe, so:

- Vodenje registra v vsakem kraju, kjer se zaporniki nahajajo. V tem registru mora biti zapisano:

- identiteta zapornika
- razlogi, zakaj je osebi odvzeta prostost,
- kateri oblastni organ je določil odvzem prostosti,
- dan in ura sprejema in odpusta.

Kategorije zapornikov so različne, zato morajo biti ti razporejeni v ločene kazenske zavode glede na spol, starost, naloge kaznovanja in potrebe postopanja z njim, njihovo prejšnje življenje.

- Minimalni prostorski standardi, ki morajo odgovarjati:

- higienskimi zahtevam,
- klimatskim razmeram,
- osvetlitvi,
- prostornini,
- minimalni kubaturi zraka,
- gretju,
- zračenju.

Zapornikom morata biti na voljo voda in pribor za osebno higieno, saj se od njih med drugim zahteva osebna čistoča. Omogočiti jim je treba tudi redno britje in urejanje las. V primeru, da zapornikom ni dovoljeno nošenje lastnih oblačil, morajo dobiti taka, v katerih se bodo dobro počutili in ki ustrezajo podnebjju. Oblačila morajo biti čista in vzdrževana, nikakor pa ne poniževalna.

- Zapornikom je treba med drugim omogočiti, da nekaj časa preživijo na prostem (najmanj eno uro dnevno).

- V času prestajanja zapora sta upravnik zapora ali njegov pomočnik dolžna varovati interese zapornikov, kar slednjim daje pravico, da se v času prestajanja kazni zapora upravniku ali njegovemu pomočniku lahko pritožijo. Te pritožbe je treba obravnavati pošteno in hitro.

- Način prehranjevanja je tudi pravica, ki pripada zaporniku. Vsakemu zaporniku je treba nuditi dobro hrano, kar pomeni, da mora le-ta biti taka, da zapornika ohrani pri zdravju in moči. Vsak zapornik mora imeti na razpolago pitno vodo.

- Zagotovljena mora biti osnovna skrb za zdravljenje zapornika. V vsakem zavodu mora biti psihiater. Zapornikom je treba nuditi tudi zobozdravnika. V zavodih, v katerih so priprte osebe ženskega spola, mora biti poskrbljeno za ustrezno nego nosečnic, porodnic in dojenčkov, v kolikor je dovoljeno, da jih lahko imajo matere ob sebi. Zdravnik mora zapornika po prihodu v zavod čim prej pregledati in ugotoviti njegove telesne in duševne bolezni, da bi pozneje lahko po potrebi ustrezno ukrepal.

- Disciplinsko kaznovanje zapornika se mora izvajati samo na podlagi zakona, zaporniku pa mora biti dana možnost, da se zagovarja. Razne poniževalne kazni,

telesne kazni, dajanje zapornikov v mračno celico, kot tudi vse druge okrutne in nehumane kazni so prepovedane. Disciplinsko kaznen mora zapornik prestat brez duševnih in telesnih posledic, za kar je odgovoren zdravnik.

- Prisilna sredstva (lisice, okovi in prisilni jopiči) ne smejo biti uporabljena kot kazen. Uporaba teh sredstev pride v poštev samo kot ukrep zoper beg, po navodilu zdravnika zaradi zdravstvenih razlogov oziroma po ukazu upravnika v primeru, da druga sredstva za obvladovanje zapornika niso pomagala.

- S prihodom osebe na prestajanje kazni mora le-ta biti takoj obveščena in seznanjena s pravili, ki veljajo v zavodu in po katerih se mora tudi ravnati. Prav tako mora biti zaporniku dana možnost podajanja prošnje ali pritožbe upravi zavoda, v katerem je priprt ali prestaja kazen zapora oziroma drugemu pooblaščenцу. Zaporniku mora biti v tem primeru podan pravočasen odgovor, v kolikor ne gre za prošnje ali pritožbe s predrzno vsebino ali vsebino brez osnove.

- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij določa, da je treba zaporniku, ki v času prestajanja kazni dela polni delovni čas, zagotoviti vse pravice iz dela po splošnih predpisih, medtem ko po naši zakonodaji delo ni obvezno. To pomeni:

- da mora zapornik pred nastopom dela na stroške zavoda opraviti zdravniški pregled;
- da lahko upravnik zavoda zaporniku skrajša delovni čas v primeru, da se le-ta izobražuje. Poleg skrajšanega delovnega časa mu prizna tudi druge pravice iz študija ob delu;
- da so zaporniki za opravljeno delo plačani. To plačilo predstavlja 25 % osnove za obračun plače zaposlenih v državni upravi;
- da imajo zaporniki, ki so med prestajanjem kazni delali nad šest mesecev, vključujoč delo v preiskavi ali odsotnost z dela zaradi bolezni ali poškodb pri delu, pravico do letnega dopusta v višini najmanj 18 dni in največ 30 dni. V primeru, da v koledarskem letu ne izpolnjujejo tega pogoja, jim pripada sorazmerni del dopusta;
- da so zaporniki, katerih kazen zapora je več kot 30 dni in delajo s polni delovnim časom ter pri tem dosegajo vsaj povprečne delovne rezultate, pokojninsko in invalidsko zavarovani po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Poleg tega so ti zaporniki zavarovani tudi za primer invalidnosti in telesnih okvar, do katerih pride v primeru nesreče pri delu;
- da imajo zaporniki pravico sprejemati pošto od državnih organov, organov lokalne skupnosti in nosilcev javnih pooblastil. Zaporniki se prav tako lahko z vlogami za varstvo svojih pravic in pravnih koristi v zaprtih kuvertah prek zavoda obračajo na državne organe, organe lokalne skupnosti ali nosilce javnih pooblastil. Pravico imajo tudi do neomejenega dopisovanja, in sicer z družinskimi člani. Nadzor nad pisemskimi pošiljkami je dovoljen v primeru suma vnašanja nedovoljenih predmetov;
- da zapornika lahko najmanj dvakrat na teden obišejo ožji družinski člani, rejniki ali skrbniki. Na njegovo zahtevo ga lahko obiše tudi pooblaščenec, ki ga zastopa, ali konzularni predstavnik, v kolikor gre za tujega državljan ali begunca. Ali so ti obiski nadzorovani ali ne, odloča upravnik zavoda;

- da lahko zapornik opravi telefonski razgovor z ožjimi družinskimi člani, pooblaščenci in konzularnimi predstavniki pod pogojem, da stroške klica krijejo sami. Ta pravica se lahko omeji v primeru varnostnih razlogov;
- da imajo zaporniki pravico sprejemati pošiljke s hrano, perilom in osebnimi predmeti, časopisi in knjigami. Nadzor nad prejetimi pošiljkami izvajajo delavci zavoda. Druga vsebina, teža in obseg paketov so urejeni s hišnim redom zavoda;
- da je zaporniku, ki nastopi prestajanje kazni brez dokončane osnovne šole, treba omogočiti, da med prestajanjem kazni v skladu s svojimi zmožnostmi in možnostmi zavoda dokonča osnovnošolsko izobraževanje. Lahko se mu omogoči tudi, da dokonča šolanje in si pridobi poklicno izobrazbo. Tako izobraževanje je v večjih zavodih organizirano znotraj samega zavoda.

4.1.4.2 Položaj pripornikov po Pravilniku o izvrševanju pripora

Zoper pripornika so dopuščene omejitve, ki so nujno potrebne, da bi se z njimi preprečil beg ali morda dogovarjanje, ki bi lahko škodilo za kazenski postopek. Priporniki imajo tudi druge pravice, kot so npr.: dve uri bivanja na svežem zraku, osemurni nepretrgani počitek v 24-urah (praviloma v nočnem času) ter uporaba lastne posteljnine in oblačil. Po Pravilniku o izvrševanju pripora (12. člen) ima pripornik lahko pri sebi oblačila in druge predmete, potrebna za vsakdanjo uporabo.

Ob prihodu v zavod, kjer bo pripornik prestajal pripor, ga mora pregledati zdravnik. Zavod mu mora zagotoviti zdravstveno varstvo. Poleg tega pripadajo priporniku dnevno trije obroki hrane in malica v primeru, da opravlja kakršno koli delo v zavodu. Življenje v priporu je natančno določeno z dnevnim redom, ki zajema naslednje dejavnosti:

- vstajanje,
- urjenje in čiščenje bivalnih prostorov,
- razpored kopanja,
- razpored striženja,
- urniki odhodov na delo,
- čas prehrane oziroma obrokov,
- telefoniranje,
- dnevi in čas obiskov svojcev,
- nakup v zavodskih trgovinah,
- čas počitka,
- zdravniški, psihiatrični in zobozdravstveni pregledi.

Položaj pripornikov po Pravilniku o izvrševanju pripora je:

1. Prostori in razporeditev pripornika (22.–24. člen)

Po Pravilniku o izvrševanju pripora morajo prostori, v katerih prebivajo priporniki, ustrezati zdravstvenim, prostorskim in higienskim zahtevam. Pripornik lahko v

spalnici prebiva sam ali jo deli še s tremi priporniki. V primeru slabih prostorskih razmer zavoda je v spalnici lahko skupaj tudi več pripornikov.

Pri razporeditvi pripornika v bivalni prostor mora zavod upoštevati odredbo pristojnega sodišča, pripornikovo osebnost, zdravstveno stanje in vrsto kaznivega dejanja, katerega je osumljen oziroma obdolžen. V primeru, da je pripornik nekadilec, mora biti le-ta razporejen v prostor, ločen od pripornikov kadilcev. Lahko pa se med seboj dogovorijo drugače.

Pripornika sme upravnik zavoda prerazporediti v drug bivalni prostor, če to narekujejo razlogi, določeni z ZKP (209. in 437. člen). Upravnik lahko pripornika prerazporedi v drug bivalni prostor, če to narekujejo razlogi varnosti, ohranjanja reda in discipline. Pripornika lahko na njegovo željo upravnik prerazporedi v drug bivalni prostor samo, če to dopuščajo prostorske razmere, in v primeru, da prerazporeditev ne bo škodovala kazenskemu postopku.

2. Počitek pripornikov in gibanje na prostem (25.–27. člen)

Po Pravilniku o izvrševanju pripora mora biti priporniku zagotovljen počitek, in sicer v trajanju 8 ur (nepretrgano) v 24 urah. Ta počitek je praviloma v nočnem času. Po hišnem redu zavoda mora pripornik zjutraj vstati in pospraviti posteljo. V času izven nepretrganega počitka in potem, ko opravi svoje obveznosti čiščenja prostora, v katerem biva, lahko leži na postelji. Omogočeno mu mora biti tudi gibanje na prostem, in sicer najmanj dve uri dnevno. To gibanje nadzorujejo pooblaščeni delavci zavoda (pazniki), pri čemer skrbijo, da priporniki ne pridejo v stik:

- s priporniki, ki so sodelovali pri istem kaznivem dejanju,
- z drugimi priporniki, če bi to škodovalo uspešnosti izvedbe postopka,
- z obsojenci ali osebami, kaznovanimi z zaporom, v postopku o prekršku.

V času gibanja na prostem zavod v mejah zmožnosti organizira razne športne aktivnosti. To gibanje na prostem se priporniku lahko predčasno prekine v primeru, da je to potrebno zaradi uspešnosti izvedbe postopka, zaradi ohranitve reda in discipline, ali da bi se preprečil beg.

3. Higiena in zdravstveno varstvo pripornikov (28.–34. člen)

Pripornik se mora ob sprejemu na prestajanje pripora v zavodu najprej okopati. S seboj prinesena oblačila, perilo, obutev in posteljnino se po potrebi razkužijo, pri čemer je treba paziti, da se jih ne poškoduje. Če je potrebno, se razkužijo tudi tiste stvari, ki jih pripornik prejme pozneje. Obveznost pripornika je, da skrbi za osebno higieno in čistočo obleke. Treba mu je omogočiti vzdrževanje osebne higiene, higiene posteljnine in bivalnega prostora. Po potrebi se mu omogočita tudi striženje in britje. Britje je obvezno, kadar gre na zaslišanje ali glavno obravnavo. Vsakih sedem dni se mora tudi okopati. Zavod zagotovi sredstva, potrebna za osebno higieno, ter drugo v primeru, da pripornik nima sredstev brez lastne krivde. Posteljnina se mora zamenjati vsakih štirinajst dni. Pripornik mora prav tako skrbeti za čistočo bivalnih prostorov. V 48 urah od sprejema v zavod ga mora pregledati zdravnik. Zdravnik v zavodu mora pripornika takoj pregledati v primeru, da je ob sprejemu podan sum, da je le-ta telesno poškodovan, da ima nalezljivo ali drugo hujšo bolezen. Zdravniški pregled se opravi tudi pred odpustom iz zavoda. Pripornik mora v primeru, da odkloni zdravniški

pregled ob odpustu iz zavoda, podpisati izjavo oziroma ob odklonitvi zdravniškega pregleda ob odpustu pooblaščen delavec (paznik) napiše uradni zaznamek.

Priporniku, ki zboli ali je poškodovan, je zdravniška pomoč zagotovljena v zavodski ambulanti. Pristojno sodišče lahko na predlog zavodskega zdravnika odredi zdravljenje v zdravstveni organizaciji. Pri tem mora pristojno sodišče odrediti tudi tiste ukrepe, potrebne za preprečitev bega ali dogovarjanja, ki bi škodovalo uspešnosti izvedbe kazenskega postopka. Za izvedbo odrejenih ukrepov poskrbi upravnik zavoda in o sami izvedbi ukrepov ustrezno poroča sodišču. Če gre za nujni primer zdravljenja pripornika v zdravstveni organizaciji, lahko o tem odloči tudi upravnik zavoda, ki pa mora svojo odločitev takoj sporočiti pristojnemu sodišču. V primeru, da pripornik huje zboli ali je zaradi hujše bolezni oziroma poškodbe odpeljan na stacionarno zdravljenje v zdravstveno organizacijo, mora upravnik zavoda o tem obvestiti tudi pripornikovega bližnjega sorodnika oziroma osebo, katero je pripornik že vnaprej določil za tak primer. Pripornika lahko na njegovo željo in njegove stroške obišče zdravnik, ki si ga izbere sam, vendar ob pogoju, da je to dovolilo pristojno sodišče. Če se tak pregled opravi zunaj zavoda, krije stroške prevoza pripornik sam. Upravnik zavoda v sporazumu z zavodskim zdravnikom odredi zavarovanje, potrebno pri pregledu. Zdravila, ki jih pripornik potrebuje, lahko dobi na zdravniško priporočilo, in sicer na svoje stroške, ali jih dobiva od družinskih članov oziroma drugih oseb. Zdravnik zavoda mora zdravila, ki jih pripornik dobi, pregledati. Zdravila pripornik dobiva od odrejenega delavca zavoda po navodilih zavodskega zdravnika.

4. Prehrana pripornikov (35.–36. člen)

Prehrana pripornika mora biti taka, da ga ohranja pri zdravju in v popolni telesni kondiciji. Dnevno dobi tri obroke, in sicer zajtrk, kosilo in večerjo. Hrana mora biti sveža, raznovrstna in vitaminska, okusno pripravljena ter razdeljena v primernih posodah z ustreznim jedilnim priborom. Celodnevna prehrana mora vsebovati 2800 kalorij. Hrano po normativih, veljavnih za obsojence, dobivajo tudi: priporniki, ki delajo, mladoletni in mlajši polnoletni priporniki ter nosečnice. Bolnim pripornikom določi hrano zdravnik zavoda. Za nadzor kakovosti hrane skrbi upravnik zavoda ali oseba, ki jo slednji pooblasti.

Pripornik se lahko pod strokovnim nadzorstvom zavodskega zdravnika in v mejah možnosti zavoda prehranjuje tudi na svoje stroške, za kar mora pridobiti dovoljenje pristojnega sodišča. Upravnik zavoda določi način in postopek za pridobivanje prehrane pripornika, če so za to podani utemeljeni varnostni razlogi.

5. Uporaba in dobava drugih predmetov (37. člen)

Pripornik sme z dovoljenjem pristojnega sodišča na način in postopek, ki ga določi upravnik zavoda, nositi svoja oblačila in uporabljati svojo posteljnino. Enako velja tudi za nakup knjig, časopisov in drugih predmetov, ki jih sme uporabljati in imeti pri sebi na podlagi ZKP in Pravilnika o izvrševanju pripora. Pripornik lahko kupuje predmete, ki so na razpolago v zavodski prodajalni.

6. Delo pripornikov (38.–44. člen)

Dolžnost pripornikov je, da opravljajo vsa dela, potrebna za redno vzdrževanje čistoče v prostorih, v katerih prebivajo. Na zahtevo pripornika lahko le-ta opravlja

delo, ki ustreza njegovim telesnim in duševnim zmožnostim, katere ugotavlja zavodski zdravnik. To zahtevo pripornik poda pristojnemu sodišču, in sicer pisno ali ustno na zapisnik. Pred odločitvijo o pripornikovi zahtevi se pristojno sodišče posvetuje z upravnikom zavoda o samih možnostih in pogojih za razporeditev pripornika na delo. Priporniku pristojno sodišče v sporazumu z upravnikom zavoda ugotovi zahtevo oziroma dovoli delati, in sicer s pisno odredbo, v kateri navede pogoje, pod katerimi mu je dovoljeno opravljati delo.

Delo, ki mora biti organizirano tako, da ne vpliva na samo izvedbo kazenskega postopka, pripornik opravlja v ustrezno zavarovanem delovnem prostoru. Delo se posameznemu priporniku lahko omogoči tudi v bivalnih prostorih, če je le-to možno organizirati in ni v nasprotju s higieno in interesom varnosti. Priporniku se lahko omogoči, da delo opravlja v delovnih prostorih, kjer delajo obsojenci, v primeru da mu je bil pripor odrejen ali podaljšan po razglasitvi sodbe prve stopnje. Pripornikov delovni čas traja praviloma 40 ur tedensko, ki pa ga opravlja v skladu z urnikom, ki velja za delo obsojencev.

Če pripornik na svojo zahtevo hoče prenehati delati, se mu to tudi dovoli. Prav tako ga je treba oprostiti delovnih obveznosti v primeru, da je to potrebno, da se le-ta pripravi na zaslišanje, glavno obravnavo ali da vloži pravno sredstvo. Upravnik zavoda lahko pripornika začasno odstrani z dela, v primeru, da se ugotovi, da zaradi varnosti ali interesov kazenskega postopka ni smotno, da bi le-ta delo opravljal naprej ali če ovira delovni proces ali kako drugače moti druge pri delu. O sami začasni odstranitvi pripornika z dela pa mora ustrezno obvestiti tudi pristojno sodišče. Za delo so priporniki plačani, in sicer po določbah zakona, ki ureja izvrševanje kazenskih sankcij, oziroma merilih in kriterijih o plačilu za delo obsojencev, izdanih na njegovi podlagi.

7. Sprejemanje obiskov (45.–49. člen)

Priporniku se dovolijo obiski v času prestajanja pripora v skladu z 213. b členom²⁵ ZKP, prav tako se mu s tem členom lahko tudi prepovejo. Kadar gre za pripornika, ki je državljan tuje države, ima ta pravico po ZKP (2. odstavek 213. b člena), da ga z vednostjo preiskovalnega sodnika, ki preiskavo opravlja, obiskuje in brez nadzora z njim govori diplomatski in konzularni predstavnik države, iz katere le-ta prihaja.

Po istem členu lahko pripornika obiskuje varuh človekovih pravic ali njegov namestnik. Pripornik se z njim lahko tudi dopisuje brez predhodnega obveščanja in nadzorstva preiskovalnega sodnika ali nadzorstva nekoga, ki ga sodnik določi. Prav tako ni dopustno pregledovati pisanj, ki jih pripornik pošilja na urad varuha človekovih pravic. Uradnim osebam, ki pripornika želijo obiskati, pa mora sodišče izdati posebno dovolilnico.

Pravilnik o izvrševanju pripora v svojih členih zapisuje, da smejo pripornika obiskovati bližnji sorodniki²⁶, in sicer praviloma enkrat tedensko.

²⁵ »(1) Z dovoljenjem preiskovalnega sodnika, ki opravlja preiskavo, in pod njegovim nadzorstvom ali pod nadzorstvom nekoga, ki ga on določi, lahko obiskujejo pripornika v mejah hišnega reda zavoda bližnji sorodniki, na njegovo zahtevo pa tudi zdravnik in drugi. Posamezni obiski se smejo prepovedati, če bi zaradi tega lahko nastala škoda za postopek.«

²⁶ Za bližnje sorodnike se šteje zakonec oziroma oseba, s katero živi v zunajzakonski skupnosti, krvni sorodniki v ravni vrsti, posvojitelj, posvojenec, brat, sestra, rejnik in skrbnik.

Pogostejši obiski (trikrat tedensko) se lahko določijo s hišnim redom zavoda. Pristojno sodišče lahko na prošnjo pripornika dovoli, da ga poleg bližnjih sorodnikov obiskujejo tudi druge osebe. Pripornika lahko istočasno obiščejo največ trije obiskovalci, razen če prostorski pogoji omogočajo večje število obiskovalcev. S hišnim redom zavoda se določi dan, čas in trajanje obiskov. Obisk kateri koli drug dan, ki ni določen za to, lahko izjemoma dovoli pristojno sodišče. Obisk ne sme biti krajši od 30 minut. Zavod ima za opravljane obiskov poseben prostor, ki je praviloma pregrajen s stekleno pregrado, ki onemogoča izmenjavo predmetov med pripornikom in obiskovalcem. Obiski brez pregrade se lahko opravijo samo z dovoljenjem upravnika zavoda. Kadar pripornika obiskuje zdravnik, se ta obisk opravlja v zavodski ambulanti. Obisk pripornika, ki je na zdravljenju v zdravstveni organizaciji, se omogoči v skladu s pravili, ki veljajo v bolnišnici oziroma z dovoljenjem pristojnega sodišča. V primeru, da je s strani pristojnega sodišča odrejeno varovanje pripornika, nadzira obisk pooblaščen delavec (paznik), zadolžen za to varovanje. Pazniki skrbijo za red in varnost, vendar ne smejo poslušati pogovora med pripornikom in njegovim odvetnikom oziroma diplomatskim in konzularnim predstavnikom njegove države ter varuhom človekovih pravic. Paznik lahko prekine obisk in o tem obvesti pristojno sodišče v primeru, da pripornik ali obiskovalec ogrožata red in varnost zavoda ter v primeru, da poskušata izkoristiti obisk zato, da bi onemogočila uspešnost izvedbe kazenskega postopka. O sami prekinitvi obiska izda upravnik zavoda pisno odločbo, zoper katero je dopustna pritožba na pristojno sodišče. Obisk brez nadzora in prost pogovor pa je treba omogočiti zagovorniku, da se lahko pogovori s svojim klientom. Ta pogovor se praviloma izvaja v posebnem prostoru. Zagovorniku je dovoljeno, da s pripornikom govori kadar koli, razen v času obrokov, v času, ko pripornik biva na prostem, in v času nočnega počitka.

8. Dopisovanje pripornikov (50. člen)

Po 50. členu Pravilnika o izvrševanju pripora je treba pisma, ki jih pošilja pripornik svojemu zagovorniku ali ta priporniku, izročiti oziroma odposlati naslovniku še istega dne oziroma prvi naslednji delovni dan. Pristojni sodnik z odredbo odredi nadzor (način in obseg nadzora) pisemskih in drugih pošilk ter drugih stikov pripornika z osebami zunaj zavoda. Ta nadzor opravlja pristojna oseba sodišča, določena z odredbo pristojnega sodnika. Če je odrejen določen nadzor nad pisemskimi pošilkami, ki jih pripornik pošilja ali so le-te naslovljene nanj, jih mora zavod takoj po prejemu izročiti sodišču, ki je odredilo nadzor. Kadar pripornik nima sredstev, potrebnih za pisanje prošenj in pritožb, dopisovanje z zagovornikom in bližnjimi sorodniki, mu le-ta zagotovi zavod.

Upravnik zapora lahko po 50. členu Pravilnika o izvrševanju pripora odredi pregled pošiljke, za katere preiskovalni sodnik ni odredil nadzora v primeru, če je podan sum, da pošiljka, naslovljena na pripornika, vsebuje predmete, ki po ZKP in Pravilniku o izvrševanju pripora niso dovoljeni. Ta pregled opravi pooblaščen uradna oseba zavoda, ki jo določi upravnik zavoda. Pregled se opravi s pomočjo ustreznih tehničnih sredstev oziroma tako, da pripornik odpre pisemsko pošiljko ob navzočnosti pooblaščen uradne osebe zavoda, pri čemer slednji ne sme prebirati vsebine pisemske pošiljke. Ob vsakem pregledu pisemske pošiljke mora uradna oseba sestaviti zapisnik. V primeru, da se v pošiljki odkrijejo za pripornika prepovedani

predmeti, jih uradna oseba, ki jih je odkrila, izroči upravniku zavoda ali drugemu pooblaščenemu osebi, priporniku pa izda potrdilo o odvzemu.

9. Telefonski stiki pripornikov (51. člen)

Priporniku je v skladu z 51. členom Pravilnika o izvrševanju pripora dovoljeno uporaba zavodskega telefona na lastne stroške, in sicer v času, določenim s hišnim redom. Pogovori, ki jih pripornik opravlja po telefonu, so nadzorovani. Preiskovalni sodnik lahko z odredbo odredi nadzor (način in obseg nadzora) nad telefonskimi pogovori pripornika. V primeru odredbe nadzora je treba pripornika o tem obvestiti vnaprej.

10. Sprejemanje drugih pošiljk (52.–53. člen)

Priporniku je po Pravilniku o izvrševanju pripora (52. člen) dovoljeno, da enkrat na teden prejema pošiljke z oblačili, hrano in drugimi predmeti, ki jih po ZKP in Pravilniku o izvrševanju pripora sme imeti pri sebi. Pošiljke s tako vsebino prejme po pošti ali prek obiskovalcev, pri čemer je pomembno, da so te pošiljke primerno zavite ter označene z naslovom odpošiljatelja in prejemnika. Pred samo izročitvijo prinesenih ali po pošti prejetih pošiljk priporniku, jih mora določena uradna oseba zavoda natančno pregledati.

Kadar pripornik prejme predmete, ki jih po ZKP in Pravilniku o izvrševanju pripora ne sme imeti pri sebi, se mu le-ti predmeti odvzamejo. Z odvzetimi predmeti se ravna po Pravilniku o izvrševanju pripora (12. člen²⁷).

Priporniku je dovoljeno, da prejema denar v neomejenih količinah, ki ga lahko porablja za nakupe hrane ali drugih stvari, vendar za tiste, ki jih ima po ZKP in Pravilniku o izvrševanju pripora pri sebi.

4.2 VARSTVO PRAVIC ZAPRTIH OSEB PO PRAVNI UREDITVI REPUBLIKE SLOVENIJE

Za varstvo pravic zaprtih oseb sta pomembni mednarodna in domača zakonodaja. V človekovo osebno svobodo na področju izvrševanja pripora najbolj neposredno posega država v imenu pravičnosti in lastne varnosti. Za izvajanje takšnih posegov v praksi danes poznamo pomembna sredstva in metode. Izvajanje pripora in kazni zopora predstavlja temelj za oceno stanja na področju spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki naj posameznika obvarujejo pred posegi države, ki so

²⁷ »Pripornik ima lahko pri sebi: obleko, obutev, perilo, nogavice, robce, brisače, toaletne potrebščine, posteljnino, osebne predmete (ura, prstane, verižice, fotografije), pribor za pisanje, cigarete, pribor za kajenje, knjige, časopise ter drugo literaturo in denar v znesku do 20.000 SIT. Radijske in TV sprejemnike smejo priporniki imeti pri sebi oziroma jih nabavljati, če jim teh predmetov ne zagotovi zavod. Preden pripornik prejme predmete iz prejšnjega odstavka, jih mora na njegove stroške pregledati pooblaščen delavec ustreznega servisa. Priporniki nabavljajo predmete in stvari iz tega člena v zavodski prodajalni oziroma preko zavoda, če tega ni v prodajalni. Priporniku se ob osebnem pregledu odvzamejo predmeti, ki jih po ZKP in tem pravilniku med prestajanjem pripora ne sme imeti pri sebi.« (12. člen Pravilnika o izvrševanju pripora, Ur. list RS, št. 36/99)

neupravičeni in nezakoniti. Na njihovi osnovi se tudi uresničuje zamisel o pravni državi.

4.2.1 Spoštovanje mednarodnih predpisov

V mednarodnih predpisih, konvencijah in deklaracijah so urejene tudi pravice zapornikov. Naloga držav podpisnic je med drugim tudi posvečanje vprašanjem, kakšne zavode za prestajanje kazni imajo, kakšno je stanje le-teh ter kako se v njih spoštujejo temeljne pravice priprtih in zaprtih oseb.

Poniževanje in mučenje zapornikov prepoveduje Splošna deklaracija o pravicah človeka (sprejeta decembra 1948, OZN). OZN je leta 1975 sprejela tudi Deklaracijo o zaščiti vseh oseb pred torturo in drugimi oblikami surovega nečloveškega ravnanja. S to deklaracijo je vsem javnim službam, ki uporabljajo pravo, naloženo, da preprečujejo torturo in podobne pojave. Ena najpomembnejših sprejetih listin, ki ščiti tudi zapornike, je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, katero je sprejel SE, in sicer novembra 1950. Konvencija iz prejšnjega stavka pa zagotavlja celo mednarodno sodno varstvo pri mednarodnem sodišču v Haagu v primeru, če bi bile teptane človekove pravice in njegovo dostojanstvo (Carli, 1987, str. 33).

Deklaracija OZN je zavezujoča tudi za RS kot popolno članico OZN. Naša država je še kot Skupščina RS konec leta 1990 sprejela posebno Deklaracijo o spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter s tem potrdila izjavo, da bo v svoji notranji ureditvi dosledno spoštovala s konvencijo SE opredeljene standarde.

S to potrjeno izjavo so tako tudi v Sloveniji začele veljati vse temeljne konvencije in deklaracije s področja človekovih pravic zaprtih oseb. V teh deklaracijah in resolucijah so zapisana splošno priznana načela evropske civilizacije, ki dopolnjujejo globalno ureditev na področju človekovih pravic zapornikov, zapisano v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in obeh mednarodnih paktih z dodatnimi protokoli, sprejetimi v okviru OZN. Vsa konkretna in specifična vprašanja, ki deloma posegajo na vsa pomembna penološka področja, tudi na pripor kot specifično področje in še posebej z vidika človekovih pravic in temeljnih svoboščin, so obravnavana v vseh evropskih dokumentih (Gantner, 1991, str. 33).

4.2.2 Ustava kot temelj pravnega varstva pravic zaprtih oseb

Pomembne določbe za področje urejanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin zaprtih oseb so vsebovane v Ustavi RS. Ustava že v svojem prvem členu zapisuje, da je Slovenija demokratična država. Kot je omenjeno že v uvodu diplomskega dela, je kriterij, po katerim se ceni demokratičnost države, ravnanje tako s pridržanimi osebami kot s tistimi, ki prestajajo kazen zapora. Slovenija kot demokratična država se ne more zavzemati le za upoštevanje pravnega varstva storilcev kaznivih dejanj ali prekrškov, pač pa mora tudi objektivno presoditi, v kolikšni meri je država sposobna zagotoviti varnost in urejeno ter svobodno življenje svojih državljanov na splošno. Ta

določba pomeni tudi to, da je država, v kateri vlada pravo in ne volja in arbitrarnost državnih organov. Pojem pravne države pomeni vezanost državnih organov na pravo in njihovo podreditev zakonom. Politična vsebina načela pravne države je v priznavanju temeljnih pravic človeka in državljana, njihovem zagotavljanju in zaščiti ter prežetosti celotnega pravnega sistema s spoštovanjem dveh osnovnih načel, in sicer načela ustavnosti in načela zakonitosti. Pomembna določba je tudi 2. člen, ki zapisuje in določa, da je Slovenija pravna in socialna država. S 5. členom Ustave RS so na ozemlju Republike Slovenije s strani države zavarovane človekove pravice in temeljne svoboščine oseb, katerim je prostost odvzeta. Torej so s tem členom zaporniku, na ozemlju države, katere državljan je, pravice in svoboščine zavarovane s strani države. V primeru, da oseba ni državljan Slovenije, mu omenjeni 5. člen zagotavlja posebne pravice in ugodnosti. Varstvo teh pravic in njihov obseg po istem členu določa zakon. Ustava z 8. členom določa, da morajo biti vsi zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo RS, kar pa se nanaša tudi na zakonodajno področje, ki ureja zapornike. Pomemben je tudi 15. člen Ustave, ki določa uresničevanje in omejevanje pravic. Še posebej pomemben je 18. člen Ustave RS, saj je z njegovo vsebino prepovedano mučenje, nečloveško ali ponižujoče kaznovanje ali ravnanje. 19. člen Ustave RS določa pravico do osebne svobode, ki je izhodišče pravnega varstva oseb v kazenskih in drugih postopkih. Ta člen tudi določa, da nikomur ne sme biti odvzeta prostost, razen seveda v primerih in po postopku, določenem z zakonom, kar pa predstavlja osnovo za izvajanje kazni zapora. Spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva v kazenskem postopku ter med odvzemom prostosti in med samim izvrševanjem kazni zapora pa izrecno narekuje 21. člen ustave. Prav tako je s tem členom prepovedano kakršno koli nasilje nad osebami, ki jim je prostost odvzeta. V 25. členu ustave je opredeljena pravica do pritožbe. Posameznik ima s 26. členom Ustave pravico do povračila škode, ki mu je bila povzročena. Ta člen je v skladu s predhodnim 25. členom. Vsebinska 27. člena se nanaša na nedolžnost obdolženega kaznivega dejanja, in sicer pravi, da je le-ta nedolžen, dokler se mu krivda s pravnomočno sodbo tudi ne dokaže. V primeru, da je bila posamezniku prostost odvzeta po krivici oziroma je bil po krivem obsojen, ima ta pravico do rehabilitacije in povračila škode, kar določa 30. člen ustave.

Poleg členov, napisanih v prejšnjem odstavku, je treba omeniti še: 28. člen, ki govori o načelu zakonitosti v kazenskem postopku; 31. člen, katerega vsebina je prepoved ponovnega sojenja o isti stvari; 32. člen, ki zapisuje svobodo gibanja; 34. člen, s katerim je določena in urejena pravica do osebnega dostojanstva in varnosti; 37. člen, ki ureja varstvo tajnosti pisem in drugih občil; 38. člen, v katerem je urejena varnost osebnih podatkov; 39. člen, katerega vsebina se nanaša na svobodo izražanja; 41. člen, ki določa svobodo vesti; 43. člen, s katerim je urejena volilna pravica; 45. člen, v katerem je zapisana in določena pravica do peticije; 47. člen, ki govori o izročitvi; 50. člen, s katerim je urejena pravica do socialne varnosti; 51. člen, katerega vsebina je pravica do zdravstvenega varstva; 52. člen, ki ureja pravice invalidov; 57. člen, ki se nanaša na izobrazbo in šolanje; 61. člen, s katerim je urejena pravica do izražanja narodne pripadnosti; 62. člen, katerega vsebina se

nanaša na pravico do uporabe svojega jezika in pisave in 64. člen, ki ureja posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v RS.

Z Ustavo RS niso določene oziroma zapisane vse pravice, kar pa ne pomeni, da tiste, ki z ustavo niso zapisane, ne veljajo. Ustava posveča osebam, katerim je prostost odvzeta in prestajajo kazen zapora, posebno pozornost za varstvo njihovih pravic, saj jim tako zagotovi in omogoči humano prestajanje kazni zapora ali pripora, kot se tudi spodobi za civilno družbo.

Poleg Ustave RS so za področje varstva pravic zaprtih oseb pomembni še zakoni, ki predstavljajo del kaznovalnega prava, ti pa so:

1. Kazenski zakonik Republike Slovenije (Ur. list RS, št. 95/04)

V Državni zbor Republike Slovenije je bil januarja 2008 poslan predlog Kazenskega zakonika (v nadaljevanju: KZ). S predlaganim novim KZ naj bi se nadaljevala graditev slovenske samostojne kazenske zakonodaje kot pomembnega stebra pravnega sistema države. Državni zbor Republike Slovenije je na seji 20. maja 2008 sprejel nov KZ, ki je stopil v veljavo 1. novembra 2008.

Cilji novosprejetega KZ so predvsem:

- koncepcija kazenskega prava, ki je usmerjena v evropsko okolje in ki prekinja s preteklostjo²⁸,
- uskladitev z obveznostmi RS v okviru Evropske unije in mednarodne skupnosti.

Načela in poglobitve rešitve novega KZ pa so:

- večja sistematičnost zakona,
- jasnejša določitev temeljnih določb,
- sorazmernost,
- drugačno opredeljevanje malomarnosti,
- prištevnost,
- natančnejša opredelitev udeležbe,
- ukinitvev kaskadne odgovornosti,
- kazen dosmrtnega zapora – predlog KZ je predvideval tudi uvedbo kazni dosmrtnega zapora, ki pa je v bistveno ožji obliki kot v večini držav v EU. Implementacija kazni dosmrtnega zapora sicer ni obveznost države, pomeni pa korekten odnos do mednarodne pogodbe. Odločitev za uvedbo dosmrtnega zapora za najhujše oblike kaznivih dejanj iz Rimskega statuta²⁹ je torej samostojna odločitev države, ki v tem primeru ravna tako kot večina članic EU. Za dve ali več kaznivih dejanj naklepne odvzema življenja kazen dosmrtnega zapora v posebnem delu KZ ni predpisana. Možnost takšne kazni

²⁸ KZ je spojil prejšnji zvezni in republiški zakon z nekaj nujnimi spremembami in dopolnitvami, kar je komaj priprava kazenskega prava. Novi KZ pa bo reformo povedel naprej v takšno odločilno fazo, da uporaba kazenskega prava ne bo več odvisna od tega, kdo pozna posebnosti prejšnjega prava, kar pa se da doseči le z izdajo novega zakona.

²⁹ RS je Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča (statut) podpisala 7. oktobra 1998 in ga ratificirala 22. novembra 2001.

nastopi le v izjemnem primeru, ko se storilcu za dve ali več takšnih kaznivih dejanj v steku izreče dve ali več kazni tridesetih let zavora.

Ob tem je treba še dodati, da v osnutku KZ tridesetletna zavora kazen ni določena kot edina alternativna zagorčena kazen (kot sedaj v drugem 2. odstavku 37. člena KZ), ker je takšna kazen v osnutku določena v razponu od 15 do 30 let. Kar pomeni, da bodo sodišča le izjemoma izrekla maksimalno predpisano kazen, ter bo le v skrajnem primeru prišla v poštev navedena določba o enotni kazni v steku. Sedanja ureditev je takšna, da v nobenem primeru steka kazni enotna kazen ne more preseči 30 let zavora, kar pomeni, da storilec kvalificirane oblike umora z izrečeno kaznijo 30 let zavora lahko stori neomejeno število umorov, tudi po izrečeni kazni, pa se 30-letna zavora kazen kljub novim obsodbam ne more spremeniti. Z omenjeno čisto in pravno urejeno možnostjo izreka kazni dosmrtnega zavora bi tudi odpadla dvoličnost, ki takšen odvzem prostosti omogoča skozi stranska vrata že v sedaj veljavnem KZ, le da ga ne poimenuje s pravim izrazom.

- pogojna obsodba – med novostmi KZ je povečan tudi nabor navodil, ki jih obsojencu lahko izreče sodišče pri pogojni obsodbi z varstvenim nadzorom. Prav tako je novost, da lahko sodišče postavi pod varstveno nadzorstvo tudi pogojno odpuščenega in mu pri tem določi enaka navodila kot pri pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom. Predvideno je, da bo varstveno nadzorstvo izvrševal svetovalec, določen s strani sodišča.
- prilagajanje sankcij – novi KZ omogoča večjo možnost prilagajanja sankcij storilcem kaznivih dejanj in tako omogoča ugodnejši položaj za obsojence:
 - o Dosedanja rigidna ureditev v KZ pri alternativno določeni kazni zavora 30 let je omogočala le izrek kazni zavora do 15 let ali kazen zavora 30 let. Z novim KZ pa je dana možnost izrekanja kazni v razponu od 15 do 30 let.
 - o Predvidena je nadomestna kazen hišnega zavora za izrečene kazni zavora do 6 mesecev.
 - o Prestajanje kazni zavora na prostosti z delom v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti bo možen pri izrečeni kazni do 1 leta (v sedanjem KZ pa je bilo to možno le pri kazni zavora do 3 mesecev).
 - o Ukinjena je stranska kazen izgona tujca iz države in nadomeščena le s pravnimi posledicami obsodbe.
 - o Varnostni ukrep obveznega zdravljenja alkoholikov in narkomanov po 66. členu KZ je nadomeščen s humanističnim pristopom prostovoljnega zdravljenja odvisnosti od alkohola ali droge med prestajanjem kazni, pri pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom in pri pogojnem odpustu z navodili.
 - o V korist obsojenca bo tudi možnost varstvenega nadzorstva pri pogojnem odpustu, ki mu bo lahko v pomoč pri vključitvi v normalno življenje na prostosti.
- novi KZ predvideva tudi novost v zvezi z zastaranjem – pri tem pa ohranja delitev na zastaranje kazenskega pregona in zastaranje izvršitve kazenskih sankcij ter opuščja razlikovanje med relativnim in absolutnim zastaranjem, ki je v praksi v določenih primerih povečalo nejasnosti in težave,

- v poglavje o kaznivih dejanjih zoper življenje in telo, v katerem sta dve obliki kaznivega dejanja naklepnega odvzema življenja, bo novi KZ uvedel kaznivo dejanje uboja in kaznivo dejanje umora,
- bistvena novost v okviru kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime je povezana s splošnim delom KZ, v katerem so izpuščene posebne določbe o kaznivosti za kazniva dejanja, storjena po javnih občilih,
- v poglavju o kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost je prišlo do jasnejše razmejitve med kaznivim dejanjem posilstva in kaznivim dejanjem spolnega nasilja, kar je v praksi pogosto povzročalo različne pravne opredelitve,
- kazniva dejanja zoper delovno razmerje in socialno varnost – v KZ je varstvo pravic delavcev posebej poudarjeno,
- poglavje kaznivih dejanj zoper gospodarstvo je bilo treba preurediti, saj to terjajo tako predpisi EU kot naša zakonodaja, usklajena s temi predpisi. Delno so dopolnjena tudi tako imenovana korupcijska kazniva dejanja. Poleg delnega preoblikovanja kaznivega dejanja poslovne goljufije je v tem poglavju še kaznivo dejanje goljufije na škodo EU. S tem kaznivim dejanjem RS v celoti izpolnjuje obveznosti iz Konvencije, pripravljene na podlagi člena K.3. Pogodbe o EU o zaščiti finančnih interesov Evropskih skupnosti in dveh protokolov (Ur. list RS, MP, št. 4/2007). Kot samostojno kaznivo dejanje je uvedena zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti, ki je do sedaj predstavljala zgolj subsidiarno obliko. Nova izvršitvena oblika pri tem kaznivem dejanju je tako imenovana nezvestoba pri razpolaganju s tujim premoženjem,
- v poglavju o kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost in javna pooblastila je enotna urejena problematika tajnih podatkov. Vse oblike tajnosti, ki so bile do sedaj poimenovane kot uradna, državna in vojaška tajnost, in so z novim Zakonom o tajnih podatkih (Ur. list RS, št. 50/2006) dobile novo definicijo so upoštevane tudi v 260. členu zakonika, pri katerem je oblikovano enotno kaznivo dejanje za vse vrste zlorabe tajnih podatkov,
- kazniva dejanja zoper okolje, prostor in naravne dobrine – varstvo okolja zahteva tako ustrezno zakonodajo kot kazensko pravno varstvo. Novo kaznivo dejanje predstavlja onesnaževanje morja in vode z ladij,
- ostale novosti posebnega dela; poudarjene so le spremembe večjega obsega v posameznih kazenskih dejanjih, poleg tega pa je v novem KZ prišlo še do več novih kazenskih dejanj, sprememb kazenskih dejanj in opustitev nekaterih kazenskih dejanj. Pri tem je treba poudariti, da večina kaznivih dejanj iz sedanjega KZ ni bila spornih, saj gre za tradicionalna kazniva dejanja, ki tako po svoji obliki, izvršitvenih dejanjih in kaznih niso povzročala dilem v praksi in teoriji. Vsa ta kazniva dejanja so torej ohranjena tudi v novem KZ.

V KZ, ki je začel veljati septembra 2004 (uradno prečiščeno besedilo objavljeno v Ur. listu RS, št. 95/2004), določa izvrševanje kazenskih sankcij v svojem 10. poglavju, in sicer v členih od 106. do 110.. Prvi odstavek 106. člena določa temeljno načelo z vsebino, da so osebi, ki je na prestajanju kazni zapora, človekove pravice lahko omejene samo toliko, kolikor je to nujno potrebno zaradi samega izvrševanja kazenskih sankcij. To načelno stališče je pomembno zlasti zaradi tega, ker je treba

preprečiti uveljavitev stališča, po katerem je oseba, ki kazen zapora prestaja, oseba brez pravic. Vsebina 2. odstavka 106. člena je povzeta po 18. členu Ustave RS. Ta odstavek prepoveduje mučenje, nečloveško ali ponižujoče kaznovanje in ravnanje z osebami, ki so na prestajanju kazni zapora. Osebi, ki je žrtev takšnega kaznovanja in ravnanja, je zagotovljeno sodno varstvo. Z obsojenci je torej treba ravnati človeško, spoštovati je treba njihovo osebno dostojanstvo in varovati njihovo telesno in duševno celovitost, kar je vsebina 108. člena KZ. Po tem členu ni dovoljena uporaba prevzgojnih, medicinskih ali psiholoških postopkov, ki bi posegala v osebnost obsojenca in jih bi ta upravičeno zavračal.

2. Zakon o kazenskem postopku (Ur. list RS št. 32/07)

Zakon o kazenskem postopku (v nadaljevanju: ZKP), ki je stopil v veljavo 1. 1. 1995, je bil po svojem konceptu in strukturi le v manjši meri spremenjen in dopolnjen prejšnji jugoslovanski zakon. V želji, da čim prej dobimo svoj prvi slovenski ZKP, ni bilo moč že takrat pripraviti in sprejeti reformiranega kazenskega postopka, saj je za temeljito reformo le-tega potreben daljši čas.

S kazenskim postopkom se lahko posega v številne z ustavo varovane človekove pravice in temeljne svoboščine, zaradi česar je bila skladnost ZKP z ustavo pogost predmet ustavnosodne presoje. Kazenski postopek mora biti urejen tako, da v največji možni meri zagotavlja varstvo pravic obdolženca, ki velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo, poleg tega pa mora biti tudi učinkovit, ne v tem smislu, da se vselej konča z obsodilno sodbo, pač pa, da se le-ta konča v razumnem roku, saj brez učinkovitega kazenskega postopka niso varovane pravice žrtve kaznivega dejanja in druge družbene vrednote, ki jih varuje KZ.

Trenutno veljavni ZKP, Ur. list št. 32/07, ureja ravnanje s priporniki v 17. poglavju, in sicer z naslovom *»Ukrepi za zagotovitev obdolženčeve navzočnosti, za odpravo ponovitvene nevarnosti in za uspešno izvedbo kazenskega postopka«* – od člena 192. do 213.d. Podrobneje o vsebini členov 17. poglavja ZKP v začetku tega poglavja.

Državni zbor RS je 24. junija 2008 na eni izmed svojih rednih sej sprejel moderno oblikovan Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku (ZKP-I), ki prinaša številne pomembne in sodobne rešitve.

Poglavitni cilji novega ZKP so tudi:

- odpraviti sodne prakse;
- urediti kazenski postopek pred sodiščem (po vložitvi obtoženega akta) tako, da bo temeljil na večji aktivnosti tožilca in obrambe ter na večji pasivizaciji sodišča glede ugotavljanja dejstev in izvedbe dokazov po uradni dolžnosti (brez predloga strank);
- posodobiti kazenski postopek in ga narediti bolj učinkovitega, ne da bi bilo to v škodo ustavno zagotovljenih pravic in svoboščin obdolženca;
- uvesti nove oblike skrajšanih in poenostavljenih postopkov (npr. v primeru obdolženčevega priznanja dejanja).

Najpomembnejša sprememba glede ureditve kazenskega postopka, ki ga prinaša osnutek zakona v primerjavi z veljavno ureditvijo, je odprava sodne preiskave in

instituta preiskovalnega sodnika. Razlogi za odpravo sodne preiskave so pravnoteoretične³⁰, pravnoprimerjalne³¹ pa tudi dejanske narave³².

Novela ZKP je nastala na podlagi potrebe po učinkovitem sojenju in pravni varnosti ter upoštevanja dejstev, da je tudi v kazenskem sodstvu potreben določen premik v smeri »informativne dobe«.

Kot eden izmed vidikov sprememb ZKP pa je tudi uskladitev z novim kazenskim zakonikom in zakonom o sodnih praksah ter s predlogom novele Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij.

3. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Ur. list RS št. 22/00)

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (v nadaljevanju: ZIKS) je vsebinsko vezan na določbe KZ, ZKP, Zakona o prekrških in Zakona o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja, zaradi česar je bil sprejet kot zadnji s predmetnega področja v državnem zboru, in sicer 23. februarja 2000 (veljati je začel 9. aprila 2000). V njem so opredeljene pravice in omejitve pri izvajanju kazni zapora.

Veljavni zakon celovito ureja področje izvrševanja vseh kazenskih sankcij. V zadnjem času je bilo prav na tem področju sprejetih nekaj pomembnih sprememb in novosti, zaradi česar je temu moral slediti tudi ZIKS. Poleg tega so se med dosedanjim izvajanjem ZIKS pokazale potrebe po spremembah in dopolnitvah posameznih vprašanj, ki jih zakon ureja, čeprav so tudi že sicer urejene v veljavnem zakonu. Za nekatere rešitve se je med izvajanjem izkazalo, da niso najboljše, da dovoljujejo različna tolmačenja ali pa da so premalo dorečene.

Temeljni cilj, ki ga tudi sicer zasleduje ZIKS, prav tako pa tudi spremembe in dopolnitve, je čim bolj zakonito in strokovno izvrševanje kazenskih sankcij, jasna opredelitev pravic obsojencev ter zagotovitev varstva teh pravic. Zaradi tega je treba uskladiti vse tiste določbe ZIKS, ki so zaradi spremenjene ali na novo uveljavljene zakonodaje po sprejemu zakona ostale ovira za učinkovito in uspešno delo na področju izvrševanja kazenskih sankcij.

4. Zakon o zdravstvenem varstvu in zakon o zdravstveni dejavnosti (Ur. list RS št. 9/92)

V skladu z Zakonom o zdravstvenem varstvu in Zakonom o zdravstveni dejavnosti mora biti tudi v ZPKZ zagotovljeno in s tem organizirano zdravstveno varstvo. Na podlagi tega so v zavodih organizirane zdravstvene ambulante, in sicer splošna,

³⁰ Pravnoteoretični razlogi za odpravo sodne preiskave so, da preiskovalni sodnik v našem kazenskem postopku opravlja dve funkciji, ki sta v bistvu nezdržljivi. Preiskovalni sodnik je sodnik preiskovalec, ki zbira državnemu tožilcu procesno veljavne dokaze za vložitev obtožnice in sodbo, istočasno pa kot sodnik varuh varuje obdolženčeve z ustavo zagotovljene človekove pravice in temeljne svoboščine.

³¹ Pravnoprimerjalni razlogi za odpravo sodne prakse izhajajo iz dejstva, da so med državami članicami EU zelo redke države, ki še imajo sodno prakso in preiskovalnega sodnika (sodno prakso imajo npr. Francija, Luksemburg in Nizozemska).

³² Razlogi dejanske narave za odpravo sodne preiskave izhajajo iz podatkov sodne statistike kakor tudi iz ugotovitev empirične raziskave, ki jo je opravil Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

zobna in psihiatrična ambulanta. Za zdravstveno varstvo oseb, katerim je odvzeta prostost, sta zadolženi Ministrstvo za pravosodje in Ministrstvo za zdravje. Le-ti to varstvo zagotovita in uredita s podpisom pogodbe.

5. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. list RS št. 106/99)
Osebe, ki v času prestajanja kazni zapora tudi redno opravljajo delo, morajo biti zavarovane v skladu z ZPIZ (24. člen).

5 NADZOR NAD SPOŠTOVANJEM PRAVIC PRIPRTIH OSEB

V Sloveniji je nadzorovanje zaporov urejeno na dveh ravneh. Splošni nadzor nad izvrševanjem pravic ima sodišče, ki pa poleg klasičnega nadzora, ki obsega kršitve temeljnih pravic, opravlja tudi ostale funkcije pravne pomoči in svetovanja v kazenskih postopkih, ki tečejo zoper obsojene osebe ali obdolžene, ki so v priporu. Pri Upravi za izvrševanje kazenskih sankcij deluje služba, ki v okviru Ministrstva za pravosodje izvršuje temeljitejši nadzor nad vsem, kar se z obsojenimi v zaporih dogaja. Vse to šteje za državni mehanizem nadzora. Za nadzor temeljnih človekovih pravic pa poleg omenjenega državnega mehanizma poznamo tudi družbeni mehanizem nadzora, in sicer:

a) Javno mnenje

Javno mnenje lahko uporabimo kot pokazatelja demokratičnosti družbenega sistema. Družbeni sistem štejemo za demokratičnega v primeru, če javno mnenje nastopa v funkciji kritične instance politične oblasti in njenih odločitev. Če nadzorstveni sistem ne deluje in oblast ne jemlje javnega mnenja kot elementa svojega nadzora, gre za diktaturo. Previdnost je potrebna predvsem pri upoštevanju javnega mnenja v primeru odločitev, kjer se javno mnenje strukturira pod močnimi čustvenimi vplivi.

b) Pritožba in sodno varstvo

Po 15. členu Ustave RS je treba človekove pravice in temeljne svoboščine uresničevati neposredno na temeljih ustave. Prav tako omenjena določba ustave zagotavlja tudi sodno varstvo teh pravic. O ustavnih pritožbah proti kršitvam človekovih pravic, katerih izvor je iz odločitev posameznikov, pa Ustava RS v 160. členu daje ustavnemu sodišču možnost, da sklepa o teh pravicah. Pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva zoper odločbe sodišč, državnih organov, organov lokalne skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, ko gre za odločitev o pravicah, je opredeljena v 25. členu Ustave RS. Po Kazenskem zakoniku RS mora biti za primer mučenja, okrutnega ali ponižujočega ravnanja zagotovljeno sodno varstvo. Preiskovalni sodnik po Zakonu o kazenskem postopku priporniku ne sme prepovedati, da bi le-ta poslal pritožbo ali prošnjo. Ko pa gre za uveljavitev pravic ali za oporekanja drugih nepravilnosti, se lahko zaprte osebe po Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij pritožijo direktorju Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij, na Ministrstvo za pravosodje, predsedniku pristojnega okrožnega sodišča in varuhu človekovih pravic.

c) Tretma kot mehanizem nadzora

V zavodih se z zaprtimi osebami v individualnih ali prostovoljnih oblikah dela ukvarjajo za to usposobljeni strokovni delavci, ki zaprte osebe pripravljajo na življenje na prostosti. Tudi ti strokovni delavci se v številnih primerih pojavijo na zatoženih klopeh, kar nam da vedeti, da so odnosi med zaposlenimi in zaprtimi osebami dozoreli v tolikšni meri, da zaprte osebe brez strahu in bojzani po

povračilnih ukrepih povedo o napakah delavcev. To pa je najboljši mehanizem nadzora za upravo zavoda, saj lahko tako sproti občuti, kakšno je vzdušje v zavodih, in pravočasno razrešuje nastale konflikte. Pri tem je potreben velik trud, saj gre za zelo težavno delo.

d) Varuh človekovih pravic³³

Varuh človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju: varuh) je za naš sistem povsem neznana in popolnoma nova institucija, ki jo tudi nova ustava ne ureja v vseh podrobnostih, temveč daje samo njena izhodišča za zakonsko ureditev. Ustava RS varuha opredeljuje kot ustavno kategorijo in mu s tem zagotavlja ustrezen položaj, vendar pa pri tem neposredno ne določa njegovega mesta v strukturi države, iz česar torej izhaja, da je varuh neodvisen in samostojen organ, ki ni vezan niti na zakonodajno niti na izvršilno oblast. Položaj varuha je precej podoben položaju pravosodnih organov, še posebej Ustavnemu sodišču.

Širino varuhovega nadzora določa Ustava, in sicer zapisuje, da le-ta nadzira vsa razmerja med državnimi organi, organi lokalne samouprave in nosilci javnih pooblastil na eni strani in državljanov na drugi strani, ki se nanašajo na varstvo in uveljavljanje njihovih pravic v razmerju do teh organov. S tem sta opremljeni dve temeljni značilnosti našega varuha, in sicer poleg organov državne oblasti in nosilcev javnih pooblastil lahko nadzira tudi organe lokalne samouprave, kar zajema vsa razmerja v javni sferi, ne more pa nadzirati razmerij, nastalih med posamezniki in organizacijami v zasebni sferi. Slednje je razumljivo, saj bi v nasprotnem primeru varuh postal organ oblasti, ki bi se neposredno vključil v strukturo državnega nadzora.

Iz ustave pa ni razvidno ali varuhovo delovno področje zajema tudi nadzor nad delom sodišč. Da so sodišča tudi predmet njegovega nadzora lahko ugotovimo s širšim tolmačenjem pojma »organ državne oblasti«. Varuhov nadzor nad sodišči je praviloma ožji, tako da v glavnem zajema vprašanja zavlačevanja postopkov ter očitne zlorabe oblasti.

Državni zbor je tisti, ki na predlog predsednika republike izvoli varuha za mandatno dobo šestih let. Po izteku mandata je lahko izvoljen še enkrat za naslednje mandatno obdobje. Pri svojem delu mora varuh ravnati po ustavnih določilih in mednarodnih pravnih aktih o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Na načelo pravičnosti in načelo dobrega upravljanja se sklicuje pri svojih intervencijah. Pri delu je samostojen in neodvisen, o njem pa mora poročati z rednimi letnimi in posebnimi poročili državnemu zboru. Sredstva za delo varuha določi državni zbor v državnem proračunu.

Pri varuhu je postopek zaupen. O svojih ugotovitvah in ukrepih mora obveščati tako javnost kot državni zbor. Pobudo za začetek postopka pri varuhu lahko poda vsakdo, ki meni, da so mu bile z aktom organa kršene človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuh lahko postopek začne tudi na lastno pobudo.

³³ ombudsman

Njegova funkcija ni združljiva s funkcijami v državnih organih, organih lokalnih skupnosti, organih političnih strank in sindikatov ter z drugimi funkcijami in dejavnostmi, ki po zakonu niso združljive z opravljanjem javne funkcije. Z dnem nastopa funkcije varuha mu preneha ali miruje funkcija, ki ni združljiva z njegovo funkcijo, če je tako določeno z zakonom. V primeru, da pristojna komisija državnega zbora ugotovi, da varuh ni opustil pridobitne dejavnosti, ki je po zakonu nezdružljiva z njegovo funkcijo, varuhu funkcija preneha. Varuh po 20. členu Zakona o varuhu človekovih pravic ne more biti klican na odgovornost za mnenje ali predlog, ki ga je izrekel v okviru opravljanja svoje funkcije. Omenjeni člen tudi določa, da varuh ne sme biti priprt v kazenskem pregonu, ki je uveden proti njemu v zvezi z opravljanjem njegove funkcije, če tega ne dovoli državni zbor. Predčasno razrešen je samo v primerih, če tako zahteva sam, če je obsojen za kaznivo dejanje s kaznijo odvzema prostosti ali zaradi trajne izgube delovne zmožnosti za opravljanje svoje funkcije.

Varuh tako predstavlja domači institut nadzora nad delom državnih organov, organov lokalne skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, pri tem pa tudi nad samim odvzemom prostosti. Danes je varuh človekovih pravic med ljudmi postal prepoznaven predvsem pa za tiste ljudi, ki imajo probleme. Iz števila pobud je razvidno, da ljudje v varuha zaupajo. Marsičesa pa se žal ne da niti urediti niti rešiti. Varuh človekovih pravic z neformalnimi oblikami varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuh oziroma oseba iz njegovega urada ima pravico, da mu državni organi organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil zagotovijo vse podatke in informacije, ki so v njihovih pristojnostih ne glede na stopnjo zaupnosti, ter da jim ti organi zagotovijo in omogočijo izvedbo preiskave.

Pri nadzoru nad odvzemom prostosti ima varuh pravico, da brez najave pogleda v dokumentacijo, pravico do pregleda prostorov, v katerih obsojenci in priporniki bivajo, prav tako lahko z zaprtimi osebami opravi razgovor, ne da bi bila pri tem navzoča katera koli druga oseba. Poleg navedenega ima varuh pravico zahtevati podatke in informacije od odvzemu prostosti.

Za področje izvrševanja kazenskih sankcij je v Republiki Sloveniji prvi mehanizem nadzora zakonodaja. Le-ta lahko postavlja meje dopustnega oziroma legalnega ravnanja z zaprtimi osebami, uvaja naprednejše in permissivne oblike tretmaja, ne more pa predvideti vseh možnih položajev.

Med najpomembnejše mednarodnopravne institucije, katerih predmet je nadzor človekovih pravic zaprtih oseb, sodijo predvsem tiste, ki so v sestavi SE in OZN. Mednarodni dokumenti, ki se nanašajo na spoštovanje človekovih pravic zaprtih oseb, so naslednji:

- Splošna deklaracija o človekovih pravicah,
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah,
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah,
- Deklaracija o varstvu vseh oseb pred mučenjem in drugimi oblikami surovega, nečloveškega in poniževalnega ravnanja in kaznovanja,
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic,

- Evropska konvencija za preprečevanje mučenja, nečloveškega in poniževalnega ravnanja in kaznovanja.

Poleg navedenih mednarodnih pravnih predpisov, ki zagotavljajo človekove pravice, so pomembni tudi mednarodni organi oziroma institucije, katerih dolžnost je, da skrbijo za varstvo človekovih pravic in nadzor nad izvajanjem mednarodnih predpisov. Pod okrilje OZN spadata tudi Komite za človekove pravice in Komite proti mučenju. Za ugotavljanje oziroma reševanje kršitev človekovih pravic v državah članicah Sveta Evrope obstajajo telesa, ki so zadolžena zato. Ta so:

- Evropsko sodišče za človekove pravice,
- Evropska komisija za človekove pravice,
- Evropski odbor za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja.

Evropsko sodišče je sodno telo, zadolženo za reševanje pravnih sporov, in sicer rešuje spore v zvezi s kršenjem človekovih pravic. Odbor je mehanizem, zadolžen za preprečevanje trpinčenja oseb, katerim je odvzeta prostost. Evropski odbor za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja je po svojih pooblastilih zadolžen tudi za izvrševanje neposrednega nadzora nad izvajanjem nalog pooblaščenih uradnih oseb (policisti, pazniki), ki se nanašajo na odvzem prostosti. Naloga odbora je, da raziskuje zlasti splošne pogoje v obiskovanih ustanovah, da opazuje vedenje organov pregona in drugega osebja do oseb, ki jim je prostost odvzeta, jih zaslišuje, da bi razumeli, kako oni gledajo na splošne pogoje v teh ustanovah ter na vedenje organov in oseb, ki jim je prostost odvzeta in skrbijo za njih v času bivanja v zaporih in podobnih ustanovah. Med drugim je naloga odbora tudi raziskovanje pravnih in upravnih okvirjev, na katerih temeljijo odvzemi prostosti.

Razlike med Evropskim odborom za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, Evropsko komisijo in Evropskim sodiščem:

- Prednostni cilj Evropske komisije in Evropskega sodišča je ugotavljanje, ali je prišlo do kršitev Evropske konvencije o človekovih pravicah. Naloga Evropskega odbora je ravno nasprotna, in sicer preprečevanje pojavov zlorab, tako telesnih kot duševnih, pri osebah, katerim je odvzeta prostost. Pozornost odbora je usmerjena bolj v trenutno stanje in v prihodnost, manj pa ga zanima preteklost.
- Evropska komisija in Evropsko sodišče sta zaradi svojih funkcij sestavljena iz pravnikov, ki so specialisti na področju človekovih pravic, medtem ko poleg pravnikov odbor sestavljajo tudi doktorji medicine, strokovnjaki za kazenska vprašanja itd.
- Evropska komisija in Evropsko sodišče posredujeta samo na zahtevo posameznika in držav, odbor pa posreduje s periodičnimi ali ad-hoc obiski.
- Evropska komisija in Evropsko sodišče svoje dejavnosti zaključita s pravno obvezujočimi ugotovitvami, ali je država prekršila svoje obveznosti po pogodbi. Odbor ugotovitve odraža v obliki poročila, če je potrebno, pa tudi v obliki priporočila in z drugimi nasveti, na osnovi česar se lahko razvije dialog.

V primeru, da država ne upošteva priporočil, lahko odbor izda javno izjavo o nadzoru.

Poleg mednarodnih in vladnih organizacij se z zaščito človekovih pravic ukvarja tudi več nevladnih organizacij in gibanj, kot npr. Amnesty International, ki ima sedež v Londonu, in Helsinški monitor, ki pri nas deluje od leta 1994 naprej. Ta dva organa oziroma gibanji se ukvarjata z raziskovanjem in evidentiranjem kršitev posameznih človekovih pravic, nimata pa pravice do neposrednega nadzora in drugih pooblastil tako kot mednarodne organizacije, omenjene v prejšnjih odstavkih. Ti gibanji lahko pridobita določene podatke o kršitvah človekovih pravic do državnih organov in potem rezultate izsledkov objavita v javnih glasilih.

Pritožbe o nepravilnosti pri delovanju institucij in organov EU preiskuje Evropski varuh človekovih pravic (European ombudsman). Le-ta ne obravnava pritožb, ki se nanašajo na nacionalne, regionalne ali lokalne uprave v državah članicah. Državljanji držav članic EU lahko pritožbo vložijo pri Evropskemu varuhu, lahko pa jo vložijo tudi tisti, ki živijo v eni izmed držav članic. Poleg njih se Evropskemu varuhu lahko pritožijo tudi podjetja, združenja ali drugi organi, ki imajo sedež, registriran v EU.

6 ZAVODI ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA V REPUBLIKI SLOVENIJI

V tem poglavju bosta naprej na kratko predstavljeni Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij in njen pomen, v podpoglavjih pa pomen in vloga posameznih zavodov za prestajanje kazni zapora.

Upravo za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju: uprava) uvrščamo v sestavo Ministrstva za pravosodje. Uprava je bila ustanovljena z namenom racionalnejše in učinkovitejše organizacije zaporskega sistema, in sicer leta 1995. Organiziranost uprave je hierarhična, vse njene pomembnejše naloge so torej centralizirane. Določena stopnja samostojnosti je zaporom vseeno zagotovljena, saj je le-ta nujno potrebna za uspešno vodenje in obvladovanje zaporske populacije (Bela knjiga o prostorskih pogojih dela UIKS, 2007).

Poznamo šest zavodov na trinajstih lokacijah (dislocirani oddelki). Razlikujejo se predvsem po tem, kdo v njih prestaja kazen in kolikšna je dolžina kazni. Imamo tri centralne zavode, kateri bodo podrobneje opisani v naslednjem podpoglavju, ti pa so: največji Zavod na Dobu, v katerem moški obsojenci prestajajo kazen, daljšo od enega leta in pol, Zavod za ženske na Igu ter za mladoletnike in mlajše polnoletnike v Celju. Regionalni zavodi so v Kopru, Mariboru in Ljubljani (prestajanje kazni do enega leta in pol), kamor uvrščamo še dislocirane oddelke regionalnih zavodov (prestajanje kazni do šest mesecev). V okviru uprave deluje tudi prevzgojni dom za mladoletnike v Ratečah (glej organizacijsko shemo – priloga 1).

Pod okrilje uprave uvrščamo zavode za prestajanje kazni zapora (v nadaljevanju: ZPKZ), ki so bili do leta 1995 samostojni organi v sestavi ministrstva, nato pa so postali notranje organizacijske enote uprave. S samo ustanovitvijo uprave³⁴ se je spremenila organiziranost, ki je sedaj podobna tistim v večini drugih evropskih držav. Poleg tega so se spremenili tudi predpisi, ki urejajo področje izvrševanja kazenskih sankcij, povečalo se je varstvo človekovih pravic, število zaprtih oseb se je podvojilo (zato se prioritarno rešuje problem prezasedenosti zaporov), spremenila se je struktura zaprtih oseb, vzpostavljen je zunanji mednarodni nadzor, okrepljeno se je mednarodno sodelovanje itd (http://www.gov.si/mp/uiks/pdf/brosura_2005.pdf).

Naloga vsake zaporske uprave je organizirati kar se da primerno bivanje oseb na relativno majhnem prostoru, tako da so izpolnjeni vsi zakonski pogoji, kot je spoštovanje človekovih pravic. Prav tako pa naj bi bila skupina oseb relativno zadovoljna, z izrazom zadovoljni mislimo predvsem na dejstvo, da se skuša preprečiti kakršne koli ekscesne pojave oziroma konflikte znotraj zapora (Peteh, 2000, str. 579).

³⁴ Uprava za izvrševanje kazni zapora je bila ustanovljena leta 1995 z združitvijo osmih organov v sestavi enega.

6.1 ZAVODI ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA

Slovenska penološka klasifikacija, ki predstavlja podlago za obravnavo posamezne zaprte osebe, se deli na:

⇒ **Horizontalno klasifikacijo**, ki temelji na kriterijih:

- *dolžina kazni* (zavodi za dolge in zavodi za kratke kazni),
- *spol* (zavodi za ženske in zavodi za moške),
- *starost obsojenca* (zavodi za polnoletne obsojence ter zavodi za mladoletnike in mlajše polnoletnike) in
- *stopnja zavarovanosti oziroma varovanosti* (zaprti, polodprti in odprti zavodi).

Slovenska penološka klasifikacija ne pozna razdelitve zavodov glede na vrsto kaznivih dejanj in predkaznovanosti, torej na tiste, ki so kaznovani prvič, in povratnike.

⇒ **Vertikalna klasifikacija** temelji na kriteriju večje ali manjše zaprtosti oziroma varovanosti. Vsi slovenski zavodi imajo organizirane zaprte, polodprte in odprte oddelke. Režim v oddelkih se razlikuje predvsem po stopnji omejevanja svobode vključenih obsojencev. Tako imajo obsojenci v zaprtih oddelkih zelo omejeno svobodo gibanja, bivanja in delovanja znotraj zavoda oziroma so deležni visoke stopnje fizičnega in osebnega zavarovanja. V polodprtih oddelkih je stopnja omejevanja osebne svobode manjša, še manjša pa je seveda v odprtih oddelkih. Predvsem za obsojence, ki so nevarni, ker ogrožajo druge, je mogoče organizirati posebej varovan oddelek v okviru zavoda. Torej je v okviru posameznega zavoda mogoče izvajati strožji ali svobodnejši režim prestajanja kazni (Kečanović in drugi, 2006, str. 133).

Priporočila o odprtih in polodprtih kazenskih zavodih poznamo že od leta 1955, ko so jih sprejeli na I. kongresu Združenih narodov za preprečevanje prestopništva in postopanje s prestopniki v Ženevi. V njih je opredeljeno, da je za odprte zavode značilno, da nimajo materialnega in fizičnega zavarovanja zoper pobege, kot so na primer zidovi, ključavnice, rešetke, oborožena straža ali posebno nadzorstvo. Zanje je značilna tudi samodisciplina in občutek odgovornosti do skupine, ki ji zaporniki pripadajo. Odprti zavod bi moral biti samostojna ustanova ali ločeni oddelek zavoda drugačne vrste. Tako imajo odprti in polodprti zavodi številne prednosti v primerjavi z zaprtimi. Največja je predvsem sproščenost pravil, zaradi česar je zmanjšana napetost zaporskega življenja. Ker ni materialnega in fizičnega varovanja, to vpliva na odnose medsebojnega zaupanja med obsojenci, obsojenec ne pretrga vseh vezi z zunanjim svetom in odprti zavodi so cenejši od zaprtih (Brinec, 2007). Omenimo lahko tudi tretmajsko ideologijo, ki označuje neko idejno opredelitev za vrsto postopkov in metod, s katerimi vplivamo na delikvente, da bi spremenili vedenje in se tako prilagodili prevladujočim družbenim normam. Pri tem pomenu ideologije je pomembno omeniti socialne metode, katerih namen je približevanje zapora odprti družbi in rahljanje togosti v institucionalnih strukturah. V uporabi socialnih metod sta torej razpoznavni dve smeri. Prva se predvsem zavzema za spremembo zapora oziroma liberalizacijo zaporskega režima, druga pa odklanja zapor kot primerno okolje in je usmerjena v alternativne pristope. Med primerne oblike se zlasti uvrščajo

omenjeni polodprti zavodi ter oblike prestajanja kazni ob koncu tedna ali le čez noč in različne oblike pogojnih kazni (Petrovec, 1998, str. 17– 24).

V okviru zaprtih zavodov spadajo odprti oddelki, ki morajo biti locirani zunaj ograje zaprtega zavoda. Odprti oddelki torej niso ograjeni z zunanjo ograjo zaradi preprečitve pobega zapornikov. Vhodna vrata zgradbe so prek noči praviloma zaklenjena, bivalni, delovni in drugi prostori pa ne. V odprtem oddelku ni tehničnega in osebnega varovanja. Za ohranjanje reda in discipline praviloma skrbi le en paznik. V okviru zaprtega zavoda poznamo tudi polodprte oddelke, ki so v ustreznem delu zgradbe ali zunaj ograde zavoda. Zapornikom v polodprtem oddelku se omogoči svobodnejše gibanje v okviru prostorov polodprtega oddelka, delovnih in drugih prostorov. Obsojenci svoje delo opravljajo brez stalnega nadzorstva. Nadzor nad obsojenci opravlja pazniška služba praviloma občasno, vhodna vrata pa so praviloma zaprta le v nočnem času. Prav tako je tudi v bivalnih prostorih (4. člen Pravilnika o izvrševanju kazni zapora).

V zaprtih zavodih so lahko oblikovani tudi oddelki z različno stopnjo varovanja in omejevanja svobode gibanja, npr. posebej varovani oddelek, zavarovan z intenzivnim tehničnim osebnim varovanjem, ki je ločen od ostalih oddelkov. Obiski so nadzorovani, obsojenci nimajo možnosti pridobiti ugodnosti prostih izhodov iz zavoda. Poznamo tudi prostore s strožjim režimom, v katere se namesti obsojence, ki so izrazito begosumni oziroma s svojim vedenjem in obnašanjem huje motijo druge obsojence, in obsojence, ki jih ogrožajo ali jim grozijo drugi obsojenci (5. in 6. člen Pravilnika o izvrševanju kazni zapora). Prostore s strožjim režimom oziroma samice danes uporabljamo samo kot skrajni ukrep pri kaznovanju tistih posameznikov, ki kršijo pravila zapora, in ne kot skupno usodo zaprtih oseb (Meško, 2006, str. 265).

Zapori odražajo vrednote družbe, v kateri seveda obstajajo, oziroma zaporski sistem je rezultat okolja, v katerem obstaja. Družba je torej tista, ki lahko izbira med višjo in nižjo stopnjo zaprtosti. Izbira družbe na način kaznovanja pa se odraža v načinu in vodenju zaporskih sistemov (Coyle v: Meško, 2004, str. 377).

Večina zaporov se nahaja predvsem v starih zgradbah, ki tako samo delno zadovoljujejo potrebe zaporskih standardov. Zgradbe so izrazito nefunkcionalne, saj so bile zgrajene v druge namene in zato že po svoji arhitektonski zasnovi ne ustrezajo sodobnim zahtevam izvrševanja pripora in kazni zapora (Bela knjiga o prostorskih pogojih dela UIKS, 2007). Največja težava se pojavlja v prezasedenosti (predvsem v Ljubljani, Mariboru in na Dobu), kar onemogoča delo, izobraževanje, rekreacijo in druge aktivnosti za zaprte osebe.

Problem prezasedenosti zaporov se pojavlja že od leta 2000. V zadnjih mesecih se poleg prezasedenosti pojavlja tudi kadrovska stiska. Posledica pomanjkanja strokovnega osebja (paznikov) so preobremenjenost zaposlenih paznikov in pobegi zapornikov.

V upravi so na osnovi Uredbe o ustanovitvi zavodov za prestajanje kazni zapora v RS - 1. člen (Ur. list RS, št. 84/00) ustanovljeni naslednji zavodi za prestajanje kazni zapora:

1. Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje

Kategorija zaprtih oseb v ZPKZ Celje so obsojenci in obsojenke, **priporniki in pripornice**, osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku, ter mladoletniki, obsojeni na mladoletniški zapor.

2. Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni

V ZPKZ Dob pri Mirni so kategorija zaprtih oseb obsojenci moškega spola.

Ta zavod je bil ustanovljen leta 1963. Sestavljajo ga objekti oziroma prostori, namenjeni bivanju zaprtih oseb, objekti javnega gospodarskega zavoda Pohorje, upravni objekt in objekta za obiske (Bela knjiga o prostorskih pogojih dela UIKS, 2007). Zavod je namenjen prestajanju zapornih kazni za polnoletne obsojence z območja vseh sodnih okrožij v Republiki Sloveniji, ki so obsojeni na kazen zapora, daljšo od enega leta in pol, in za mlajše polnoletne obsojence (do 23. leta starosti) z območja vseh sodnih okrožij v Republiki Sloveniji, ki so obsojeni na kazen zapora, daljšo od petih let.

Zavod je oddelčno organiziran. Oddelki obsojencev so relativno samostojne organizacijske enote, ki izvajajo večino strokovnega dela z obsojenci. Oddelčne strokovne skupine, kot so vodja oddelka, psiholog, pedagogi, socialna delavka in vodja skupine paznikov, načrtujejo in izvajajo skupinsko in individualno obravnavo obsojencev, ki jih nato opredeljujejo v individualnem programu vsake posamezne obsojene osebe. Varnostno nadzorne naloge v oddelku opravlja skupina paznikov, ki se z vodenjem skupine neposredno vključuje v delo oddelčne strokovne skupine (Ivanc, 2004, str. 37).

3. Zavod za prestajanje kazni zapora Ig

Kategorije zaprtih oseb ZPKZ Ig so obsojenke, **pripornice**, ženske, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku, in mladoletnice, obsojene na mladoletniški zapor.

4. Zavod za prestajanje kazni zapora Koper

Kategorije zaprtih oseb v ZPKZ Koper so obsojenci in obsojenke, **priporniki in pripornice**, osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku.

ZPKZ Koper je notranja organizacijska enota uprave. V zavodu zaprte osebe prestajajo pripor, kazen zapora do enega leta in pol za moške ter dveh mesecev za ženske in kazen zapora, ki je bila izrečena v postopku za območji Okrožnih sodišč Koper in Nova Gorica. Obsojenci so razporejeni v zaprti, polodprti in odprti oddelek. Oddelki so prostorsko ločeni, razlikujejo pa se predvsem po stopnji nadzora in po omejitvi svobode gibanja.

ZPKZ Koper ima zelo dolgo zgodovino, saj se je že leta 1954 nahajal v bivšem frančiškanskem samostanu sv. Ane v neposredni bližini Luke Koper. Zgradba je bila zelo stara, kar je kazalo na zelo veliko potrebo po prenovi. Kljub temu da so bile takoj izvedene prostorske izboljšave, da bi zaprtim osebam zagotovili osnovne bivalne in delovne razmere, to ni zadostovalo sodobnim zahtevam izvrševanja pripora

in kazni zapora. Celic za zaprte osebe je bilo premalo, prostori so bili nefunkcionalni, vlažni, nezadostno osvetljeni, prav tako pa je primanjkovalo prostorov za obiske, izobraževanje, delo, rekreacijo in prostočasne dejavnosti. Tako so leta 1998 začeli aktivno iskati novo lokacijo, ki bi bila primerna za dejavnost zapora. Kot najustreznejša je bila lokacija na Ankaranski cesti, kjer tudi stoji nov zavod Koper (Valentinčič, 2006).

Izgradnja novega zapora v Kopru je bila najpomembnejši projekt uprave, kar pa ni pomenilo samo veliko pridobitev za ZPKZ Koper, ampak za celotni slovenski zaporski sistem. Izhodišče za izgradnjo je bila predvsem sedanja namembnost zaporov, ob tem pa so se upoštevale prostorske pomanjkljivosti. Nov zavod je upošteval sodobne evropske standarde za zapore in je bil projektiran v skladu z veljavnimi tehničnimi predpisi in standardi, zahtevami zdravstvene in požarne inšpekcije ter seveda urbanističnimi smernicami občine Koper. Tako lahko rečemo, da je stavba novega zavoda grajena sodobno, je mehansko odporna in stabilna, varna pred požarom in pri uporabi, zaščitena pred hrupom, z ustrežno higiensko in zdravstveno zaščito in varovanjem okolja. Gre torej za sodoben zapor, ki je za družbo varen, obenem pa prostorske razmere zagotavljajo zaprtim osebam spoštovanje človekovega dostojanstva in pravic, zaposlenim pa omogoča ustrezne razmere za delo (Poslanska vprašanja in pobude, 2007).

Glavna prednost novozgrajenega zapora je povečana prostorska zmogljivost za zaprte osebe. Le-tem je vse zagotovljeno v skladu s sprejetimi predpisi in standardi. Pri tem omenimo še nekatere pomembnejše izboljšave:

- povečano skupno število celic,
- eno- in dvoposteljne celice ustrezne površine namesto večposteljnih celic,
- nova oprema,
- sanitarije, opremljene s tušem,
- več svetlobe v celicah,
- nova telovadnica, večje zunanje igrišče, večje število sob za rekreacijo,
- večje število dnevnih prostorov,
- nov prostor za duhovno oskrbo ter trije skupni prostori za izobraževanje, skupinske oblike dela, prostočasne dejavnosti in knjižnico,
- večje možnosti za obiske,
- splošna in zobozdravstvena ambulanta,
- večje število sob za razgovore z zaprtimi osebami,
- nova čakalnica za stranke in obiskovalce,
- sodobna kuhinja z jedilnicama (za zaposlene in zaprte osebe),
- ustrežnejše pisarne in drugi prostori za zaposlene,
- sodobnejši sistem varovanja in videonadzora.

5. Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana

V ZPKZ Ljubljana so kategorija zaprtih oseb obsojenci, **priporniki**, osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku.

V ZPKZ Ljubljana so obsojenci (tudi mlajši polnoletniki) z območja sodnega okrožja Ljubljana, če so obsojeni na zaporno kazen do enega leta in pol, ter obsojenci z območja sodnega okrožja Kranj, Krško, Novo mesto (tudi mlajši polnoletniki), če so obsojeni na zaporno kazen nad šest mesecev ali pa jim ostanek kazni po vštetju presega šest mesecev zapora.

ZPKZ Ljubljana ima v svoji »pristojnosti« še oddelke v drugih mestih po Sloveniji, in sicer:

- **ODDELEK RADOVLJICA**

V oddelku Radovljica, ki sodi pod ZPKZ Ljubljana, so kategorija zaprtih oseb obsojenci, **priporniki**, osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku.

- **ODDELEK NOVO MESTO**

Kategorija oddelka v Novem mestu so obsojenci, **priporniki in pripornice**, osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku.

- **ODPRTI ODDELEK IG**

V odprtem oddelku Ig ZPKZ Ljubljana so kategorija zaprtih oseb obsojenci in osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku.

6. Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor

Kategorija so zaprte osebe enake kategorije kot v ZPKZ Koper, ti pa so obsojenci in obsojenke, **priporniki in pripornice**, osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku.

Tako kot ZPKZ Ljubljana ima tudi ZPKZ Maribor dva oddelka, ki sodita pod njegovo okrilje, in sicer:

- **ODPRTI ODDELEK ROGOZA**

V tem oddelku kazen zapora prestajajo samo obsojenci.

- **ODDELEK MURSKA SOBOTA**

V oddelku Murske Sobote so za razliko od odprtega oddelka Rogoza kategorija zaprtih oseb poleg obsojencev še **priporniki in pripornice** ter osebe, kaznovane z zaporom v postopku o prekršku.

7. Prevezgojni dom Rateče

V Prevezgojnim domu v Ratečah prestajajo svojo kazen mladoletniki in mladoletnice, katerim je bil izrečen prevzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom.

6.2 GIBANJE SKUPNEGA ŠTEVILA PRIPRTIH OSEB PO ZPKZ V OBDOBJU OD LETA 2000 DO 2007

V tem poglavju bo prikazano gibanje pripornikov v različnih zavodih po letih . Pri tem je seveda zelo pomembna kapaciteta samega zavoda ter resnično število oseb, ki so v priporu, saj je prezasedenost zaporov zelo velik problem. Ali se bo našla rešitev problema prezasedenosti zaporov, bo pokazala prihodnost.

1. Zavod za prestajanje kazni zapora Koper – njegova kapaciteta je **110** zaprtih oseb.

⇒ Tabelarni prikaz gibanja priprtih oseb v obdobju od 2000 do 2007

Tabela 1: Gibanje priprtih oseb v ZPKZ Koper od leta 2000 do 2007

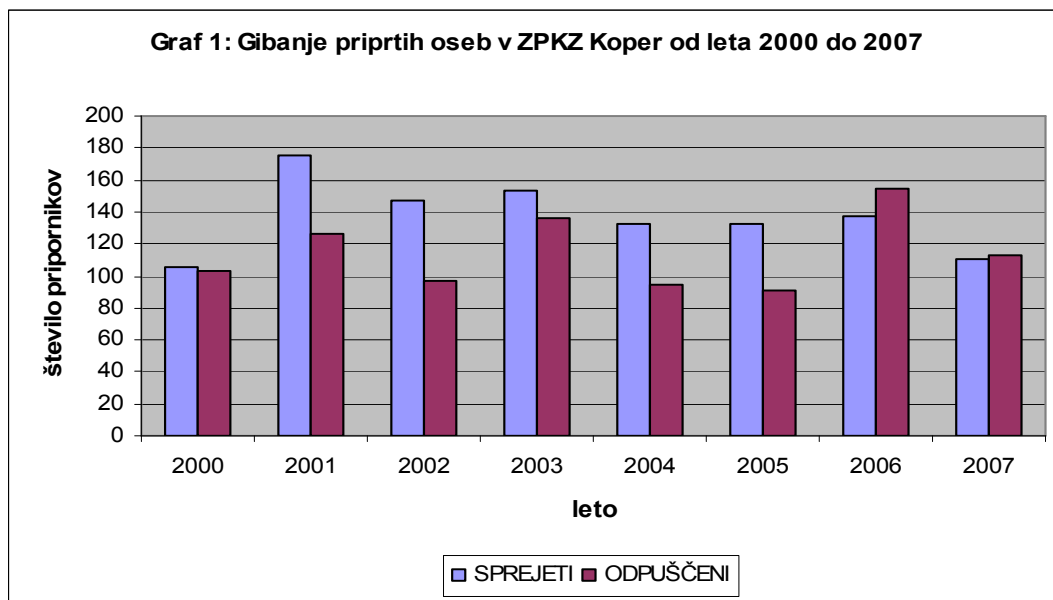
LETO	STANJE				POVPREČNO STANJE V %
	1. jan	31. dec	SPREJETI	ODPUŠČENI	
2000	35	36	106	103	37,2
2001	36	48	176	126	45,88
2002	48	36	147	97	47
2003	36	26	153	136	28,1
2004	26	45	133	95	36,7
2005	45	54	133	91	50,76
2006	54	46	138	155	49,28
2007	46	31	111	113	43,31

Vir: Letna poročila UIKS 2000, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07; www.mp.gov.si/

Od leta 2000 do leta 2007 se je število pripornikov v ZPKZ Koper povprečno povečalo za 11 pripornikov oziroma za 6 %. Največje število pripornikov je bilo 1. januarja 2006, v tem letu pa je bilo največ pripornikov tudi odpuščenih. Leto 2006 izstopa tudi po največjem povprečnem stanju v odstotkih. Število pripornikov se je do 1. januarja 2007 zmanjšalo za 8 pripornikov, kar je povprečno za 1,5 %. Največje število sprejetih pripornikov je bilo v letu 2001.

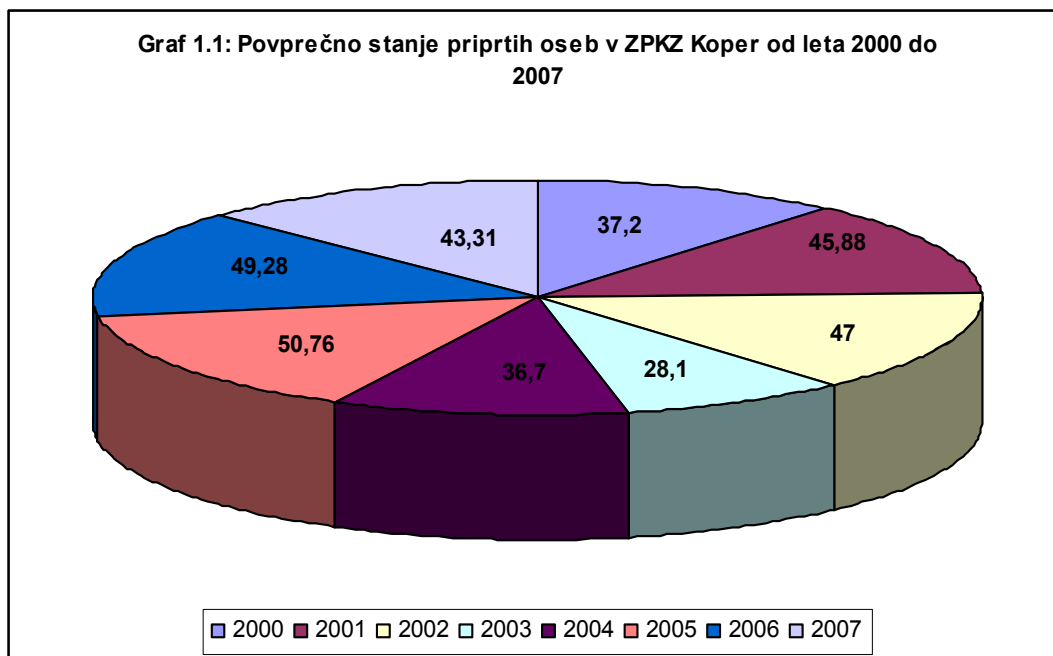
⇒ Grafični prikaz stanja sprejetih in odpuščenih ter povprečnega stanja v odstotkih:

Graf 1: Prikaz stanja sprejetih in odpuščenih pripornikov

Vir: Tabela 1

Graf 1.1: Prikaz povprečnega stanja pripornikov

Vir: Tabela 1

1.1 Oddelek Nova Gorica – kapaciteta oddelka je **32** zaprtih oseb.

⇒ Tabelarni prikaz gibanja priprtih oseb v oddelku Nova Gorica obdobju od 2000 do 2007

Tabela 2: Gibanje priprtih oseb v Oddelku Nova Gorica od leta 2000 do 2007

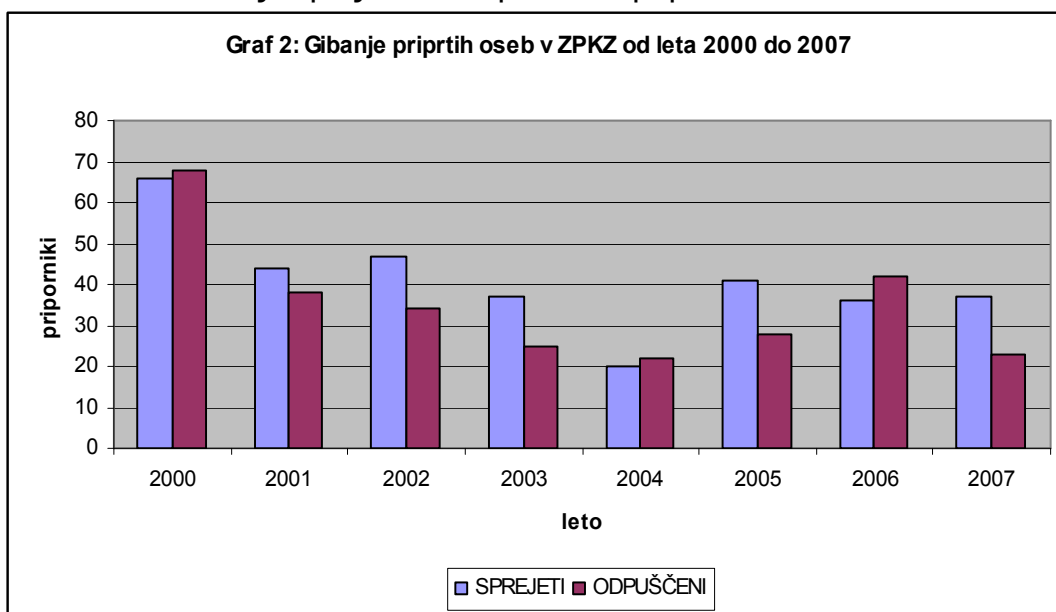
LETO	STANJE				POVPREČNO STANJE V %
	1. jan	31. dec	SPREJETI	ODPUŠČENI	
2000	15	13	66	68	14,84
2001	13	6	44	38	16,1
2002	6	10	47	34	11,28
2003	10	11	37	25	9,99
2004	11	4	20	22	7,79
2005	4	12	41	28	10,5
2006	12	15	36	42	10,81
2007	15	12	37	23	10,55

Vir: Letna poročila UIKS 2000, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, www.mp.gov.si

V oddelku Nova Gorica ZPKZ Koper je bilo 1. januarja 2000 in 1. januarja 2006 enako število pripornikov s to razliko, da je bilo v letu 2000 tako sprejetih kot tudi odpuščenih na prostost več pripornikov kot pa v letu 2007. Prav tako, če pogledamo povprečno stanje v odstotkih, je v letu 2000 skoraj za 4 % več sprejetih kot v letu 2007.

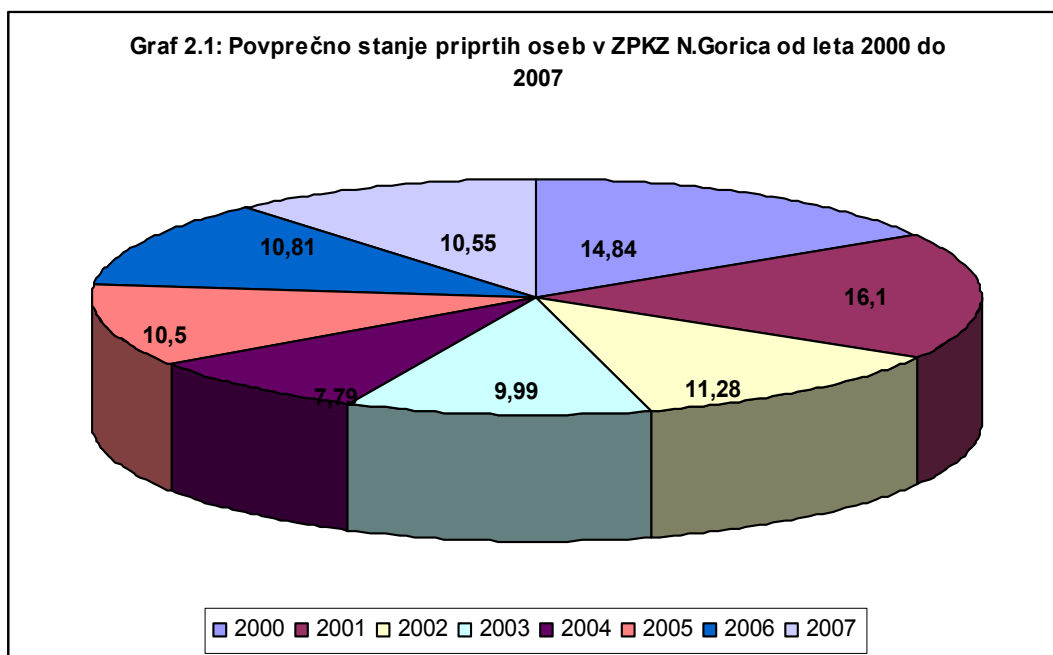
⇒ Grafični prikaz stanja sprejetih in odpuščenih ter povprečnega stanja v odstotkih:

Graf 2: Prikaz stanja sprejetih in odpuščenih pripornikov

Vir: Tabela 2

Graf 2.1: Prikaz povprečnega stanja pripornikov

Vir: Tabela 2

2. Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana – kapaciteta zavoda je **128** zaprtih oseb.

⇒ Tabelarni prikaz gibanja priprtih oseb v obdobju od 2000 do 2007

Tabela 3: Gibanje priprtih oseb v ZPKZ Ljubljana od leta 2000 do 2007

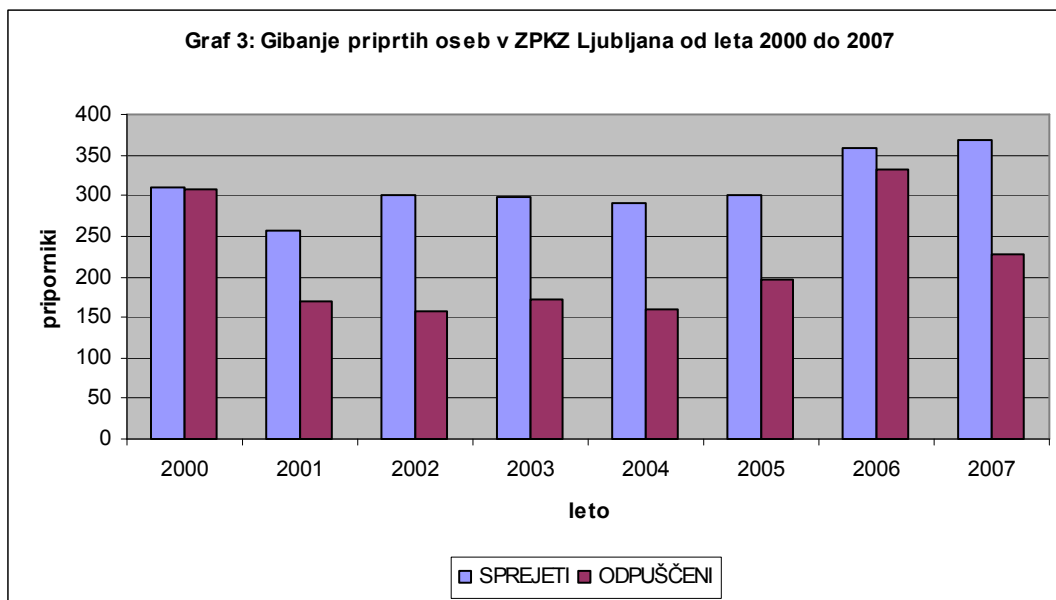
LETO	STANJE				POVPREČNO STANJE V %
	1. jan	31. dec	SPREJETI	ODPUŠČENI	
2000	106	108	310	308	113,83
2001	108	83	257	170	98,31
2002	83	113	301	158	93,57
2003	113	100	298	171	98,88
2004	100	116	292	160	105,36
2005	116	122	301	196	123,65
2006	122	136	358	332	133,6
2007	135	138	368	227	142,62

Vir: Letna poročila UIKS 2000, 01,02, 03, 04, 05, 06, 07, www.mp.gov.si

V ljubljanskem zavodu je število pripornikov občutno večje kot v drugih zavodih. Od leta 2000 pa do 2007 se je število priprtih oseb povečalo za kar 29, tudi sprejetih je bilo v letu 2007 kar 58 več, odpuščenih pa 81 manj kot v letu 2000. Najnižje število priprtih oseb je bilo ob koncu leta 2001, najvišje pa 2007. Razberemo lahko tudi, da število sprejetih pripornikov zelo odstopa od kapacitete zavoda.

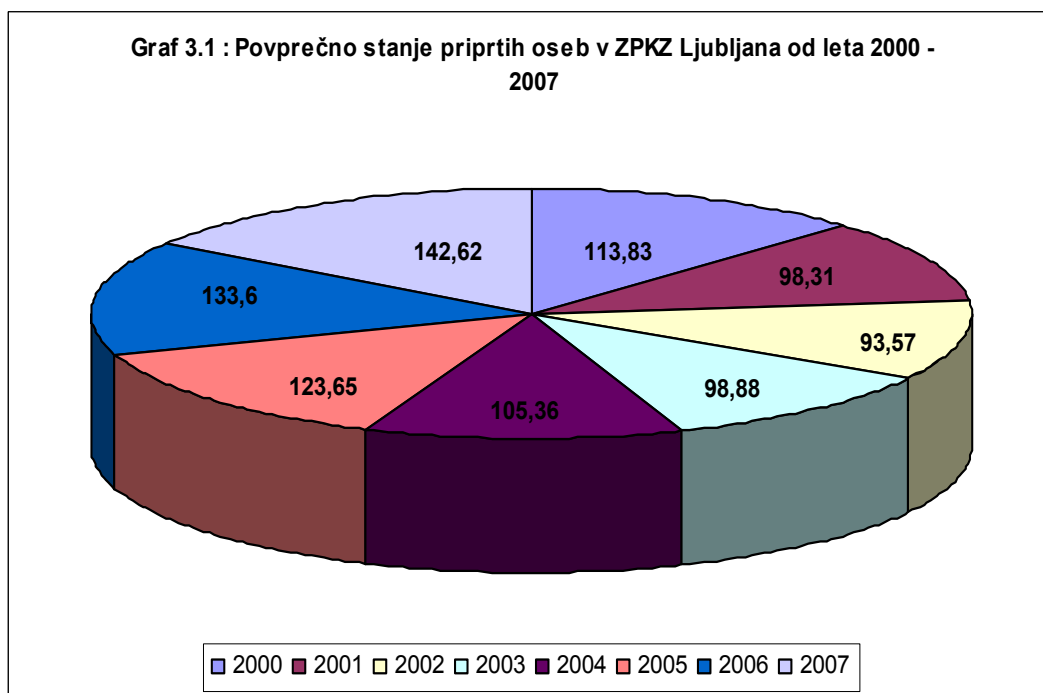
⇒ Grafični prikaz stanja sprejetih in odpuščenih ter povprečnega stanja v odstotkih:

Graf 3: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov

Vir: Tabela 3

Graf 3.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb

Vir: Tabela 3

2.1 Oddelek Novo mesto – kapaciteta oddelka je **35** zaprtih oseb.

⇒ Tabelarni prikaz gibanja priprtih oseb v obdobju od 2000 do 2007

Tabela 4: Gibanje priprtih oseb v Oddelku Novo mesto od leta 2000 do 2007

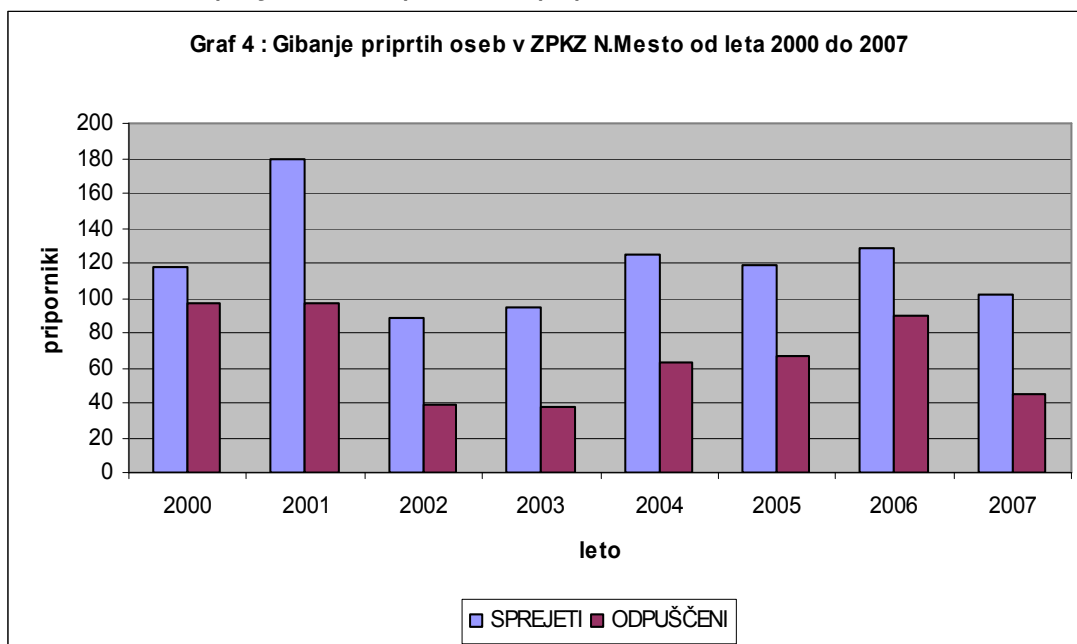
LETO	STANJE				POVPREČNO STANJE V %
	1. jan	31. dec	SPREJETI	ODPUŠČENI	
2000	17	37	117	97	23,1
2001	37	20	179	97	32,81
2002	20	9	88	39	14,86
2003	9	20	94	38	18,28
2004	20	19	125	63	22,69
2005	19	18	119	67	20,51
2006	18	24	128	90	21,57
2007	24	18	102	45	21,59

Vir: Letna poročila UIKS 2000, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, www.mp.gov.si

V ZPKZ Novo mesto je bilo leto 2006 tisto, v katerem je bilo sprejetih največ pripornikov, iz zavoda pa so jih največ odpustili tako v letu 2000 kot 2001. Glede na stanje ob začetku in koncu leta je leto 2000/01 tisto, ki izstopa. Prav tako je leto 2001 tisto, ki ima največji odstotek povprečnega stanja.

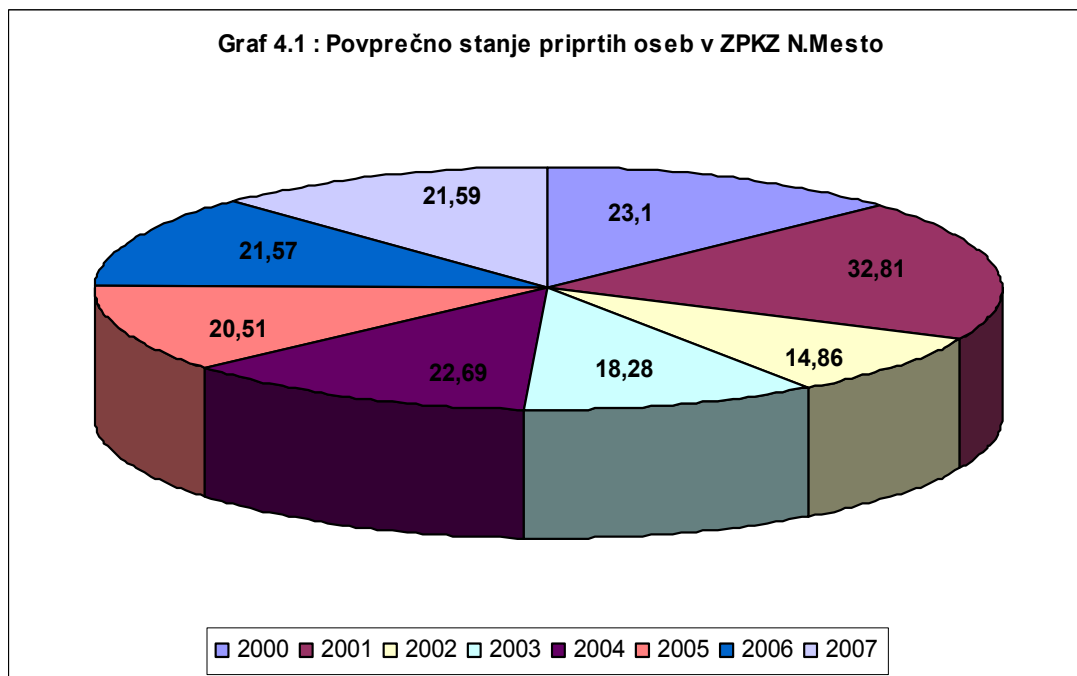
⇒ Grafični prikaz stanja sprejetih in odpuščenih ter povprečnega stanja v odstotkih:

Graf 4: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov

Vir: Tabela 4

Graf 4.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb

Vir: Tabela 4

2.1 Oddelek Radovljica – kapaciteta oddelka je **22** zaprtih oseb.

⇒ Tabelarni prikaz gibanja priprtih oseb v obdobju od 2000 do 2007

Tabela 5: Gibanje priprtih oseb v Oddelku Radovljica od leta 2000 do 2007

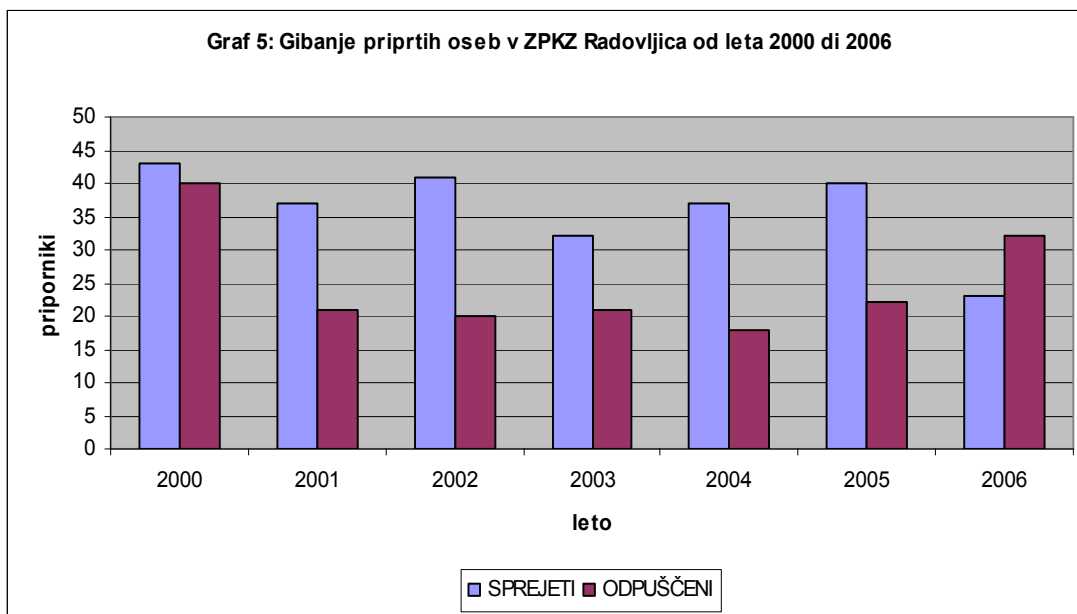
LETO	STANJE				POVPREČNO STANJE V %
	1. jan	31. dec	SPREJETI	ODPUŠČENI	
2000	11	14	43	40	11,85
2001	14	12	37	21	9,83
2002	12	13	41	20	13,5
2003	13	11	32	21	12,75
2004	11	14	37	18	12,93
2005	14	13	40	22	11,91
2006	12	0	23	32	12,21
2007	ni podatka	ni podatka	ni podatka	ni podatka	ni podatka

Vir: Letna poročila UIKS 2000, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, www.mp.gov.si

Iz tabele je razvidno, da je glede na kapaciteto oddelka Radovljica ZPKZ Ljubljana, stanje normalno. V številu sprejetih in prav tako tudi odpuščenih izstopa leto 2000, leto 2006 pa izstopa po najmanj sprejetih pripornikov. Leto 2004 ima najvišje povprečno stanje v odstotkih.

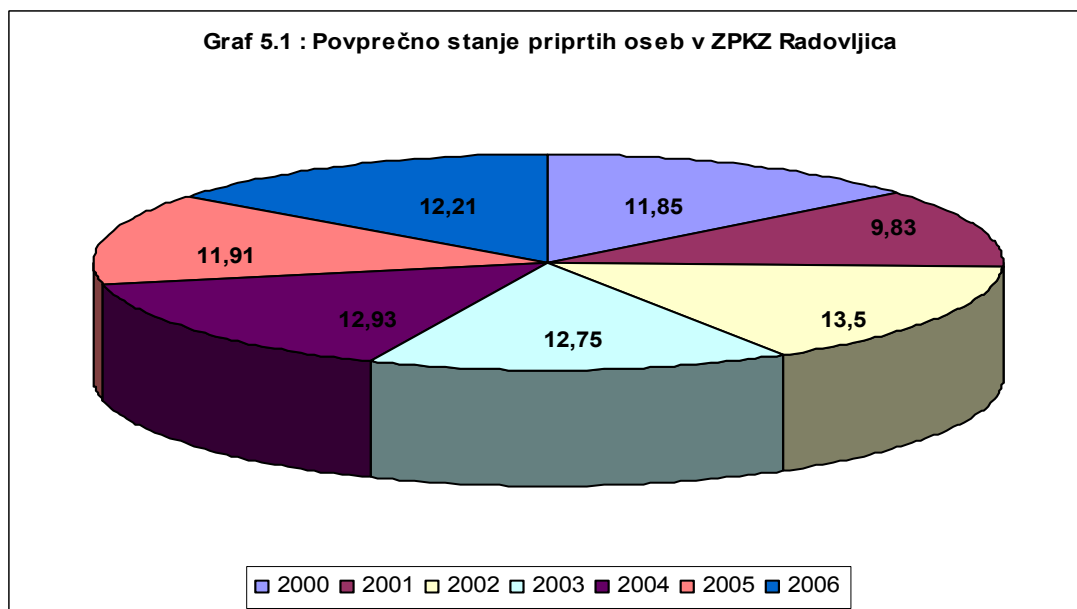
⇒ Grafični prikaz stanja sprejetih in odpuščenih ter povprečnega stanja v odstotkih:

Graf 5: Prikaz sprejetih in odpuščenih priprtnikov

Vir: Tabela 5

Graf 5.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb

Vir: Tabela 5

3. Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor – ZPKZ Maribor ima kapaciteto **133** zaprtih oseb

⇒ Tabelarni prikaz gibanja priprtih oseb v obdobju od 2000 do 2007

Tabela 6: Gibanje priprtih oseb v ZPKZ Maribor od leta 2000 do 2007

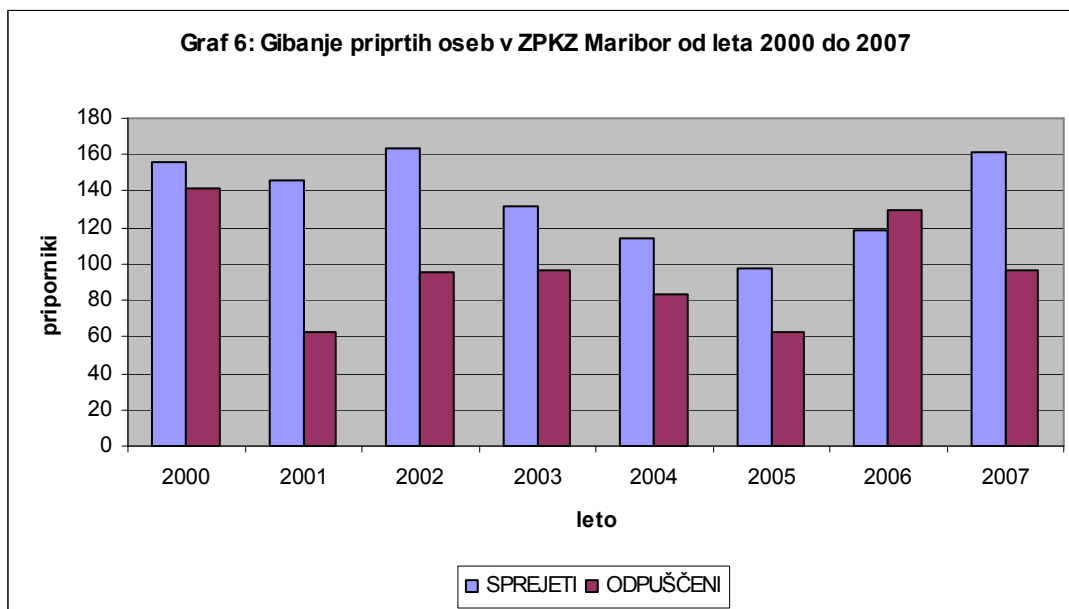
LETO	STANJE				POVPREČNO STANJE V %
	1. jan	31. dec	SPREJETI	ODPUŠČENI	
2000	38	52	156	142	46,22
2001	52	67	146	63	68,24
2002	67	58	163	96	63,09
2003	58	39	132	97	53,59
2004	39	37	114	83	40,32
2005	37	40	98	63	42,42
2006	40	50	118	130	42,9
2007	50	55	161	97	53,16

Vir: Letna poročila UIKS 2000, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, www.mp.gov.si

Prezasedenost zavoda ni bila tako zelo poudarjena glede na stanje na začetku in na koncu leta. Glede na število sprejetih nam ta podatek kaže čisto drugačno sliko, in sicer, da je bil, glede na kapaciteto zavoda, problem prezasedenosti zavoda prisoten tudi v tem zavodu. Glede na število sprejetih pripornikov izstopa leto 2002, leta 2000 pa je bilo iz zavoda odpuščenih največ pripornikov. 1. januarja 2002 je bilo v priporu glede na druga leta najvišje število, najnižje pa 1. januarja 2005. Najnižje število pripornikov ob koncu leta, torej 31. decembra, je bilo v letu 2004, najvišje pa leta 2001. Prav tako je leto 2001 tudi tisto, v katerem je bilo povprečno stanje v odstotkih najvišje.

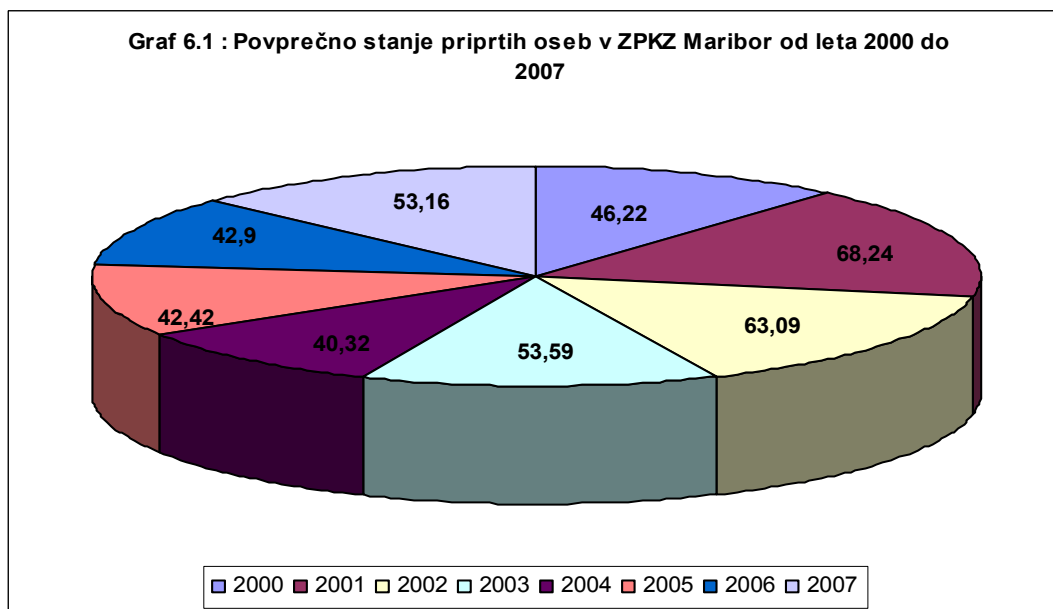
⇒ Grafični prikaz stanja sprejetih in odpuščenih ter povprečnega stanja v odstotkih:

Graf 6: Prikaz sprejetih in odpuščenih priporočnikov

Vir: Tabela 6

Graf 6.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb

Vir: Tabela 6

3.1 Oddelek Murska Sobota – kapaciteta oddelka je **41** zaprtih oseb.

⇒ Tabelarni prikaz gibanja priprtih oseb v obdobju od 2000 do 2007

Tabela 7: Gibanje priprtih oseb v oddelku Murska Sobota od leta 2000 do 2007

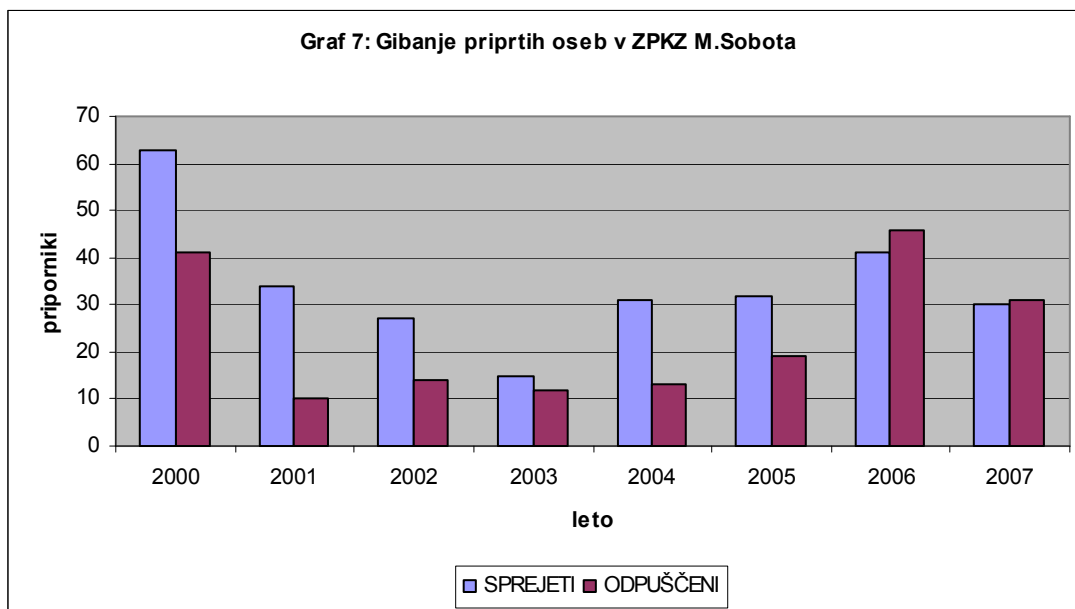
LETO	STANJE				POVPREČNO STANJE V %
	1. jan	31. dec	SPREJETI	ODPUŠČENI	
2000	10	32	63	41	21,85
2001	32	27	34	10	23,41
2002	27	13	27	14	19,05
2003	13	3	15	12	9,48
2004	3	14	31	13	9,5
2005	13	11	32	19	13,4
2006	11	13	41	46	15,29
2007	13	8	30	31	11,38

Vir: Letna poročila UIKS 2000, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, www.mp.gov.si

1. januarja 2004 so imeli v oddelku ZPKZ Maribor Murska Sobota glede na druga leta najmanj pripornikov. Enako je bilo 31. decembra 2003. Glede na število sprejetih je bilo najmočnejše leto 2000, po število izpuščenih na prostost pa leto 2006. Leto 2003 je bilo v povprečju najmanj sprejetih, medtem ko je bilo leta 2001 povprečno stanje glede na odstotek najvišje.

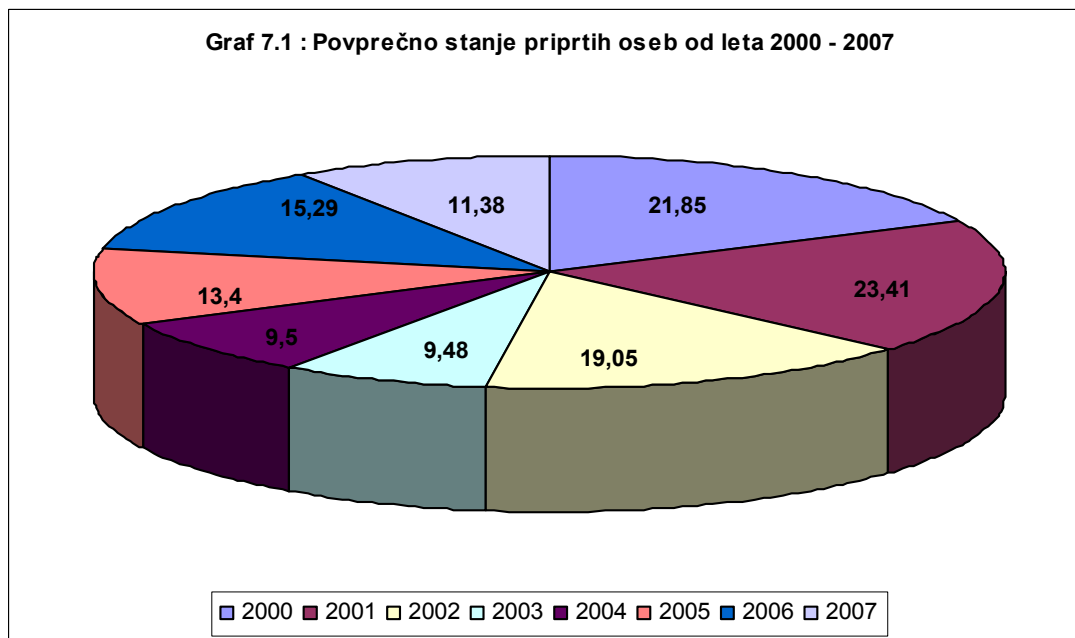
⇒ Grafični prikaz stanja sprejetih in odpuščenih ter povprečnega stanja v odstotkih:

Graf 7: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov

Vir: Tabela 7

Graf 7.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb

Vir: Tabela 7

6.3 PRITOŽBE PRIPORNIKOV VARUHU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

V tem podpoglavju so s pomočjo letnih poročil varuha na kratko povzete pritožbe, ki jih je s strani pripornikov prejel varuh človekovih pravic RS.

• LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2000

V letu 2000 je varuh opravil podrobnejše preglede ZPKZ Maribor in Dob, oddelkov v Novi Gorici, Novem mestu in Murski Soboti ter ZPKZ mladoletniškega zapora in zapora Celje. Pri tem je opravil tudi osebne razgovore z zaprtimi osebami, številne telefonske razgovore in prejel nekaj pisnih pobud, kar kaže, da ta vrsta prebivalstva izkazuje zaupanje v varuha. Že v letu 2000 je varuh v svojem poročilu za področje izvrševanja pripora in kazni zapora pisal o prezasedenosti zavodov kot o neobvladljivim problemom, saj je število zaprtih oseb naraščalo iz leta v leto. Od leta 1996 do 2000 se je število zaprtih oseb povečalo kar za polovico. Slovenija je v letu 2000 spadala med države z najmanjšim številom zaprtih oseb glede na število prebivalcev, kar pa je slaba tolažba za tiste, ki se drenjajo oziroma stiskajo v prenapoljenih celicah brez resničnega upanja, da se bo stanje kaj spremenilo.

Varuh je za leto 2000 odkril, se ne upošteva vedno načelo pospešitve postopka, če je obdolženec v priporu. S tem se krši zakonska določba takrat veljavnega ZKP, ki pravi, da mora sodišče druge stopnje poslati svojo odločbo s spisi sodišču prve stopnje najpozneje v treh mesecih od dneva od dneva prejetja, kar v praksi traja več kot tri mesece. Med drugim je varuh v svojem poročilu za leto 2000 pisal tudi o nespoštovanju sodne odločbe o prestajanju kazni zapora v odprtem zavodu, saj so obsojenko namesto v odprti zavod za prestajanje kazni zapora, kot je bilo to določeno s sodbo sodišča, razporedili v polodprti režim zaporne kazni. Njena pritožba je bila neuspešna. S telefonskim posredovanjem varuha je bila obsojenka premeščena v svobodnejši, odprti režim. ZPKZ je v svojem pisnem pojasnilu priznal, da so spregledali izrek kazenske sodbe v delu, da obsojenka izrečeno kazen zapora prestaja v odprtem zavodu, in hkrati svoje ravnanje opravičeval s trditvijo, da v pozivu za nastop kazni zapora ni bilo navedeno, »da se obsojenki dodeli odprti režim prestajanja kazni zapora«.

V poročilu za leto 2000 lahko prebiramo tudi o tem, da so prostori, v katerih prebivajo obsojenci, v nasprotju s tem, kar določa zakon.

Rdeča nit pritožb zaprtih oseb za leto 2000 so zatrjevanja o pomanjkljivi zdravniški oskrbi. Varuh je odkril, da zdravnik pogosto izostane in ne pride v zavod. V enem izmed zavodov ga namreč ni bilo kar tri tedne zaporedoma. V takem primeru bi moral zavod sprejeti vse razumne ukrepe, da bi zagotovil izpolnjevanje obveznosti s strani pogodbenega partnerja, to je zdravstvenega doma, saj ima sklenjeno pogodbo z območnim zdravstvenim domom za zdravnika, ki bo opravljal zdravstveno dejavnost za zavod.

Zaradi prezasedenosti, zlasti v povezavi s slabimi in nehigienskimi bivalnimi razmerami, je leto 2000 zaprte osebe zaznamovalo s pojavom nalezljive bolezni tuberkuloze, kar je prineslo strah pred okužbo med obsojence.

Varuh v letnem poročilu 2000 piše tudi o pritožbi zaprte osebe, ko je le-ta želela ponovno opravljanje imunokemijskega urinskega testa, saj je predhodno opravljeni test pokazal prisotnost nedovoljenih poživil. Zapornik je trdil, da je med dnevnim prostim izhodom jedel makovo potico in je zato želel, da se test znova opravi v zdravstvenem domu, vendar njegovi prošnji ni bilo ugodeno. Pozitivni urinski test ima namreč za zaprte osebe lahko resnejše posledice, npr. strožji režim prestajanja zaporne kazni, izgubo že pridobljenih ugodnosti ipd.

• **LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2001**

Tako kot v letu 2000 je varuh v letu 2001 opravil podrobnejše preglede izbranih zavodov za prestajanje kazni zapora, večkrat je opravil tudi obisk pri pripornikih in obsojencih. Z njimi je opravil osebne razgovore in prejel njihove pisne pobude. V letu 2001 so bili tudi pogosti klici zaprtih oseb na brezplačno številko varuha, pri čemer pa je treba pohvaliti zavode za prestajanje kazni zapora, ki zaprtim osebam omogočajo nemoten potek takšnih stikov. Tudi v tem letu je bil velik problem prezasedenost. Glede na to, da je v zavodu precej zaprtih oseb, ki so odvisne od prepovedanih drog in alkohola, bi morali obsojencem, ki niso odvisni in ki ne želijo priti v stik z drogo, zagotoviti bivanje v oddelkih brez drog, kar zaradi prezasedenosti povzroča težave.

Bilo je veliko pritožb o pomanjkljivi zdravniški oskrbi. Kazale so na to, da v številnih primerih ni vzpostavljeno zaupno razmerje med zdravnikom in bolnikom. Vendar je za opravljanje zdravstvene dejavnosti v zavodih za prestajanje kazni zapora značilno, da ni nobenega nadzora.

Že v letu 2001 so se zavodi spopadali s problemom pomanjkanja zavodskega osebja in preobremenjenostjo z delom, kar prinaša posledice, kot so težave pri ohranjanju reda in discipline.

Ena izmed pritožb, ki jo je prejel varuh v letu 2001, se je nanašala na nejasnost in nerazumljivost sodne odločbe. Ker določba ni bila jasna in dovolj razumljiva za neuko stranko, je privedla do prisilne privedbe osebe na prestajanje kazni zapora.

V poročilu varuh piše tudi glede pravil o obiskih, ki so za pripornike kljub domnevi nedolžnosti strožji in manj prijazni od tistih, veljavnih za obsojence.

Priporniki so se varuhu pritoževali, da pazniki pri uporabi prisilnih sredstev ne spoštujejo sorazmernosti kot temeljnega načela pri vklepanju, saj jih na sodišča vedno privedejo vklenjene. Uprava zavoda, v katerem so bili priporniki, je potrdila dejstvo, da je vsak pripornik brez izjeme vklenjen ob vsaki privedbi na sodišče, k drugemu organu ali v drug zavod, tudi v zdravstvenega. Vklenjen pa je tudi med samim prevozom na sodišče, lisice se snamejo šele v razpravni dvorani. Vendar pa uporabo prisilnih sredstev brez vsake selekcije ni mogoče utemeljevati s preprečevanjem napada, samopoškodbe ali večje materialne škode in je v nasprotju z načelom sorazmernosti. Uporaba sile je opravičljiva le, če so podani v zakonu navedeni razlogi. Uporaba sredstev za vklepanje brez izjeme ne glede na begosumnost ali varstvene ukrepe lahko pomeni prekoračitev zakonskih pooblastil. Uporabo sredstev za vklepanje in vezanje ureja Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov (Ur. list RS, št. 78/01).

• LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2002

V letu 2002 je bilo znatno manj pritožb kot v prejšnjih letih. Varuh je v tem letu nekoliko zmanjšal aktivnosti na področju obiskov po zavodih. Ocenjuje namreč, da že zgolj možnost tovrstne komunikacije utrjuje položaj zaprtih oseb pri zagotavljanju njihovega položaja, kot ga določajo domači predpisi in mednarodni pravni akti s področja varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki zavezujejo tudi Slovenijo.

Aprila 2002 je slovenska vlada prejela poročilo s strani Evropskega odbora za preprečevanje mučenja, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja. Vsebina poročila so ugotovitve in priporočila, predvsem povezana z obiskom posameznih zavodov. Poleg tega gre tudi za mnenja, ugotovitve in priporočila, uporabna nasploh za vse zavode v Sloveniji, ki opravljajo istovrstno ali primerljivo podobno dejavnost.

Za drugo polovico leta 2002 so bile značilne peticije in skupne pritožbe, ki so za nekatere zavode pomenile tudi gladovne stavke.

Prav tako je v tem letu odmevala prezasedenost zaporov, ki je prinesla strožji režim prestajanja kazni zapora. Prezasedenost so najbolj občutili priporniki, ki so celo do 22 ur na dan zavesani bivati v prenapolnjenih priporniških celicah, kar je pripeljalo do protestov in gladovnih stavk.

Tako kot pretekla leta je bilo tudi v letu 2002 veliko pritožb glede zdravniške oskrbe, saj je nadzor nad opravljanjem zdravstvene dejavnosti v zavodih za prestajanje kazni zapora pomanjkljiv. Našteto vzbuja skrb, da zaprtim osebam ni vedno dostopna zdravniška oskrba, ki bi jim morala biti zagotovljena pod enakimi pogoji in na enak način, kot to velja za ljudi na prostosti.

Poleg navedenega varuh piše tudi o nezadovoljstvu pripornikov nad odvetniki, postavljenimi po uradni dolžnosti, saj jim je bilo očitano slabše zastopanje.

Rdeča nit peticije in skupinskih pritožb zaprtih oseb je bila zahteva za delno opustitev izvršitvene kazni v obliki amnestije³⁵ ali vsaj s pomočjo širše uporabe instituta pomilostitve³⁶. Amnestija in pomilostitev sta predvsem akta pomilostitve in izraz politične modrosti, saj je z njima mogoče upoštevati pravne in nepravne okoliščine (kar pa pride v poštev v primeru, ko je sodna odločba, s katero je bila kazen izrečena, postala pravnomočna.

Ena izmed prejetih pritožb se je med drugim nanašala tudi na prepoved dopisovanja pripornikov, ki bivajo v ločenih prostorih v zavodu, pri čemer se je UIKS sklicevala na 213.b člen Zakona o kazenskem postopku in 59. člen Pravilnika o izvrševanju pripora, ki to vrsto prepovedi dopisovanja tudi urejata. Varuh pa tukaj navaja dejstva, da v pravico posameznika do dopisovanja, ki – gledano širše – spada v pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja, lahko poseže samo zakon, ne pa

³⁵ »Z amnestijo se osebam, ki so je deležne, odpusti pregon, popolnoma ali delno odpusti izvršitev kazni, izrečena kazen spremeni v milejšo, izbriše obsodba ali odpravi določena pravna posledica obsodbe.« 1. odst. 117. člen Kazenski zakonik, Ur. list RS, št. 95/04

³⁶ »S pomilostitvijo se po imenu določeni osebi odpusti pregon ali popolnoma ali delno odpusti izvršitev kazni, izrečena kazen spremeni v milejšo ali v pogojno obsodbo ali izbriše obsodba ali odpravi oziroma skrajša trajanje določene pravne posledice obsodbe.« 1. odst. 118. člen Kazenski zakonik, Ur. list RS, št. 95/04

podzakonski akt, kar pomeni, da je sklicevanje na 59. člen Pravilnika o izvrševanju pripora neutemeljeno.

• LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2003

V letu 2003 so bili opravljeni pregledi nad ZPKZ Dob in Maribor, v oddelkih Radovljica in Novo mesto ljubljanskega ZPKZ ter v oddelku Nova Gorica koprskega ZPKZ. Prav tako se je opravil podrobnejši obisk ZPKZ Koper. Med samim obiskom so bili opravljeni številni pogovori z zaprtimi osebami, med drugim pa je varuh prejel tudi vrsto pisnih pobud, in sicer kar za 20 & več kot v letu 2002. Varuh je v svojem poročilu odkril kar nekaj kršitev, med drugim, da so višja sodišča kršila svoj trimesečni instruktivski, vendar zakonski rok za pritožbeno odločitev v pripornih kazenskih zadevah. Pritožbeno odločanje, ki traja več kot tri mesece, pomeni kršitev zakona.

Med obiskom Odprtega oddelka Ig ljubljanskega zavoda je varuh ugotovil, da so razmere dokaj urejene, kar je nedvomno posledica nizke stopnje zavarovanja in omejevanja svobode gibanja obsojencev. Temu je pripomogla tudi dokaj nepričakovana nezasedenost odprtega oddelka.

Prezasedenost je že vsaj pet let opazna zlasti v ZPKZ s strožjim režimom prestajanja zaporne kazni. Prav zaradi tega je odbor DZ za notranjo politiko na svoji seji septembra 2003 obravnaval »izvajanje alternativne izvršitve kazni, poravnavanje, odlog kazenskega pregona, prestajanje kazni zapora in pogojni odpust«. Negativne posledice prezasedenosti so v večini slovenskih ZPKZ poudarjene tudi zaradi še vedno prevladujočega skupinskega prestajanja zaporne kazni.

Če vzamemo za primer ZPKZ Dob, je varuh ugotovil da je na voljo le približno 30 samskih sob, medtem ko prevladujejo spalnice z večjim številom postelj, pri čemer velja posebej omeniti spalnice s površino 60 m². V takšni spalnici je nastanjenih tudi po 12 obsojencev in več. V tem primeru gre za kršitev določbe 27. člena Pravilnika o izvrševanju kazni zapora (PIKZ), ki določa, da mora biti posameznemu obsojencu dodeljeno vsaj 7 m² površine.

Vsekakor ne gre prezreti tudi 42. člena ZIKS, ki določa, da se obsojenec praviloma razporedi v samsko sobo in da imajo skupne spalnice obsojencev največ 8 postelj. Prostori, v katerih prebivajo obsojenci v ZPKZ Dob, pomenijo kršitev zakona.

Pri vseh teh problemih, s katerimi se soočajo ZPKZ, se je treba vprašati o samem zdravju pripornikov in obsojencev oziroma o ogrožanju le-tega. Veliko obsojencev je opozarjalo na ogrožanje zdravja zaradi bivanja z bolniki s hudimi, nevarnimi in morda celo nalezljivimi boleznimi. Poleg tega so opozorili na slabo čistočo prostorov. Država si prizadeva izboljšati razmere, v določenih ZPKZ se pripravljajo celovite prenove.

Koprski ZPKZ je prvi in trenutno edini slovenski zavod za prestajanje kazni zapora, ki ima poseben prostor, namenjen duhovni oskrbi. Priporniku oziroma obsojencu mora biti med drugim dana tudi možnost različnih verskih obredov.

Država je zavesana zagotoviti varnost zaprtim osebam, kar pomeni, da je zavod zavesan sprejeti vse razumne ukrepe, da posameznim obsojencem zagotovi varnost tudi v razmerju do soobsojencev. Varuh je ugotovil, da ob določenih delih dneva (popoldanski in nočni čas, ob koncu tedna, ob praznikih) resno primanjkuje paznikov. Ob resnejših incidentih bi to pomenilo neučinkovito intervencijo premajhnega števila paznikov, resnejše izgrede obsojencev in morda tudi neželene posledice.

Velik problem predstavlja tudi zdravniška oskrba, ki bi morala biti zagotovljena. Zdravniki velikokrat niso na voljo, pa naj si bodo to splošni zdravniki ali pa psihiatri.

Varuh je med drugim odkril tudi primer, ko je bil obsojenec v večletni izolaciji brez izdane odločbe. Na posebej varovani oddelek je namreč obsojenec razvrščen s pisno odločbo, ki jo izda upravnik ZPKZ, ko dobi soglasje direktorja UIKS. Značilen je primer obsojenca ZPKZ Dob, ki je bil sprva dve leti na posebej varovanem oddelku po 3. odstavku 206. člena ZIKS-1, zdaj pa je nameščen v prostor s strožjim režimom po 6. členu PIKZ (4. odstavek 206. člena ZIKS-1). Obsojenec je 22 ur sam v sobi, le dve uri je zunaj, ko mu je omogočeno bivanje na prostem. V strožji režim po 6. členu PIKZ je obsojenec nameščen brez odločbe, saj je stališče zavoda, da v tem primeru odločba ni potrebna, in to ne glede na določbo 105. člena PIZK, ki se za razvrstitev na posebej varovani oddelek sklicuje na 206. člen ZIKS-1.

Varuh ima pomisleke ob takšnem razumevanju zakonskih določb brez izdanih odločb, pravice do pritožbe in poznejšega preverjanja izpolnjenosti pogojev na zahtevo obsojenca.

• **LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2004**

V letu 2004 so bile pod drobnogledom naslednje institucije: Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje (ZPMZ KZ), ZPKZ Koper ter v oddelki Rogoza in Radovljica mariborskega oziroma ljubljanskega ZPKZ. Poleg samih pisnih pobud in osebnih stikov, varuh navaja, da imajo priprte oziroma zaprte osebe možnost klica na brezplačno telefonsko številko.

S tem skuša varuh dati možnost takojšnjega stika z institucijo varuha, kar je dodatno varovalo pri zagotavljanju spoštovanja človekove osebnosti in njegovega dostojanstva med odvzemom prostosti in izvrševanjem zaporne kazni.

Med mednarodnimi pravnimi akti, katerih namen je utrditi varovanje oseb, ki jim je odvzeta prostost, velja posebna pozornost Opcijskemu protokolu h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja.

Generalna skupščina Združenih narodov je fakultativni protokol sprejela 18. 12. 2002, za podpisovanje in ratifikacijo pa je odprt od 4. 2. 2003. Varuh spodbuja Slovenijo, da bi čim prej podpisala in ratificirala ta fakultativni protokol, ki uveljavlja pomembno novost v primerjavi s sedaj veljavnimi mednarodnimi akti s področja varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Priporočila varuha, zlasti na področju ravnanja s priporniki in obsojenci na prestajanju zaporne kazni, se pogosto opirajo na Evropska zaporska pravila.

Tudi v letu 2004 je varuh obravnaval več pobud zaradi trajanja pripora. Absolutna omejitev trajanja pripora je po Zakonu o kazenskem postopku (ZKP) dve leti in šest mesecev (205. člen in 5. odstavek 207. člena ZKP). Ne glede na obstoj pripornih razlogov po 201. členu ZKP daljše trajanje pripora ni dopustno. Pripor na tej zakonski podlagi sme trajati najdalj mesec dni.

Varuh je pri eni izmed kršitev pripornikovih pravic uspel doseči svoje, in sicer je omogočil premestitev pripornika na njegovo pobudo. Okrožno sodišče ni spoštovalo odločitve po pravnomočnem sklepu okrajnega sodišča, zato je bil obdolženec namesto v Radovljico poslan v zapor v Ljubljano. Po posredovanju varuha je sodna veja oblasti uskladila svoje nadaljnje odločitve s pravnomočno sodno odločbo, pobudnik pa je bil premeščen.

Varuh že več let poudarja, naj se pripornikom zagotovijo daljši obiski, obiski brez steklene pregrade pa naj postanejo pravilo.

Za korak nazaj je varuh označil spremenjeno ureditev v Pravilniku o izvrševanju pripora glede pošiljk s hrano. Priporniki lahko zdaj sprejemajo pošiljke s hrano enkrat na mesec, po prejšnji ureditvi pa je bilo to dovoljeno vsak teden. Ta sprememba je pri pripornikih zbudila nejevoljo.

Neugodne razmere, v katerih so nastanjeni priporniki, je varuh ugotovil ob obisku ZPMZ KZ Celje. Pri tem misli predvsem na prenapolnjenost zavoda. Poudaril je, da so mladoletni priporniki zaprti skupaj s polnoletno osebo, čeprav zakon le izjemoma dovoljuje takšno možnost, in sicer samo takrat, kadar je to v interesu mladoletnika.

Čeprav je pripor za mladoletnika časovno bolj omejen, kot to velja za polnoletne osebe, pa je varuh opazil, da so mladoletniki v priporu tudi po več mesecev, kar je seveda povsem nedopustno.

Ob obisku Oddelka Radovljica je varuh ugotovil, da se bivalne razmere v zadnjih letih niso prav nič izboljšala. Na žalost pripornikov in zapornikov se bo to vleklo še nekaj časa, dokler zavodi ne zagotovijo tistih potreb, katere varuh vsako leto najbolj izpostavlja.

• LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2005

V letu 2005 je varuh opravil obiske ZPKZ Ljubljana, Dob, Maribor, Ig (ženski zapor) in oddelkov Murska Sobota ter Novo mesto mariborskega oziroma ljubljanskega ZPKZ.

Kot pri vsakem poročilu varuh izpostavlja možnost komunikacije priprtih oziroma zaprtih oseb z njegovo institucijo. Varuh ponavlja svoje zahteve tudi v letu 2005. Že v letnem poročilu 2004 je zapisal, da naj Slovenija čim prej podpiše in ratificira Opcijski protokol³⁷ h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju.

³⁷ Opcijski protokol uveljavlja državne preventivne mehanizme, ki sodelujejo s Pododborom Združenih narodov za preprečevanja mučenja in imajo nalogo rednega obiskovanja krajev, ker so osebe, ki jim je odvzeta prostost.

V tem poročilu varuh izpostavlja tudi izvrševanje pripora ter prestajanja zaporne kazni slovenskih državljanov v tujini, čeprav nima pristojnosti v razmerju do organov v drugih državah. Takšne ali drugačne pobude za izboljšanje stanj v priporih in zaporih v tujini se loteva s posredovanjem na ministrstvu za zunanje zadeve. Če ima določena država svojega ombudsmana ali njemu podobno institucijo, skuša varuh vzpostaviti stike tudi neposredno.

Veliko pozornosti je namenil dovolilnicam za obisk pripornika. Sodnik za obisk pripornika izda dovolilnico za posamezen obisk ali stalno dovolilnico. Sama praksa (preiskovalnih) sodnikov pa je različna. Na primer, sodniki Okrožnega sodišča v Kranju praviloma izdajajo stalne dovolilnice, sodniki Okrožnega sodišča v Ljubljani pa dovolilnice za posamezni obisk. Tako je varuh predlagal, da (preiskovalni) sodniki uskladijo prakso in izdajajo stalne dovolilnice za obisk pripornikov, te pa se lahko prekličejo, če to narekujejo zakonski razlogi.

Varuh je pri pregledu zavodov opazil, da se materialne razmere bivanja za zaprte osebe počasi, a vztrajno izboljšujejo. Veliko zavodov počasi prenavlja svoje prostore, koliko jim pač njihov proračun to omogoča.

V letnem poročilu varuh ne more iti mimo že prej vsako leto omenjene težave, in sicer prezasedenosti zavodov. Tudi v letu 2005 je ljubljanski ZPKZ rekorder prezasedenosti. Zdaj že dolgoletna opozorila varuha (tudi Evropskega odbora za preprečevanje mučenja), da je nujno zagotoviti bistveno drugačne razmere med izvrševanjem pripora, ostajajo bolj ali manj brez pravega odmeva.

Tudi glede zdravstvene oskrbe je varuh opazil, da se stvari skorajda ne premikajo. Njegovo priporočilo je, da se zdravstvena oskrba v ZPKZ zagotovi v okviru javne mreže pod okriljem ministrstva za zdravje z možnostjo učinkovitega nadzora in pritožbenih poti. Zdravstvena oskrba za zaprte osebe ne sme biti slabša od oskrbe ljudi na prostosti. Zahvaljujoč vsakoletnim obiskom varuha in sodeč po vsebinah pobud je moč slutiti, da so zdravniki na podlagi zaposlitve ali pogodbe o delu v zavodih navzoči redneje, kar zaprtim osebam zagotavlja lažji dostop do zdravstvene oskrbe in bolj kakovostne storitve.

Nedopustno kolektivno kaznovanje je eden izmed dejavnikov, ki moti tako varuha kot denimo upravnika, ki je na nek način prisiljen v takšno disciplinsko pot. Dogaja se, da mora upravnik kaznovati več oseb zgolj zaradi ene same. Tako disciplinsko kazen lahko priporniku izreče samo preiskovalni sodnik, a ker se ta ne odziva na predloge zavoda za uvedbo disciplinskega postopka, je upravnik tako rekoč prisiljen ukrepati sam, pa čeprav nima prave zakonske podlage.

• LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2006

V tem letu je Slovenija ratificirala opsijski protokol h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. Zakon o ratifikaciji opsijskega protokola določa varuha človekovih pravic za edini državni preventivni mehanizem. Tako varuh postaja sestavni del splošno veljavnega sistema pod okriljem Združenih narodov, ki na mednarodni in državni ravni uveljavlja dodaten mehanizem za preprečevanje mučenja in drugih oblik grdega ravnanja z ljudmi, ki jim je bila odvzeta prostost.

Leta 2001 je varuh vložil zahtevo za oceno ustavnosti 4. odstavka 49. člena KZ, če se razlaga tako, da je dan hišnega pripora pri vštevanju v izrečeno kazen izenačen z dnem pripora in z dnem odvzema prostosti.

Ustavno sodišče je leta 2004 zahtevo zavrglo, pri čemer se je odločilo za ozko razlago varuhovega pooblastila, da vložiti zahtevo »v zvezi« s posamično zadevo, ki jo obravnava. Tako je varuh zopet vložil zahtevo s povsem enakim predlogom za oceno ustavnosti 4. odstavka 49. člena KZ, vendar je sodišče leta 2006 izdalo odločbo, da odstavek 49. člena KZ ni v neskladju z ustavo. Ustavno sodišče v tej zadevi ni upoštevalo varuha, saj trdi, da skušajo obdolženci na ta način zavlačevati kazenski postopek, da bi lahko čim večji del morebitne izrečene zaporne kazni prestali kar v hišnem priporu.

Varuh izpostavlja tudi zamude pri izdaji podzakonskega predpisa. V stikih z zavodi za prestajanje zaporne kazni in s tamkajšnjimi zaporniki varuh ugotavlja, da je v zaporih vedno več težav s prepovedanimi mamili. Ob obisku ZPKZ Koper je ugotovil, da je z mamili povezanih kar do 70 % zaprtih oseb. Zasvojenost z mamili in njihovo uživanje ogrožata varnost in disciplino, hkrati pa onemogočata učinkovito usposabljanje obsojencev za življenje na prostosti, da ne bi prihajalo do povratništva.

Če so podani zakonsko določeni pogoji, sodišče izreče storilcu varnostni ukrep obveznega zdravljenja alkoholikov in narkomanov, vendar varuh opozarja, da sam izrek varnostnega ukrepa ne obljublja uspeha, če ni zagotovljeno pravočasno (takojšnje) in učinkovito izvajanje izrečenega varnostnega ukrepa. Varuh redno opaža težave v praksi pri izvajanju varnostnega ukrepa obveznega zdravljenja. Ni redko, da ZKPZ nima zaposlenega ustreznega terapevta ali pa je sama obravnava odvisnosti v zavodu takšna, da prej odvrča kot spodbuja zaprte osebe na poti odvajanja od mamil ali alkohola. V pomoč pri izvajanju tega varnostnega ukrepa bi bilo že sprejetja vseh podzakonskih predpisov za to področje. Tako ZIKS-1 v 148-členu zavezuje Ministrstvo za zdravje, da določi zdravstvene zavode, v katerih se lahko izvajajo ti varnostni ukrepi.

Po 150. členu istega zakona je minister za zdravje zavezan, da v soglasju z ministrom za pravosodje izda podrobnejše predpise o izvrševanju varnostnih ukrepov. Doslej minister za zdravje ni določil niti zdravstvenih zavodov niti ni izdal predpisa o izvrševanju varnostnih ukrepov. Rok za izdajo podzakonskega predpisa se je iztekel že leta 2001, tako da gre zamuda že v sedmo leto.

Ministru za zdravje je varuh znova priporočil, naj vendarle že izda zgoraj omenjeni predpis in določi zdravstvene zavode po 148. členu ZIKS-1.

Tudi v tem letu varuh ni mogel brez opozarjanja na vse večjo prezasedenost in s tem tudi na vse slabše bivalne razmere. Število zapornikov se iz leta v leto povečuje, to pa seveda samo pripomore k prezasedenosti. K zmanjševanju in odpravljanju prezasedenosti zavodov za prestajanje zaporne kazni bi lahko pripomogla večja uporaba alternativnih kazenskih sankcij. Enako velja tudi za ukrepe, ki skrajšujejo dolžino dejanskega prestajanja zaporne kazni, kot na primer pogojni odpust. Sama gradnja zaporov in s tem pridobivanje zmogljivosti po primerljivih izkušnjah v drugih državah ne more prinesiti dolgoročne rešitve. Slej ko prej se z večanjem zmogljivosti zavodov za prestajanje zaporne kazni povečuje tudi število zaprtih oseb.

• LETNO POROČILO VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC 2007

Glavna značilnost slovenskih zavodov za prestajanje kazni zapora je bila tudi v letu 2007 njihova prezasedenost. Kljub temu ni bilo občutiti večjega izboljšanja prostorskih in bivalnih razmer za priprte oziroma zaprte osebe, niti se ni zmanjšala preobremenjenost zaposlenih v zavodih.

Varuh je znova prejel vrsto pisnih pobud, katere so vsebovale nezadovoljstvo pripornikov zaradi slabih bivalnih razmer in zaradi njihovih še odprtih kazenskih postopkov. Poleg tega je opravil obisk ZPKZ Ljubljana, ZPKZ Dob pri Mirni, Oddelka ZPKZ Maribor v Murski Soboti in Odprtega oddelka ZPKZ Maribor v Rogozi.

Povečanje števila zaprtih oseb terja temu ustrezno povečanje delavcev v zavodih za prestajanje kazni zapora. Varuh ugotavlja, da se zavodi še naprej srečujejo s pomanjkanjem ustrezne delovne sile, saj so zaposleni preobremenjeni z delom, kar lahko vpliva na stabilnost varnostnih razmer v zavodih za prestajanje kazni zapora.

Zaradi vse večje prezasedenosti varuh opozarja, da tudi gradnja zaporov ne more prinesiti dolgoročne rešitve. K zmanjševanju prezasedenosti bi lahko pripomogla pogostejša uporaba alternativnih kazenskih sankcij v sodni praksi. Kriminalitetna politika ne pomeni samo zatiranje kriminalitete z represijo, temveč predvsem zagotavljanje primernih ukrepov za njeno preprečevanje.

Varuh vsako leto prejme tudi nekaj pobud zaprtih oseb glede neupravičene uporabe prisilnih sredstev paznikov. Pri tem poudarja obvezo zavodov za prestajanje kazni zapora, da se vsaka zaprta oseba v primeru telesnih poškodb zaradi uporabe prisilnih sredstev nemudoma zdravniško pregleda, tudi če sama tega izrecno ne zahteva. Pri uporabi prisilnih sredstev gre za zelo tanko mejo med dovoljenim in nedovoljenim.

V poročilu je varuh izpostavil še zdravljenje obsojencev. Le-to se lahko opravlja tudi v ustreznih zdravstvenih ustanovah zunaj zavodov kazni zapora.

2. odstavek 60. člena ZIKS-1 predvideva možnost, da se obsojenci iz vseh zavodov za prestajanje kazni zapora v RS, ki jih zaradi begosumnosti ali iz drugih upravičenih razlogov ni mogoče zdraviti v splošnih zdravstvenih zavodih ali v bolniški sobi posameznega zavoda, zdravijo v posebnih bolnišničnih prostorih enega izmed zavodov ali v ustrezno varovanem oddelku zdravstvenega zavoda.

Vendar nobeden izmed zavodov takega prostora še nima, kar povzroča težave pri zagotavljanju pravic zaprtih oseb do zdravstvenih storitev, ki jim pripadajo. Varuh tukaj misli predvsem na navzočnost paznikov pri pregledu oziroma pri zdravljenju obsojene osebe. Že večkrat je opozoril na to da se mora zdravniški pregled opraviti zunaj vidnega in slušnega polja zavodskih paznikov, saj je v drugem primeru kršeno vzpostavljeno zaupno razmerje med zdravnikom in bolnikom.

Pri pripravi programa s potrebnimi ukrepi za pomoč obsojencu po odpustu s prestajanja kazni zapora varuh predlaga, da se preuči možnosti za učinkovito pomoč nekdanjim obsojencem v določenem časovnem obdobju po prestani kazni in za nadzor tistih, ki so na pogojnem odpustu. Po določbah Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti zaprte osebe ne morejo biti prijavljene kot iskalci zaposlitve, dokler so v zaporu. V tem varuh vidi veliko oviro pri načrtovanju rehabilitacije oziroma resocializacije obsojenca. V praksi se kaže, da obsojenci potrebujejo bolj usklajeno in učinkovitejšo pomoč po prestani kazni zapora, ki je v danih razmerah ni mogoče zagotoviti.

7 ZAKLJUČEK

Osnovo človekovih pravic – spoštovanje vsakega posameznega človeškega življenja in človeškega dostojanstva – lahko zasledimo v večini velikih svetovnih religij in filozofij. Človekovih pravic ni treba kupiti, zaslužiti ali podedovati – pravimo, da so »neodtujljive«, ker jih nima nihče pravice vzeti nikomur iz kakršnega koli razloga. To pomeni, da vsakomur pripadajo že ob rojstvu ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnost ali socialni izvor, premoženje, rojstvo ali drug položaj. Človekove pravice so zlasti pomembne v odnosih med posamezniki in državo. Pomenijo namreč nadzor nad izvajanjem državne oblasti nad posameznikom in ga urejajo, posameznikom zagotavljajo svoboščine v odnosu do države, od držav pa zahtevajo zadovoljevanje osnovnih človekovih potreb za vse ljudi pod njihovo jurisdikcijo.

Slovenija je po drugem členu Ustave Republike Slovenije pravna država, kar za pravno teorijo predstavlja predvsem vladavino zakona in zagotovitev temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin na ozemlju države Republike Slovenije ustava določa najprej s petim členom. To je temeljno načelo, ki pa je vsebinsko izpeljano v II. poglavju ustave, v katerem so vsebovane številne materialnopravne določbe o posameznih človekovih pravicah. Na temelju ustave je kot poseben organ, ki opozarja na kršitve človekovih pravic, z zakonom ustanovljen varuh človekovih pravic.

Poseg v osebno svobodo je najhujši ustavno dopusten poseg države v osebno integriteto posameznika. Pripor, ki je že po svoji naravi prisilen in za posameznika škodljiv ukrep države, je uporaben v tisti fazi postopka, ko velja domneva nedolžnosti. Temeljno vodilo v zvezi s priporom je, da sme le-ta trajati le najkrajši potreben čas.

Zaporski zidovi, pa čeprav še tako visoki, ne smejo biti ovira za prednosti in ugodnosti, ki jih uživa človeštvo v tretjem tisočletju. Dolgotrajno življenje v zaporu nosi v sebi nevarnost razosebljenja, saj zaprto osebo prikrajša za številne priložnosti lastnega izražanja. Če v zaporih niso upoštevani tudi interesi zaprtih oseb, potem to pomeni, da je kazen zapora zgolj maščevanje družbe, ki lahko pri zaprtih osebah izzove nasprotovanje, nezadovoljstvo in v nekaterih primerih celo sovraštvo. Trpljenje, ki je pogosto povezano z zaporskim življenjem, opominja, da je na tem področju moč storiti še veliko.

Odvzem prostosti je oblika kaznovanja, stara kot človeška zgodovina. Spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva med odvzemu prostosti in izvrševanjem kazni zapora zavezuje državo, da zaprtim osebam omogoči in olajša vrnitev v življenje po prestani kazni zapora. Tu gre predvsem poudariti, da je treba zaprtim osebam omogočiti koristne aktivnosti, delo, usposabljanja, izobraževanja in razne psihološke pomoči.

Zaprte osebi se njene pravice, zagotovljene z ustavo in zakoni, lahko vzamejo ali omejijo le v tolikšni meri, kolikor je nujno, da se kazenska sankcija izvrši. Kar pomeni, da so zaprtim osebam med izvrševanjem kazenskih sankcij zagotovljene vse pravice državljanov Republike Slovenije, razen tistih, ki so mu z zakonom izrecno odvzete ali omejene.

Osnovni pogoj za učinkovito varstvo in nadzor nad upoštevanjem pravic zaprtih oseb so natančna pravila in standardi, po katerih se postopa z osebami, katerim je odvzeta prostost. Nadzor nad upoštevanjem mednarodnih pravil in konvencij, katerih vsebina so navodila za nacionalno zakonodajo in prakso, je današnjem času slabo urejen. Treba pa je poudariti, da ima seveda vsaka država nadzor nad zapori urejen na svoj način.

V Sloveniji veljajo za izvrševanje kazenskih sankcij tri splošna načela. Prvo, da nihče ne sme biti podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju. Drugo, da tudi osebe, ki prestajajo kazen zapora, ne smejo biti podvržene takšnim oblikam nečloveškega ravnanja. Tretje načelo, ki velja za našo državo, je, da je z zaprtimi osebami treba ravnati človeško, treba je spoštovati njihovo osebno dostojanstvo ter varovati njihovo telesno in duševno celovitost.

Kdaj so kršene pravice zaprtih oseb, mi na zunanji strani visokih zidov zagotovo ne vemo. Iz prebiranja letnih poročil varuha človekovih pravic je razvidno, da se kršitve največkrat pojavljajo pri disciplinskih postopkih kaznovanja in pri uporabi prisilnih sredstev. Največji problem, ki postaja že skoraj neobvladljiv, je prezasedenost prostorov, v katerih se kazen zapora izvršuje, tako s tistimi, ki so jim kazniva dejanja dokazana in so pravnomočno obsojene, kot s tistimi, za katere velja domneva nedolžnosti, torej so v priporu. Pri tem se je treba zavedati dejstva, da prezasedenost zaporov oziroma zavodov, v katerih se zaprte osebe, ki jih je odvzeta prostost, poslabšuje razmere za samo prestajanje kazni zapora. Ta problem je razviden iz poglavja, v katerem sem povzel letna poročila varuha. Ali bo rešitev problema gradnja novih zaporov, bo pokazal čas. Vendar lahko samo upamo, da se iskanje rešitve ne bo vleklo v nedogled. Prav tako se bo pokazalo, ali je rešitev problema tolmačenje varuha, ki poudarja dejstvo, da je treba večjo veljavo dati temeljnemu načelu, da je odvzem prostosti skrajno sredstvo, ki naj bo določeno in uporabljeno le, če bi bil zaradi teže kaznivega dejanja drugačen ukrep očitno neprimeren. Prezasedenost zavodov poleg prostorske stiske zaprtih oseb prinaša tudi kadrovske pomanjkanje strokovno usposobljenih oseb za opravljanje dela z zaprtimi osebami v zaporih.

Čas pa nam bo pokazal tudi, kaj bosta prinesla novosprejeta Zakon o kazenskem postopku in Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, ki sta stopila v veljavo 1. novembra 2008.

Potrebna sta dva pogleda na pričujočo problematiko, in sicer pogled osebe, kateri je prostost odvzeta, in pogled državljana, ki spoštuje zakon, se po njem ravna in živi pošteno življenje. Tako sicer pridemo na dve različni poti z različnimi pogledi, trditvami in mišljenji, a ne smemo zanemariti dejstva, da smo pred zakonom vsi enaki.

LITERATURA

1. ATANACKOVIČ, Dragoljub. Penologija. Naučna knjiga, Beograd, 1988.
2. BAVCON, Ljubo, ŠELIH Alenka. Kazensko pravo. Časopisni zavod Uradni list RS, Ljubljana, 1987.
3. BRINC, Franc. Izvrševanje kazni zapora v odprtih in polodprtih kazenskih poboljševalnih zavodih republike Slovenije. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Ljubljana, 1982.
4. BRINC, Franc. Pravice zapornikov in njihovo varstvo v Sloveniji. Revija za kriminalistiko in kriminologijo. Republiški sekretariat za notranje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, 1991.
5. BRINC, Franc. Varstvo človekovih pravic med izvrševanjem kazni zapora v luči mednarodnega prava in Ustave Republike Slovenije, Slovenske in Evropske konvencije o človekovih pravicah. Zbornik razprav, Ljubljana, 1991.
6. BRINC, Franc. Vloga zapora v kriminalni in socialni politiki. Penološki bilten, let. 5, št. 2. Ljubljana, 1987.
7. CARLI, Aldo. Varovanje pravic obsojencev med prestajanjem kazni zapora. Penološki bilten, let. 5, št. 2, 1987. Ljubljana.
8. CARLI, Aldo, WOHINZ Miha. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij: s komentarjem in podzakonskimi akti. Založba Bonex, Ljubljana, 2001.
9. CERAR, Miro. Ustavne določbe o človekovih pravicah. Nova ustavna ureditev Slovenije – zbornik razprav. Časopisni zavod Uradni list RS, Ljubljana, 1992.
10. CERAR, Miro. Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti. Znanstveno publicistično središče, Ljubljana, 1996.
11. DIVJAK, Milan. Varstvo človekovih pravic. Prosvetni delavec, let. 40, št. 5. 1989, str. 10,.
12. ERJAVEC, Karel. Varuh človekovih pravic ombudsman. Kolaps, št. 6/7, 1998, str. 40–43.
13. FINŽGAR, Alojzij. Osebnostne pravice. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1985.
14. FOUCAULT, Michel (prevedel Drago B. Rotar). Nadzorovanje in kaznovanje. Delavska enotnost, Ljubljana, 1984.
15. GARTNER, Boštjan. Evropska zaporska pravila in tretmanska ideologija. Penološki bilten, let. 10, št. 2, 1992, str. 50–127.
16. GRAD, Franc, KAUČIČ Igor, RIBIČIČ Ciril, KRISTAN Ivan. Državna ureditev Slovenije. Uradni list RS, Ljubljana, 1999.
17. HIBBERT, Christopher (prevedel Boris VERBIČ). Zgodovina zločinstva in kazni. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1965.
18. JAMBREK, Peter, PERENIČ Anton, URŠIČ Marko. Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1988.
19. KOCJANČIČ, Rudi, RIBIČIČ Ciril, GRAD Franc, KAUČIČ Igor. Ustavno pravo Slovenije. Fakulteta za upravo, Ljubljana, 2006.
20. MILUTINOVIĆ, Milan. Kriminalna politika. Savremena administracija, Beograd, 1984.
21. PAVČNIK, Marjan, POLAJNAR-PAVČNIK Ada, WEDAM-LUKIČ Dragica. Temeljne pravice. Zbornik. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1997.

22. PETEH, Božidar. Varnostni vidik izvrševanja kazenskih sankcij. Dnevi Varstvoslovja. Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, str. 579–585, 2000.
23. PETROVEC, Dragan. Zapor v funkciji zaščite družbe pred storilci kaznivih dejanj. Penološki bilten, let. 5, št. 2. Ljubljana, 1987.
24. SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1979.
25. ŠINKOVEC, Janez. Pravice in svoboščine. Uradni list RS, Ljubljana, 1997.
26. UDE, Lojze. Sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Pravniki, št. 9/10, 1992, str. 365–374.
27. ŽABERL, Miroslav. Policijska pooblastila. Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, 2001.

VIRI

1. Ustava Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04.
2. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, Ur. list RS, št. 7/94.
3. Splošna deklaracija človekovih pravic, Generalna skupščina Združenih narodov, 10. december 1947, Resolucija št. 217A.
4. Kazenski zakonik, Ur. list RS, št. 63/94, 70/94, 23/99, 40/04, 95/04, 55/08, 66/08, 89/08.
5. Zakon o kazenskem postopku, Ur. list RS, št. 63/94, 70/94, 25/96, 72/98, 6/99, 66/00, 111/01, 116/03, 96/04, 101/05, 8/06, 14/07, 32/07, 68/08.
6. Zakon o policiji, Ur. list RS, št. 49/98, 66/98, 93/01, 79/03, 110/03, 50/04, 102/04, 14/05, 70/05, 98/05, 3/06, 78/06, 107/06.
7. Zakon o prekrških, Ur. list RS, št. 7/03, 86/04, 23/05, 44/05, 55/05, 40/06, 51/06, 70/06, 115/06, 3/07, 17/08, 21/08.
8. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, Ur. list RS, št. 22/00, 59/02, 70/06, 110/06, 76/08.
9. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, Ur. list RS, št. 1/94.
10. Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene ter dopolnjene s protokoli, Ur. list RS, št. 7/94.
11. Zakon o sodiščih, Ur. list RS, št. 19/94, 45/95, 38/99, 28/00, 73/04, 23/05, 72/05, 100/05, 127/06, 27/07, 94/07, 45/08.
12. Zakon o državni upravi, Ur. list RS, št. 52/02, 56/03, 83/03, 61/04, 97/04, 123/04, 24/05, 93/05, 113/05.
13. Zakon o pravnem postopku, Ur. list RS, št. 26/99, 96/02, 12/03, 2/04, 52/07, 73/07.
14. Zakon o varuhu človekovih pravic, Ur. list RS, št. 71/93, 15/94.
15. Pravilnik o izvrševanju kazni zapora, Ur. list RS, št. 102/07, 127/06, 112/07, 62/08.
16. Pravilnik o izvrševanju pripora, Ur. list RS, št. 36/99, 39/02, 114/04, 127/06, 7/07, 112/07, 62/08.
17. Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov, Ur. list RS, št. 78/01.
18. Poslovnik varuha človekovih pravic, Ur. list RS, št. 63/95, 54/98, 101/01, 58/05.
19. Uredba o organih v sestavi ministrstev, Ur. list RS, št. 58/03, 45/04, 138/04, 52/05, 82/05, 17/06, 76/06, 132/06, 42/07.

DRUGI VIRI

1. Hišni red pripornikov Zavoda za prestajanje kazni zapora Ljubljana.
2. Letno poročilo Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij, Ljubljana, 2000–2007.
3. Letno poročilo varuha človekovih pravic, Ljubljana, 2000–2007.
4. Ministrstvo za pravosodje:
 - URL=<<http://www.mp.gov.si/si/organi_v_sestavi/izvrsevanje_kazenskih_sankcij/<< junij, 2008
 - URL=<<
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2000.pdf<< maj, 2001
 - URL=<<
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2001_2.pdf<< april, 2002
 - URL=<<
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2002.pdf << april, 2003
 - URL=<<
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2003.pdf<< april, 2004
 - URL=<<
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2004.pdf<< april, 2005
 - URL=<<
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/lp_2005_M_1A.pdf<< april, 2006
 - URL=<<
<http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/LP2006.pdf><< april, 2007
 - URL=<<
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/Letno_porocilo_07_web.pdf<< april, 2008
5. Varuh človekovih pravic
 - URL=<<<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=337><< 1. 6. 2008
 - URL=<<<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=395><< 1. 6. 2008
 - URL=<<<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=220#c175><< 1. 6. 2008
 - URL=<<<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=450><< 1. 6. 2008
 - URL=<<<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=941#c1619><< 1. 6. 2008
 - URL=<<<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=1081#c1861><< 1. 6. 2008
 - URL=
<<http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Varuh_LP_2006_SLO.pdf<<
1. 6. 2008
 - URL=<< http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/VCP-LP07-splet.pdf
<< 13. 9. 2008

6. Spletne strani medijev

RTV SLOVENIJA

-URL=

<<http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=178031&tokens=zapori<< 10. 6. 2008

-URL=

<<http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=176141&tokens=zapori<< 15. 6. 2008

-URL=

<<http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=172507&tokens=zapori<< 6. 5. 2008

POP TV

-URL=<<<http://24ur.com/novice/slovenija/pazniki-pravosodni-policisti.html><< 18. 6. 2008

SEZNAM TABEL

- Tabela 1: Gibanje priprtih oseb v ZPKZ Koper od leta 2000 do 2007, str. 54
- Tabela 2: Gibanje priprtih oseb v Oddelku Nova Gorica od leta 2000 do 2007, str. 56
- Tabela 3: Gibanje priprtih oseb v ZPKZ Ljubljana od leta 2000 do 2007, str. 58
- Tabela 4: Gibanje priprtih oseb v Oddelku Novo mesto od leta 2000 do 2007, str. 60
- Tabela 5: Gibanje priprtih oseb v Oddelku Radovljica od leta 2000 do 2007, str. 62
- Tabela 6: Gibanje priprtih oseb v ZPKZ Maribor od leta 2000 do 2007, str. 64
- Tabela 7: Gibanje priprtih oseb v oddelku Murska Sobota od leta 2000 do 2007, str. 66

SEZNAM SLIK

SEZNAM GRAFOV:

- Graf 1: Prikaz stanja sprejetih in odpuščenih pripornikov, str. 55
- Graf 1.1: Prikaz povprečnega stanja pripornikov, str. 55
- Graf 2: Prikaz stanja sprejetih in odpuščenih pripornikov, str. 57
- Graf 2.1: Prikaz povprečnega stanja pripornikov, str. 57
- Graf 3: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov, str. 59
- Graf 3.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb, str. 59
- Graf 4: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov, str. 61
- Graf 4.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb, str. 61
- Graf 5: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov, str. 63
- Graf 5.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb, str. 63
- Graf 6: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov, str. 65
- Graf 6.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb, str. 65
- Graf 7: Prikaz sprejetih in odpuščenih pripornikov, str. 67
- Graf 7.1: Prikaz povprečnega stanja priprtih oseb, str. 67

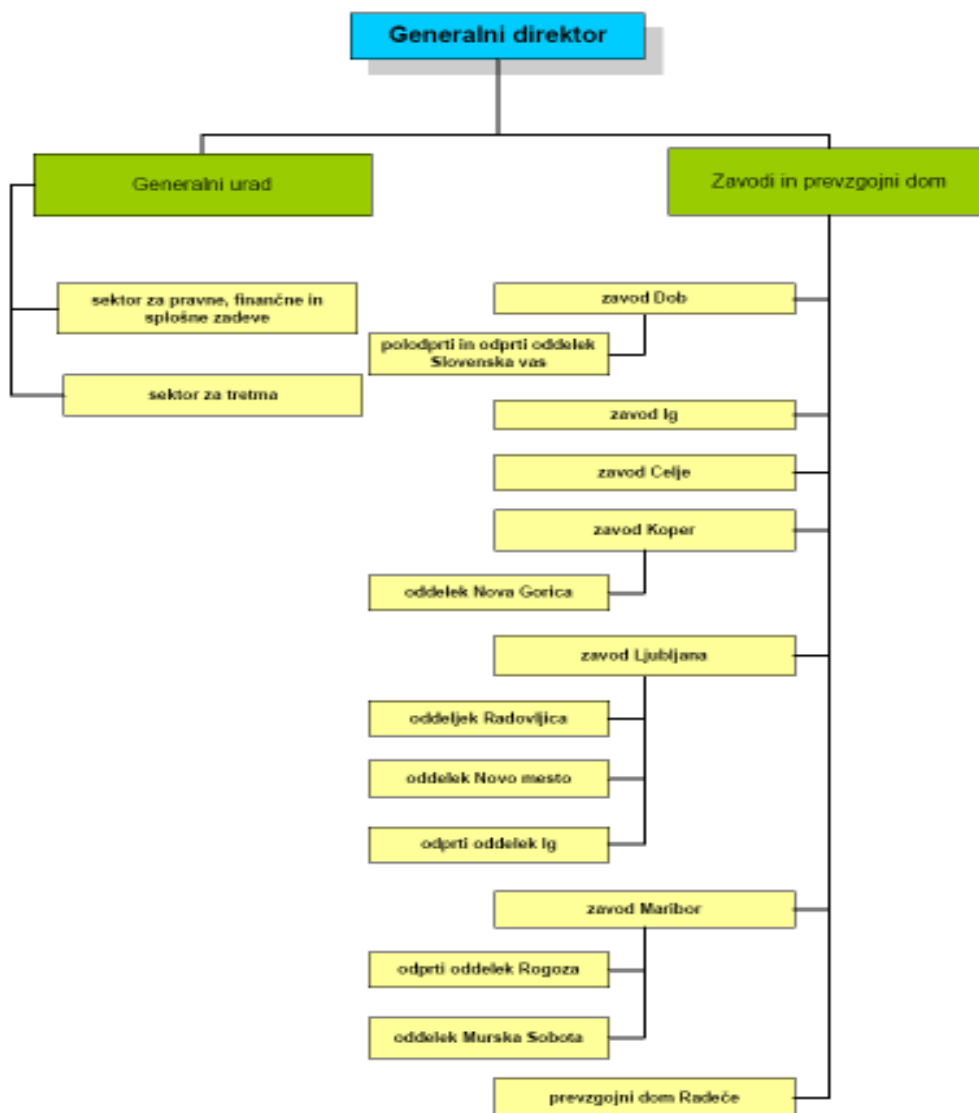
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

- EU - Evropska unija
- KZ - Kazenski zakonik
- OZN - Organizacija združenih narodov
- RS - Republika Slovenija
- SE - Svet Evrope
- UIKS - Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij
- ZIKS - Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij
- ZKP - Zakon o kazenskem postopku
- ZP - Zakon o prekrških
- ZPol - Zakon o policiji
- ZPKZ - Zavod za prestajanje kazni zapora

PRILOGE

PRILOGA 1: Organizacijska shema UIKS

ORGANIZACIJSKA SHEMA UPRAVE ZA IZVRŠEVANJE KAZENSKIH SANKCIJ

Vir: <http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/OrganigramUIKS.pdf>

PRILOGA 2: Slike zavodov za prestajanje kazni zapora v Sloveniji

DOB

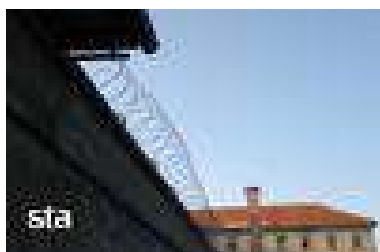
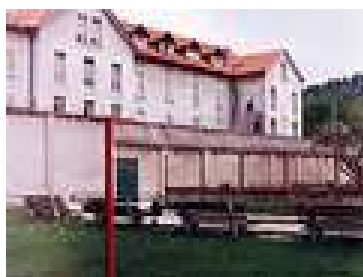
CELJE

KOPER

LJUBLJANA

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

Podpisani, Dalibor Prodanović, študent visokošolskega programa Javna uprava, vpisna številka 04032194, izjavljam, da sem avtor diplomskega dela z naslovom Pravna ureditev pravic zapornikov in da se strinjam z objavo diplome na internetu.

Lektor diplomskega dela: dipl.slovenistka in soc.kulture BERANEK Mirjam

Ljubljana, januar 2009

Dalibor Prodanović